

Irodalmi Jelen

XXVI. évfolyam, 291. szám

2026. JANUÁR

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, Szalai Klaudia (fotó, film)

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **MÁRKÓ ABIGÉL** festménye (a versek a 15. oldalon)

Böszörményi Zoltán

Érintetlen fenség

*Könyelvét bennem az idő megoldja,
felhőből szót derít; pillanatokban
rétegződik énteremtő aktusa –
fenséges józanság szavak sodrában.*

*A pillanat elfogulatlansága,
felcsillanó, mágikus lélek,
a szürreális melankóliája:
érintetlen fenség; védeni téged.*

*Aki szabad, az vad és könyörtelen,
önmagához sohasem érkezik el.
Te hallgatsz a hallgatás mögött?*

*A kötődés mámora felemészthet.
Ott narancssárga a szavak ereje.
Megküzd velem is, mi élve tép téged.*

Polgár Veronika

Az első nap

Nem ment vacsorázni, pedig aznap nem is evett még. Délután érkezett, egy műanyag szatyorba csomagolták össze a holmiját, csak úgy sebtében. Hamar ment, alig volt mit beletenni.

Felhőszerűen gomolygott az a nap. Tünékenyen változott minden perc és minden mozdulat körülötte, mintha nem is vele történt volna. A kezét idegen kezek emelgették, és bújtatták be a pulóverébe, és idegen kezek húzták rá a nadrágot. Valahonnan a cipője is előkerült, rég volt rajta, leginkább mezítláb járt. Nehezen szuszakolták a lábára, összeszáradt a nyirkos házban. Volt kiabálás, rikoltozás, székek dobálása meg lökdösődés, de ő nem sokat értett abból, mi folyik körülötte, miről beszélnek, nem figyelt rájuk, csak a falat nézte, a penészes foltot az ajtó mellett. Valaki fésűt akasztott a hajába. Finoman húzogatta a sűrű csigák, boglyas hullámok között. Nem érzett fájdalmat, inkább jóleső, enyhén csiklandós bizsergést, amikor a fésűfog olykor-olykor a fejbőréhez ért.

Szakadó esőben tették meg az utat az autóig. Két oldalról egy-egy nő fogta a kezét. A tenyerük puha volt és meleg. Róla beszéltek meg a családjáról, de csak mondatfoslányok érkeztek hozzá. A harmadik idegen, egy férfi, aki szintén velük jött, egy köteg papírral a kezében futott előttük. Igyekezett, nem akarta, hogy eláztassa a papírokat az ólmos eső, amíg átvergődnek a földúton. Amikor odaért az út szélén veszteglő járműhöz, határozott lendülettel nyitotta ki az autó ajtaját, bevetette magát a sofőrülésre, és azonnal beindította a motort.

A kerítések mentén kutyák hörögtek a lánc végén. Fényes rózsaszín ínyük megvillant, ahogy ugatva belemartak a levegőbe. A két nő összerezsent, amikor egy-egy vérmesebb csahos olykor a kerítésnek ugrott.

Miután becicelődtek a hátsó ülésre, sokáig pörgött az autókerek a sárban. Nehezen indult a kocsi, de végül is kikecmeregtek a

dagonyából. A férfi rágyújtott. A füst hamar szétfoszlott az utas-tér levegőjében, csípte a szemét és a torkát. Az egyik nő köhögni kezdett. A férfi résnyire lehúzta az ablakot, és kihajította a kaparós dohányt, aztán gázt adott.

Hamar párás lett az ablak, nem sokat látott. Suhantak a fák, az apró házak kontúrjait elmosta az ablakon végigcsorgó esővíz. Az ablaktörlő ütemesen járt jobbra-balra. Beletelt egy kis idő, mire maguk mögött hagyták a hepehupás, rossz utakat, és kiértek az autópályára.

A jobbán ülő nő oldalához dőlt. Szótlanul meredt maga elé. Ha kérdezték, csak igennel vagy nemmel felelt. Nem érzékelte az idő múlását, csak akkor rebbent meg, amikor hirtelen megállt az autó.

Ami azután történt, megint csak amolyan szakadozott összevisszaságnak tűnt – lépcsők, korlátok, szagok, folyosók, hangok, felvétel, átvétel, cipők koppanása, ajtók nyikorgása.

Most összehúzott szemmel áll egy terem ajtajában, hosszasan méregeti a többieket. Nem szól hozzá senki, mindenki a tányérja fölé hajol, kanalazza a levest. Szörcsögnek, csámcsognak.

Kis idő elteltével megfordul, és elindul a folyosó vége felé. Emlékezett, hogy az utolsó ajtó mögött van a szoba, ahol együtt lakik négy társával. Ezt mutatta meg az a szürke kötényes, kalácsképű asszony, akinek végül átadták. A két nő megölelte, az egyik egy Balaton szeletet vett elő a táskájából, és beledugta a nadrágja zsebébe. A férfi megsimította a fejét, aztán ő is eltűnt.

Lassan nyomja le a kilincset, óvatosan lép be az ajtón. A szobában gyenge fényű izzó ég. Az ablak alatti ágyon hever a műanyag szatyra. Mellé kucorodik, az aljából kikotor egy félszemű plüssmackót. A nadrágja zsebéből előveszi a Balaton szeletet. Lassan, szinte komótosan bontogatja, a papírt leszórja a földre, aztán aprókat harapdál belőle. Lassú, álmosító mozdulatokkal eszi. Miután az utolsó falatot is lenyeli, magához öleli a mackót a zacskóval együtt, úgy fekszik végig az ágyon.

Magzatpózba húzza magát, csontos térdei csaknem az orráig érnek. A hüvelykujját a szájába dugja, pedig már nyolcéves elmúlt. Becsukja a szemét. Hamar elalszik.

Álmában magzatként lebeg az anyja méhében. Sűrű, meleg és édes a víz, mohón kortyol belőle néhányat. A parányi ujjak tétován mozognak, és a karok meg-megrebbennek, mintha szállni készülnének valami ismeretlen univerzum felé. Lüktet az ujjbegynyi szív, élet áramlik a köldökszínör ereiben. A szemrés vékony csíkján át alig érzékelhető a méhűr homálya. Ebben a néhány órában úgy él, mint a lét titokzatos zárványa. A részeges ordítások, az apja száján kásásan kibuggyanó szavak, a lábosok, tányérok zörgése, az anyja sikoltozásának hangja nem ér el hozzá, szétesik egy másik dimenzióban, és apró darabokra hull, akár csak az ütlegelések hasító fájdalmának érzete, amelyek most csak finom lökéshullámokat gerjesztenek az álom magzatvizében. Ráül a hullámokra, úgy ringatózik, a vékony burok körbeveszi, akár egy ölelő kar. A köldökszínör olykor finoman megérinti a lebegő testét, és ha kissé távolabbra sodródik, visszahúzza a méhlepény bodorodó bolyhai közelébe.

Mélyen alszik, ahogy csak a gyerekek tudnak, szinte ájultan. Egyenletesen szuszog, nyálbuborék fénylik a szája szögletében, a haja félig beteríti az arcát. A mackó és a műanyag szatyor megbújik a könyöke hajlatában.

Később a szürke kötényes, kalácsképű asszony benyit a szobába. Riadt tekintete megnyugszik, amikor megpillantja az új gyereket. Az ágyhoz lép, óvatosan elveszi a szatyrot, és kiszedgeti belőle a beledobált ruhákat. Összehajtogatja valamennyit, és az ágy melletti polcra teszi. Aztán leül az ágy végére pár percre, hosszasan szemléli az alvó fiút, majd rutinos mozdulattal lehúzza lábáról a cipőjét, kihúzza alóla a takarót, és ráteríti. Vékony, agyonmosott, kikopott nyári pléd, amolyan intézeti.

Lőrincz P. Gabriella

Újra együtt a télbe

*Szél játszik a lekaszált fűvel,
hidd el, nálunk más sem boldogabb.
A repedtre szikkadt földeken
soványka szöcskék ugranak.
Itt van már, érkezik az ősz,
a gonosz nyárnak hamar vége lesz.
Indulunk újra együtt a télbe,
s ha nem jössz velem, én akkor is elmegyek.*

Árnyak

*Féreg rágta szét a termést, a levelet,
megette, mint a rák a testet.
Félreverik a harangot,
tudjuk, hogy valakit temetnek.
Bíborszín az ég, vörös a Hold, ha fölkel,
mi árnyak csöndben osonva
eljövünk sárral és köddel.*

Tiszta lap

*Úgy szeretlek, mint a fehér papírt,
Enyém vagy, halj meg boldogan.
Trágyának eláslak a földbe,
egyszer majd melléd temettetem magam.
Fát nevelek belőled,
terméséből jól lakik egy gyermek.
Nem fog tudni soha semmit rólad,
Azt sem, hogy mint a fehér papírt,
úgy szerettelek.*

Patócs Molnár János

Love is all you need

Vibrálnak az andalító szeptemberi fénynyalábok. Az árnyalato-
kat átszövi az áttetsző kékség. Az egykori futballpálya kiégett
gyepszőnyegét is, amelyen két mézcsík között csiga vonszolja
méretes házát, ki tudja hova.

– Nézd, egy jobb sorsra érdemes lény – figyelmezteti párját
Kinga. – Nehogy eltaposd. Segíteni kéne neki, mielőtt elpusztít-
ják.

– Nem jár itt senki – válaszolja Kondor, és tekintetével követi
a napfényben csillogó nyomot. – Az árusok kevesebben vannak,
mint amennyi helyet kijelöltek számukra.

– Nem lesz baja, úgy gondolod?

– Úgy. Figyelj! Azt hiszem, hozzád szóltak.

– Mi a véleménye, kedves, megvegyem ezt a mágneses
bigyuszt? Maga olyan okosnak látszik. Azt mondják, használ a
szíveseknek. A férjem elég ramatyul van.

A megszólított, Kinga – őszi színekbe öltözött hetvenes nő,
padlizsán színűre festett hajfürtjeit elegánsan megrázza, ahogy
ifjú korától mindig, amikor megszólítják – ránéz az ezüsthajú
kérdőre.

– Mennyi a pulzusa a kedves férjének?

– Száztíz, aranyom.

– Akkor ne a mágnessel kacérkodjon, hívja a mentőket. Ne-
kem, látja, épp ellenkezőleg, ötven körül ingadozik. Szintén ve-
szélyes, csak más miatt.

– Azt mondja...?

Az ezüsthajú továbblép, telefonál.

Kinga egy Zsolnayt pillant meg. Lehajol érte, óvatosan kézbe
veszi.

– Mi van a mágneses térerővel? – kérdezi tőle Kondor, mintha
tényleg érdekelné.

– Áh, semmi, vannak, akik hisznek benne, hogy jót tesz a szívnek.
– Badarság. Bizonyára ez is egy butaság-vírus, amely az interneten terjed – morogja Kondor.

Párja oldalba böki, szemével int, hogy ne már, a „néni” meghallhatja. A férfi ránt egyet a vállán.

– Van már elég Zsolnayd, nem?

– Sérült, látod, alig észrevehető. Visszateszi a dobozba.

– Tudja, Uram, mióta az a vírus megtámadta a belső szerveimet, csak hálni jár belém a lélek.

– Rá se rántsón, bácsikám, örüljön, hogy ki tudott jönni ide, ezen a gyönyörű őszi napon. Emberek közt van, nem? Még valami kis haszna is lehet, ha eladja ezeket a, már megbocsásson, lomokat.

– Áh, nem sért meg kérem, nem az enyém. Lomtalanító ismerősömnnek teszek szívességet, ötezret ad egy napra, neki nincs ideje árulni, kihozza, lepakolja, visszaviszi. Én csak itt teszem-veszem magam reggel héttől kábé egyig. Akkor értem jön a fickó a segítőjével, összerámolnak, hazavisznek, útba esik a kis garzonom. Ő messzebb lakik, az Alsóvároson. Sokan lesajnálják, csak egy „rétinéger lomtalanító”. Nem is hinné, milyen palotában tanyázik. *Nyögdíjkiegészítés* ez nekem, tudja. Na akkor viszi? Mennyit ad érte? Ötöt? Jó, vigye. Annyival is kevesebb marad.

– Jut is, marad is, jól megy az üzlet, Rozikám?

– Hát, reméljük, csak beindul ez a piac, persze még nem olyan, mint a Cserepes sor, de majd csak ide szoknak a népek, ha már a másikat felszámolták. Hallottad, állítólag a polgármester lakóparkot álmodik oda, gazdagék azt hiszik jó biznisz, pedig a másik kettő is félig üresen tátong.

– Beszélnek az emberek, kár odafigyelni, az irigység szól belőlük. Látom, egyre bővül a választékod, Rozikám. Örülök neki, a városban alig lehet rövidáru boltot találni.

– Nem csoda, drágám, a vállalkozók többsége rühelli. Nem lehet rajta kaszálni. Sok helyet foglal az áru, bajos beszerezni,

nem lehet túlárzni, nem lesz rá vevő. Meg érteni kell hozzá, milyen cérna mire való, milyen varráshoz milyen tű ajánlatos, milyen színű, milyen szövésű anyaghoz milyen gomb passzol, csattok, cipzárok, biztosítótűk, ilyen szegés, olyan szegés, aranyrojt, ezüstrojt, bársonyrojt, satöbbi. Ezt nem lehet egyik napról a másikra elsajátítani.

– Igazad van, Rozikám, ami a tiéd, a tiéd. Örülök, hogy láttalak, örülök, hogy jól megy a bolt.

– Hé, picinyeim, nem tarhálunk, nyugi, más is szeretne hozzáférfni az áruhoz!

– Hagyja, asszonyom, hadd válogassanak kedvükre. Az árus türelmes.

A három leányka, egyik kicsi, másik pici, harmadik nagyocska, mind óvodáskorú, igazi hölgyekként válogatnak a föléjük tornyosuló ruhakupacban. Felemelnek egy darabot, körbenézik, magukhoz próbálják, tükör nincs, megkérdik a testvérüket, jól áll? Persze, hogy jól áll, de jobb, ha leteszed, nagy rád, nem látod? Hiába illik a szemedhez a színe, azt akarod, hogy csúfoljanak az oviban? A fürtös, puttófejű nagyocska bakalódás közben bebotlik a puha ruhacsomó közé, ráborul a sok kabátka, felső, pulóver, nadrág, szoknya, overál, ki se látszik belőlük. Kacagnak. Beleveti babatestét a két másik is, mintha véletlenül. Élvezik a lubickolást a ruhahabokban.

– Nem szégyellitek magatokat, szégyent hoztok szegény anyátokra, ördögfiókák!

A szigorú hang kijózanítja a kicsiket.

– Bocsánat, bocsánat, ne tessék haragudni néni, segítenek egymásnak kikászálódni. Ez hol sikerül, hol nem. Ki-kibuggyan belőlük a visszafojtott kacagás. Anyuka mentegetőzik. Az árus megint a gyerekeket pártolja.

– Hagyja csak, asszonyom, hadd mulassanak, nem ártnak vele senkinek.

– A hidegebb időre készülünk, tudja kedves. Köszönöm a türelmét, mindjárt meg is vagyunk. Két-két dzsekit választ mind-

három leányka, egy világosabbat, egy sötétebbet, anyjuk utasítása szerint, egyet az esős, egyet a derűs napokra. Ugrándozva haladnak tovább, a vásárfiától dagadó, behemót rafiaszatyrot háttára akasztó vezérmama után.

Ó, mennyire boldogok! Szép napjuk van, a walesi hercegnővel sem cserélnének.

A férfi – Fidel Castróra hasonlító fésült szakállát simogatva lépdél árustól árusig. Khaki katonai ancúgja kifogástalan, csak az egyik magasszárú, tükörfényes bakancsából fityeg ki a nadrágszár. Nem tud róla, azért jár olyan gangosan, mint páva a kisállat-kiállításon. Fekete, vörös csillagos barette alól szúrósan – sajnálattal vegyes iróniával fixírozza a tarka tömeget. Ócska emberkék ócska rongyai olcsón cserélnek gazdát. Egyeseket ismer, foghegyről köszön. „Hogy ityeg a fityeg?” „Szép napunk van, bátyó!” „Brávó, hány életed van mamácska?” „Gyenge piac”, panaszkodik a diesel-olaj árus. Fidel töri a szőrös buksiját, vakargatja szakállának csimbókjait. Kimért fejcsóválásából kiolvasható az el nem hangzott kérdés: a koma honnan a bús francból szerzi az üzemanyagot olcsóbban, mint a kútnál? Valahogy ki kellene szedni belőle, anélkül, hogy fináncnak nézzen. Hasznos lenne a megbízható információ.

Fogy az áru, mint az ingyenes reklámcukor. Esküdni merne rá Fidel, a beszerzés illegális. Bár bánja a fene! Ügyes, na. Kinek jutna eszébe, hogy kannákban üzemanyagot áruljon egy bolhapiacon.

A leszerelt szerződéses katona eleinte szégyellt piacozni. Nem szorul rá. Jó apanážsa van. Apja hagyta rá a standot kéretlenül. Míg él az öreg, csak nem adja fel. Bele is halna szegényke, hiszen ez volt az élete.

A tiszteletkör bezárul. Fidel visszaér saját furgonjához. Kollégája kérdezetlenül jegyzi meg: semmi új. A bicajok iránt volt némi kereslet, komoly vásárlási szándék óne.

– Hogy van az öreged? – kérdezi valaki. Ránéz: tetőtől-talpig búzakék szerelésben feszítő hatvanas rocker-lány.

– Hát már nem tud kijönni ide. De úgy – en bloc – jól van. Mopedjével még bevásárol magának. Annyival is kevesebb a gondom.

– Mondd meg, hogy Franciska jó egészséget kíván neki. Biztosan emlékezni fog rám.

Jó ízlése volt az öregnek, el kell ismerni – morogja Fidel, és bemászik a furgon vezetőfülkéjébe. Beleharap a tejfölös lángosba, amit korábban vásárolt, de még túl forró volt – nem tudta megenni.

Tudja, hogy megnézik. Szereti, ha csettintenek utána. Úgy hiszi, ő az egyetlen menő csaj a kirakodó vásárban. Az ő farmerkosztümje eredeti, nem keleti hamisítvány. A nagybátyja küldte az Államokból. A frizurája, sminkje, a manikűrje, a pedikűrje, a legjobb szögedi fodrász, kozmetikus és körmös műalkotása. Senki nem mondaná, hogy már harminc. Szeret így végigsétálni a portékák között. Gyakorlott, majdnem szakértői pillantásokkal átlibeg a színekben pompázó talmi tárgyak fölött – nem mint ha érdekelné – csak jólesik tornáztatni a tekintetét. *Lárpurlár*, ahogy mondani szokás. Egész testét is szereti tornáztatni. Hetente kétszer, személyi edzőjének szakavatott tekintetétől kísérve. Látott ő már mindent! Sőt, még azon is túl. Csak legelteti a szemét. Arra kíváncsi inkább, vannak-e új szereplők a piacon. Nem bukkan-e fel komolyabb konkurencia. A nagybátyjának állítólag jól menő *szekondhend* áruházláncja van a szegényebb jenkik számára, és ami ott eladhatatlan, még mindig jó üzlet Magyarországon. Négy standot működtet, két állandó eladóval. Minden országos vásáron jelen van. Gyakran csak a szeretőjét küldi a piacra, Ő sokszor unja már a vásári forgatagot. Vásárosnaménytől Zalaszentgrótig érettségi óta kereskedik. Ezt ideiglenesnek tervezte. Nem is az ő, hanem a nagybácsi ötlete volt. Kicsit megszedi magát, aztán elvégzi a textilszakot. Mindig jól rajzolt, főleg női ruhákat. Esetleg divattervezői papírt szerez, vagy valami hasonlót. Olyan *glamúros* flancosan megmutogatni magát. Bájos arcocskáját megfürösztetni a törtarany szeptembervégi fényben.

Néha meg-megáll, csak úgy, nehogy azt higgye már valaki, hogy komolyabban érdekli a sok vacak. Ennek a faramuci Gábornénak viszont bosszantóan jó cuccai vannak. Egyszer próbálta kiszedni belőle a beszerzés forrását. A nagybácsi sem él örökké – gondolni kell a jövőre is. De fifikás egy néember, folyékonyan és hitelesen hazudik magyarul, románul, szerbül és persze cigányul. De ő a magyaron kívül más nyelven nem ért. Ha belegondol, még mindig beleborzong az ijesztő nyelvi kavalkádba, ami körbevette, amikor megérkezett Oklahoma Citybe, a repülőtérré – s a bácsikája késett. Megáll. Megmustrál pár világi göncöt. Ám Lolita nem lép oda. Tudja, hogy ő nem vevő – de azért a szeme sarkából lesi minden mozdulatát. *Love is all you need*, hallja bariton férfihangon. Csak nem neki szól? Normális ez? A férfi nem őt fixirozza, öles betűkkel felirt John Lennon-szövegre mosolyog, mint vörös bajszos róka a vadalmára. Látásból ismeri az eladót, ő is ott lebzsel minden kirakodóvásáron. Ott kuporog fehér furgonja lépcsőjén. Rajzszegettől mosógépig mindent árul. Németből hozzák a lomtalanításkor kirakott holmikat. Egyszer elszólta – van ott egy jó kapcsolatuk.

LOVE
IS ALL
YOU
NEED

A hapsi és a nőci hetvenesek, szépen válogatott kispolgári öltözetben. Áh, tudják is ők, mi a szerelem? Vagy ha tudták valaha, rég elfelejtették. Nem is érti, miért foglalkozik ilyen nímandokkal. A férfi közelebb lép a kifakult kaki vitorlavászonra terített áruhoz. Felemeli a feliratot. Megfordítja a durva keretre feszített, érdes szövésű vászonra ráillesztett négy sorba rendezett arasznyi fekete betűket. Ez se nem kép, se nem plakát: Értéktelen kacat. Hónapos diákszobák falán lehet ilyet látni. – Csak nézze meg nyugodtan, uram, nem szuvas – szól oda kihívóan az eladó. Gáborné próbatükrében szemléli a jelenetet. „Na nehogy mán

aztat higgye bárki, hogy őtet érdeklik az ilyen banális kótyomfitytyek.” Továbbillég, ringatózik, szereti, ha a férfiszemek rátapadnak hullámozó fenekére. Még hallja, hogy a lávozós hapsi megkérdi: asszonyom, mennyibe kerül? A párja rászól: csak nem akarsz megvenni ezt a baromságot. Ezerkettő, mondja a dundi eladó, rátartian. Alkura vár. A férfi nem tesz ajánlatot, visszateszi az ócska keretet, óvatosan, nehogy szétessen. Tovább indul.

– Ezer – kiabálja utána a dundi indulatosan – ez a vége. A férfi nem fordul vissza.

– Tudod, a *Sárga tengeralattjáró* című albumukban hangzott el. Roppant egyszerű dalocska, barokkos, ironikus hangszereléssel.

– Nekem nyolc, tőlem lehet rokokó is. Tudod, nem voltam soha rocker. Azt hiszem, eleget láttunk – hadarja a nő. – Sajnos az a hölgy, aki az olcsó krumplit szokta árulni, távolmaradt. Meg az „originál” gobelinárus is. Mehetünk haza. Nem vagyok jól. Azt hiszem, leesett a vércukrom.

A férfi átnyújt egy vizes flakont. A nő mohón kortyol.

– Megehetnénk valamit a lacikonyhánál, a cukorszintednek is jót tenne.

– Már megint nem tudom, hol parkoltunk – Kinga hangja ideges, szakadozó.

– Csak bízd rám magad – Kondor erélyesen karon fogja párját, mint aki megszokta, hogy mindig a helyzet magaslatán kell állnia.

– Érzem, hogy folyik ki a lábamból az erő. Nem is tudom, mi lenne velem nélküled, szerelmem. Messze van még?

– Max harminc lépés, tarts ki drágám, kapaszkodj belém, mindjárt otthon leszünk.

LÍRA, PSZICHOLOGOSZ

Lőnhárt Melinda, Varga Melinda

A tökéletes hullámok

Folytatjuk *A piros öröm, ha vállig ér* című vers–kép projektünket.

A versek és a festmények az autogén tréning szimbólumterápiás ülések inspirációjából születtek.

Az előző három részt és az üléseket vezető pszichoterapeuta, Tasnádi Mária felvezetőjét megtalálják az Irodalmi Jelen online felületén, illetve előző lapszámainkban.

A negyedik részben a racionalitást, hűvösséget érintő témakört bontjuk ki.

A verseket illusztráló festmény Márkó Abigél munkája, a borítón látható.

távol

*távol kerül most minden külső
zaj és belső gond, de vajon hol
van az az én, aki most arra
gondol, hogy távol kerül?
távolodom vagy közeledem?
ez általában egyszerre történik,
olyan ez, mint a nappal meg az
éjszaka tánca: mint az évszakok
libikókája: beszippant kienged
most éppen a tél most éppen a
tavasz: beszippant, kienged, most
éppen a tavasz, most éppen a nyár lehel*

*életkedvet lüktető ereinkbe: nem sietek:
maradj még, így szólok tükörképemhez
nézd, mint a tulipánszirmok
bársonya olyan a nyugalom ellazítja a
test ezüst ladikját minél messzebb
kerül az egyik parttól annál közelebb
jön majd a másik, látod, a szívem, milyen
fehér, hallod, milyen tökéletes
hullámokban zenél bennem is az élet.*

Izoláció

*Mellkasomon kövek ülnek,
légjárataimban ködcsípős levegő,
ki-bejár a bőrön a félelem,
a szeretetet ki kell érdemelni,
a kiválókat szeretik,
a kiválóknak jár,
az elsőeknek szabad,
óriássá nőttem,
erőssé és törhetetlenné,
porcelánbaba csigaházzal,
csigaházam ajtaján
csak kifelé van kilincs,
nem fogadok látogatót.*

Gáspár Ferenc

Elsül-e a stukker?

„Nem a való hát: annak égi mássa”
(Arany János: *Vojtina Ars poétikája*)

A pisztoly csöve majdnem ugyanúgy a halántékom előtt lebegett, mint a főszereplőnek a *Harcosok klubjában*. Pedig még néhány órával ezelőtt a szerkesztőségben ültem.

– Menj, készíts riportot a Mesterrel! – szólt hozzám aznap reggel a főnököm, akár egy ókori hadvezér a döntő ütközet előtt az ellenség hadi helyzetét tudakolva.

– A Mester meggárgyult. Nem lehet vele riportot készíteni. Folyamatosan az ötven évvel ezelőtti kalandjairól mesél, hogy miképpen csörtetett be abba a német fodrászüzletbe, és közben azt kiabálta, hogy *where is my brother?* Mert ott lakott a bátyja, csak hátul volt a bejárat. És ő a szocializmusban még nem látott olyan lakóházakat, melyekben a földszinten üzlethelységek lettek volna. A szőke fodrászlányok persze elképedtek. Jó, hogy nem hívtak mentőt hozzá. Tök unalmas. Vagy elképzelt, de soha nem volt szerelmére emlékezik, akivel állítólag órák hosszat evezett a genfi tavon, mielőtt a nő a karjaiba hullott. „Csillagfényes éjszaka volt” – utánóztam a Mestert reszelős orrhangján –, „a Hold már éppen felkelőben...”

– Ne pojácáskodj itt nekem! – kiáltott fel a főszerkesztő. – Ha nem akarsz egy menő irodalmárral interjút készíteni, akkor elzavarlak valamelyik gazdasági témájú sajtótájékoztatóra! Na, látod? – enyhült meg, mikor észrevette, hogy cihelődök.

– Jót fog tenni a reputációnak – tette még hozzá, és intett, hogy tűzzek.

Bár semmi kedvem nem volt a vén, reszkető hangú, remegő kezű Mesterrel találkozni, mentem. Elküldhettem volna a kérdéseket e-mailben, de a felesége szerint már majdnem egy éve,

hogy utoljára nyitotta ki a laptopját. És akkor is csak bámult rá, mint a borjú...

– Mit csinál? Nem nézz...? Mi a franc?

Nekem jött egy marha. És most vigyorog, mert majdnem leejtettem a táskámat. Tovább megy, visszapillant, és rám röhög.

Ha akkor képbem vagyok...

De nem voltam képbem. Rövid ideig bosszankodtam, majd felugrottam a körúti villamosra.

A Mester ezt is úgy mondja: „a tujára.” „Tujáztunk egy sort.”

Közben itt aszfaltmeleg. A villamoson meg bedöglött a léghondi. Izzadt testek, lökdösődés. Megtapogatom a tárcám. Megvan.

„Képzeld csak, legutóbb át akarta adni a helyét egy fiatal, csinos lány. Mondtam, hogy megy ez még nekem. Erre azt kérdezte, hogy más is megy?”

Ekkor lökődik nekem egy kirúzsozott negyvenes.

– Hogy képzeli? Nem szégyelli magát?

– De hát én... – dadogok.

– Az ilyeneknek börtönben a helyük!

– Molesztáld a húgomat? Hogy rohadt volna meg az apád farka, mikor megcsinált!

Utóbbi egy szekrényhátú mondja. Amíg én a Mester régi történeteinek lamentáltam, egy szemvillanás alatt belém kötöttek.

A szekrényhátú meg éppen felemeli az öklét. De még időm sincs megrémülni, mert megállóba értünk, és olyan gyorsan szállnak le, mintha itt sem lettek volna. Mintha én álmodtam volna az egészet.

Mechwart tér. Még kettőt megyünk és végállomás.

Csak a Mester lakásán veszem észre, hogy nincs meg a pénztárcám.

– Szóval, ott, a Genfi tó partján... – meséli el ő százhuszonötödször. Hogy amikor ifjú volt, és tényleg nagyon menőn nézett ki – volt haja például, nem is akármilyen göndör, mutogatja a megsárgult fényképeken –, és akkor beleszeretett a bátyja elvált feleségébe, pedig nem beszélt egy árva kukkot sem németül, a

csaj sem magyarul. Alacsonyszintű angolsággal trécseltek, és akkor...

– Cukorral kéri? – ezt a Mester felesége kérdezi.

– Nem kávézom. Csak egy pohár vizet...

– Te nem figyelsz rám! Ti fiatalok mind ilyenek vagytok. Fogadok, nem is olvasol klasszikusokat. Csak azt a hülye telefonod nyomkodod most is.

A Mester ezeket egészen nyugodt hangon mondja.

– Bocs, csak a tuján...

– Tuján? Milyen nyelven fecsegsz itt nekem?

– A Mester nevezte legutóbb így a villamost... Hogy tuja... – nyögöm.

– Az egy örökzöld a kertben. Vágod?

– De hát Mester! Hallottam.

– Sosem mondtam ilyet. Te egyre hülyébb vagy, gyermekem.

Tessék. Nem elég, hogy lenyúlják a brifkóm. Sérteget.

– Talán rosszul emlékszik – próbál segíteni az asszony.

– Minden bizonnyal.

– Az én időmben volt egy olyan gyógyszer az agyi demenciára, hehe...

Mi volt a neve, Lujzácska?

Ez már a második sértés. Mazochista vagyok én? Akkor látom, hogy a Mester egyik bajsza lekonyul, a másik meg szemlátomást fehéredni kezd. Aztán meg sötétedni.

– Mondtam neki a villamoson, hogy az is megy. Annak a fiatal lánynak.

– Cavinton, szívecském, cavinton.

– Te miről beszélsz, Lujza? – fordul a felesége felé a Mester. Akinek eddig már hetvenkilenc könyve jelent meg, és nemrégiben megkapta...

– Te kérdezted a gyógyszer nevét, szívem.

– Az én gyógyszeremet?

Mester tágra nyílt szemmel néz. Ezalatt feláll a lekonyult bajsza. Valami nem oké itt nekem. Míg nem figyelnek rám, gyorsan

végigveszem, mi lehetett a tárcámban. Személyi, lakcímkártya, jogosítvány, bankkártya... épp elég a bajhoz.

– Nem. Nem a te gyógyszeredet. Nem annak a nevét mondtam.

– Akkor meg minek?! Minek mondd? – üvölt a Mester. Úgy üvölt, hogy leesik a bajsza. És az orra hirtelen bevörösödik és megnő. Nem úgy, mint Pinocchiónak, nem, csak egyenesen előre, mint a rajzfilmekben, hanem mindenfelé, akár egy túlméterezett krumpli.

– És akkor kacsingatott rám! – a combját csapkodja. – A lány a buszon kacsingatott!

– Nem a villamoson? – kérdezem óvatosan.

– Nem érted, te sváb köcsög, hogy a vonaton?! A vonaton történt... történt... történt.

Mint egy lejárt lemez. A Mester a díványra rogy. Felesége felsikkant, felugrik. Vizes borogatást hoz, párnát a feje alá.

– Most jobb, ha elmegy, kedves...

– Artúr a nevem – jegyzem meg, nem törődve az újabb sértéssel a származásomat illetően – harmadik! –, és gyorsan felállok.

– Azért még volna egy kérdésem.

– Ne most! Nem látja, hogy rosszul van?

Megmakacsolom magam, akár Colombo nyomozás közben.

– Nem is zavarnám, de muszáj megkérdezni. Csak két perc – és meglebbentem nem létező ballonom szarát.

– Mondja! – Nem néz rám, elalélt férje arcát simogatja a borogatással.

– Lehet, hogy a férje már nem a férje?

– Nem váltunk el, ha erre gondol.

Túl gyorsan jött a válasz.

– Nem erre gondoltam. Hanem hogy ez az ember az ő alteregója. A hasonmása.

– Mit számít az! Nekem akkor is fontos.

Ballagok ki a villából, s legszívesebben rágyújtanék egy szivarra. Ha nem hiányozna a tárcám, tényleg egészen Colombónak érezném magam.

Ám ekkor elém lép egy fura alak. Vékonydongájú, mellbe taszajthatnám. Rám vigyorog, majd dalra fakad:

– Csillagfényű éjszakán, miről álmodik a lány?

És egy marha nagy stukkert húz elő. Amiről már beszéltem.

– Elfelejtetd, hogy itt voltál, ugye?

Nekem a mai nap után, már nincs félnivalóm. Pofátlanul viszszaérdezek:

– Cserébe mit kapok?

– Két nagy pofont. De, hogy lásd, milyen jófejek vagyunk...

Félig hátrafordul, közben le nem venné a szemét rólam. Egyik kezével a mordályt markolja, a másikkal int egy bokor felé. Onnan kászálódik ki a szekrényhátú.

– Nocsak, egy ismerős! – állapítom meg.

– Te csak ne humorizálj. Ha aláírod ezt – zakója belső zsebéből egy négyrét összehajtott papírt vesz elő –, akkor visszakapod a tárcádat. Meg ami benne van.

– Naná, hogy aláírom.

És belenézek a szövegbe.

„Alulírott ... Artúr, tanúsítom, hogy találkoztam a Mesterrel, szemtől szemben láttam a Mestert, aki tényleg a Mester, és nem egy mesterséges intelligencia irányította klón, ahogyan azt egyes rosszindulatú körök a Mesterről terjesztik. A Mester egész látogatásom alatt birtokában volt a korábban számos alkalommal megcsodált bámulatos szellemi képességeinek. Színporkázott... stb.”

Innen már nem volt annyira érdekes.

Dátum, aláírás.

– Hát akkor, erről van szó?

Ezúttal tényleg meglepődöm.

– Ne mond, hogy nem jöttél rá. Szétlőjem a farkad?

– Kérek egy tollat.

– Nesze. Firkász létedre tollad sincs.

És köp egyet. Megemeli a kalapját. Szürke nyúlszőr, igazán elegáns. Egyáltalán nem úgy öltözik, mint a szekrényhátú. És mostanáig nem is úgy beszélt.

Nem firtatom, hogy miért cserélték ki a Mestert. És ha kicserélték, mit tettek az igazival. Sejttem, amúgy. Örülök, hogy megsúztam a „riportot”. Csak a miéltre nincs válaszom.

A feleségem örült, mikor hazaértem. Meleg étellel várt, és ez egészen igazinak tűnt, ebben a szétmosott világban.

Másnap a neten olvasom reggelizés közben, hogy a nagyhírű Mester, akinek regényeiből számos filmes adaptáció készült, és ezekből rettentően meggazdagodott, tegnap délután szívroham következtében elhunyt. Végredeletében a feleségét jelölte meg egyetlen örökösül.

Kérdés, gondolom, miközben kevergetem a kávémat, hogy ezért mi szükség volt a klónra?

De egy másik oldalon, amely nekrológot hozott, ez is kiderül:

„A Mester sokáig semmilyen pénzt nem volt hajlandó elfogadni a filmek után, amelyek a művei alapján készültek, hanem a neki járó összegeket az utolsó fillérig gyermekalapítványok, és más jótékony szervezetek számláira utaltatta. Ez a szokás azonban kilenc évvel ezelőtt furcsa módon gyökeresen megváltozott. Ezután minden pénzt, honoráriumot, díjat a saját számlájára kért, és egy vasat sem juttatott a korábbi támogatottaknak. A vagyontól házat, és jachtot vásárolt, előkelő helyeken üres telkeket, illetve svájci bankszámlát is akart nyitni, de az valamiért nem sikerült neki. Utóbbiról nincs pontos információnk, de úgy tűnik, a személyazonosságának igazolásakor valamilyen fennakadás történt. (Pedig mindenki jól ismerte az egész kontinenten.) Így aztán a pénz megmaradt részét hazai bankszámlákon tartotta. Feleségét jelölte meg örökös gyanánt...”

Minden világos. Már csak az a kérdés, hogy a feleség igazi feleség volt-e? Vagy csak klón, esetleg jól megszerkesztett robotnő, aki szétosztja majd a zsét a nyúlászorkalapos, a szekrényhátú és a rúzsos maca között? Talán az utcán nekem ütköző férfi is köztük van? No meg, hogy tényleg a klón robbant le most, pont a látogatásom alatt, vagy a program a klónban? Mert az igazi Mester már régóta nincs az élők sorában. Efelől egészen biztos vagyok, gondoltam, majd beszéltem a szerkesztőségbe. Nem volt messze a lakásomtól.

Eredetileg nem ezért költöztem ide, de ez most jól jött. Illetve nem is, mert még töprengtem volna, hogy mi lesz a riportommal. Mert azt nem írhatom le, hogy a Mester összevissza beszélt. De hogy én láttam utoljára élve, abból kikerekedhet valami.

Ettől egészen felvidultam. Autók álltak mellettem, a dugóban, a kipufogógáz a mellemig ért. De ez sem zavart, meg a folyamatos dudálás sem. Mosolyogva fordultam be a sarkon, és akkor... akkor...

– Na, mi van kishaver? Csodálkozol, mi?

Mi tagadás, leesett az állam. A Mester állt előttem, a nagy meleg ellenére öltönyben és nyakkendőben. És egészen fiatalosan. És egészségesen.

– Itt a riportod – mondta, és a kezét nyújtotta, de én nem láttam a tenyerében semmit.

– Ne vacakolj már! Húzd elő a laptopod!

Szó nélkül engedelmeskedtem, akár egy robot. Tényleg nem tudtam, mire gondoljak. Az autók is megindultak közben, dübörgésük félelmetesen felerősödött.

Ő megérintette a gépemet. Ujja hegyéből vágódott be az a valami a laptopba, ott, ahol a bemeneti nyílás van. Ahol a pendrájvokat szoktam betenni.

– El se kell olvasnod, annyira kész. Na, szevasz – mondta még, és eltűnt, mint a kámfor.

– Kész van a cucc? – szegezte nekem a kérdést a Főnök, amint beléptem az ajtón.

– Aha...

A hangom reszelős volt, mintha ittam volna előző este.

– Ide vele! A legjobbkor készült el. A Mester ma repül el Karlovy Vary Varyba az Arany Oroszlán-díjátadója, mert a legutóbbi regényéből készült játékfilm, *A stukker és egyéb bohóságok* felkerült a díjazottak listájára. Neked elárulhatom – fogta suttogóbbra –, hogy meg fogja kapni a fődíjat!

Én meg mintha évtizedeket öregedtem volna. Nem zavart már, hogy az Arany Oroszlánt Velencében adják át, és egészen biztos, hogy nem nyáridőben, uborkaszezonban.

Semmi sem zavart. Még az sem, hogy a laptopon nem csak a kész riport jelent meg – egyszer egészen *epimodern* és *experimentális* stílusban a vájt fülű irodalmároknak, és egy másik közérthetőbb, a nagyközönségnek; és az sem, hogy egy kis video is felkerült, amelyen a Mester fiatalokat megszágyenítő fürgeséggel szaladgál a kertjében, és mutogatja büszkén a maga termelte málnát és paradicsomot, és az sem, hogy közben mindenféle zenék szólnak, a szférák zenéje – csak egy gondolat töltötte be kiszáradt agyvelőm tekervényeit, hogy haza mehessek, és jól kialudhassam magam. És mikor elindultam hazafelé, távoli otthonomba, az ismeretlen utcákon, csak mentem és mentem, és azóta is megyek, úszom a benzinfüstben, a fekete ég alatt, és nem tudom már, hogy hová és mikor, ha van még *hol* és *akkor* egyáltalán.

Pethő Loránd

[csend előtt]

*ha van isten
akkor ott van
ahol már nem kérdezek*

[hideg falak között]

*a csempén lassan
elszíntelenedik a fény
vízcsap cseppjei
közé méricskéli
a napok perceit
valaki átment a szobán
egy apró huzat
észrevétlen ajtó-rezdülés
az asztalon bögrényi csönd
alszik
mellette várok
rám nyíljon egyszer
a csupasz délután*

isten a padkán

*ma éjjel
isten ott ült a járdaszélen
térdein vérfoltos nadrág
kezében egy fél kenyér*

*megálltam előtte
zsebre dugott szívvel
rám nézett és azt mondta:
„ne félj tőlem
én is csak egy éhes ember vagyok”*

Lukácsy Katalin

Társasházi rózsza

Egy szál rózsát akart Nusika, csak egy szálát. A társasház udvaráról. A társasházéról, amely nem is olyan rég még tanácsai bérház volt. Körfolyosó, gang, omladozó vakolat, rossz földem, penészes pince – no, meg a lakók. Ahogy azt a jobblétre szenderült ház-mester mondta volt: a „szociológiai átlag”. Magyarán munkanélküli, segédmunkás, szerelő, festő, grafikus, banktisztviselő, hitoktató és a művésznő.

A társasház földszintből, emeletből és udvarból áll. Az udvarban négy apró parcella, egymástól elkerítve, szőlő, rózsza, tűzliliom.

Varjúné – akit régen házmasternek titulálhattak volna, manapság azonban ő a közös képviselő képviselője – mindig otthon van, mindent lát, árgus szemmel őrzi a vegetációt, mert az az övé. Hogy miért? Mert kisajátította. Hogyan? Úgy, hogy szereti, locsolja és nézi naphosszat. Egyéb dolga nincs.

A pletykások szerint fiatalkorában intenzíven adózott a testi gyönyöröknek, s garatjától sem sajnálta a szeszt. Mostanában azonban csak ül, és néz. Ha birtokháborítás történik, azt nem tűri. Nyomban előkacsázik a lombok közül, kifeszíti impozáns mellkasát, fulladozva kiabál – és győz.

Nusi azonban rózsát akart, egy szál rózsát emeleti barátnőjének, Zsikének. Régóta pátyolgatja Zsikét, aki egyedül nevel egy beteg gyermeket. Ma úgy mondanánk, fogyatékkal élőt, ám Varjúné nemes egyszerűséggel hülyegyereknek nevezi.

Hiába a jó szándék, Varjúné éberségét nem lehet kijátszani. Mielőtt a rózsát letépnék a dédelgetett bokorból, sztentori hang figyelmezteti Nusit, hogy tilosban jár. Nusi magyarázkodni kezd: Zsikének szánja, mert ma van a születésnapja, de a gyerek miatt nem mehet sehová, és hozzá se jöhet senki. Varjúnét, a rózsák szigorú őrét ez nem hatja meg, határozottan rivallja:

– Zsike csak törődjön a hülye gyerekével és ne áhítozzon az én rózsámra!

– Ez szemétség, ép ésszel felfoghatatlan! – hördül fel erre Nusi.

– Mikor volt neked olyan? – legyint Varjúné megvetően.

Nusi hazarohan földszinti egyszobás lakásába, majd kisvártatva visszacsattog az emeletre egy üveg pálinkával.

A vasárnapi hőség meg az éhgyomorra kortyolgatott pálinka azonnal kifejti hatását. Nusi csuklik és sír, de már nem egyedül. Zsike is csatlakozik. Aztán a gyerek is. Az asszonyok sírnak, jajgatnak, a gyerek vérfagyasztóan nyüszít.

Vasárnap. Reggel tíz. Éledezik a ház. Egymás után nyílnak az ajtók, ablakok. Ez Nusira serkentőleg hat. A sírást ordibálással elegyíti. Rázza a korlátot, üvölt:

– Dögölj meg, a rózsáiddal együtt, vén szipirtyó! Azt az egy szálat is sajnálod ettől a szerencsétlen asszonytól! Nem elég baj neki, hogy kicsi és csúnya? Még a gyereke se normális! Ettől sajnálod a szar rózsádat?

Nusi tajtékzik:

– Te, te, te átok, hát mire van akkora arcod? He? A te fiad mire vitte? Semmire se vitte! Itt nőtt fel a szemem előtt, és egy tetű lett, igen, az lett a te fiad! És a lányod? Utazó kurva, semmi több!

Zsike két hüppögés között rábeszéli, hogy ne üvöltözzön a gangon, jöjjön be inkább. Gyöngéden betuszkolja a lakásba, de pár perc múlva Nusi kitör, kezében kenyérkosár.

– Adok én neked rózsát – kiáltja, és száraz kenyérdarabokkal bombázza a rózsabokrot.

Varjúné elvonul, a lakók passzívan szemlélik az előadást. Elfogy a száraz kenyér, Nusi fáradni látszik. Betámolyog Zsikéhez.

– Igyunk, ezt úgy sem lehet józanul kibírni.

Ebben egyetértenek. A ház fellélegzik. Jöhet a megszokott, lanyha vasárnapi punnyadás. De nem! Még nem, mert belülről búrtortologatás, nyüszítés, zokogás és jajgatás hallatszik.

A művésznő csöndben figyel, jó lesz ez még valamire: szerephez, vagy ki tudja? Titokban úgylis grafomán, talán majd megírja. A többiek már unják az ismétlődő zajokat, visszaszívárogo-

nak biztonságos odúikba. Pár perc csend, de a példa ragadós, s a frissen beköltözött, csendes, visszafogott munkanélküli és az izgó-mozgó, jól kereső zöldséges felesége között vibrálni kezd a levegő. Erőtéljes ajtócsapkodás, szünet, női hang tör fel a földszinti saroklakásból:

– Pisti, elment az eszed, te is csapkods, mi?

Nem jön válasz a költői kérdésre.

A nő tovább csúri, most már valamivel nyugodtabban:

– Te csak örülj, Pisti, hogy lyuk van a seggeden!

Kisvártatva Pisti is megszólal.

– Örülök.

Parázs vita itt lezárva, művésznő fintorog: ezek között élek, no hiszen, szépen lecsúsztam.

Végre csend. A nap egyre jobban süt. Oh, tengerpart, hegyek, pénz, siker, gazdagság... Ehelyett... A művésznő sóhajt, és folytatná a mosogatást, aminek soha nincs vége.

A gangon megjelenik Nusi. Kócos hajjal, mezítláb. Utána Zsike, kisírt szemekkel. Lentről Nusi férje szól fel határozott hangon, de minden harag nélkül:

– Gyere már le, mikor lesz így ebéd, na!

Nusinak még van mondanivalója a ház lakóihoz. Nyelve akadozik, ő maga billeg is, jó, hogy közel a korlát, van mibe kapaszkodni.

– Mindenki le van sza...a! – kiabál. – Kivéve – és itt jelentősegteljesen felemeli a mutatóujját, és hosszabb szünetet is tart, mielőtt kivágja – kivéve a hitoktató és a művésznő!

Na, mégis vittem valamire, mormolja magában a művésznő, és előveszi a krumplis szatyrot. Pont elég lesz krumplipaprikásnak, állapítja meg elégedetten. A hitoktató eközben méltatlannak érzi, hogy kivétellé vált. Nem tettem én semmit, mormolja magában, mély megvetéssel, csak a zárt ajtók mögött hallgatóztam, ahogy a többiek. Ilyen egy igazi hitoktató, mardossa az önvád? Maradtam volna inkább cukrász! Sütni, cukrozni tudok, de hitet adni, békességet teremteni? Keserűen legyint, s elhatározza,

hogy habot ver. Mert, s ettől felcsillan a szeme, tortát süt Zsike születésnapjára! Jobb, mint a rózsza, örvendezik magában, és a gyerek is ehet belőle. Az Úr mindent elrendez, sóhajt végül megkönnyebbülve.

Nusi mezítláb csattog lefelé a lépcsőn. Már majdnem otthon van, de még vissza-visszatekint Varjúné felé, és nagy műgonddal artikulálja:

– Azért mégis felháborító, hogy egy szál rózsát is lehet irigyelni!

Délre minden elcsendesedik. Kánikula. Illatok. Varjúné kis sámlin, lába fehér, zománcos mosdótálban ázik.

Másnap reggel az udvar közepén nagy halom rózsaszirom. Senki nem nyúl hozzá. Olyan, mint egy kis sírhant. A lakók napokig kerülgetik, míg a szél szét nem fújja, az eső el nem mossza.

Szabó Palócz Attila

timpanon

*azt kérded, hogyan készül a vers?
hát disznózsírból, mint a költő
Der springt noch auf
és a Duna fodrán
kalózhajóként úszik el a dinnyehéj*

*anyám kún volt,
az apám félig székely, félig román,
vagy tán egészen az...
bár amikor a magyar állampolgársághoz nekünk is
elő kellett kotorni a régi papírokat,
felkutatni a felmenők sok-sok nemzedékét,
beszerezni a keresztleveleiket,
akkor kiderült, hogy az én családomban mindenki magyar volt,
apai és anyai ágon egyaránt
csak magyar felmenőket sikerült felkutatnom
több évszázadra visszatekintve,
talán azért is, mert ők mind szegény
emberek voltak,
emberek voltak,
szegény emberek voltak,
nem is nagyon állt módjukban a falu határán túlról ismerkedni,
vagy távolabbról házasodni...*

*Der springt noch auf
mert, költészet, egyedül maradtunk,
mint egy kiadós kocsmai verekedés előtt,
még ha nem is ezt akartuk,
egyedül maradtunk,
ezer hülye, mind értelmiségi,
nincs más, érd be ennyivel,*

ezer hülye, mind értelmiségi,
 ezekkel kell, ezekkeel...
 együtt élni
 nem véletlen hát, hogy egyedül maradtunk
 (talán csak egyedül maradnunk volt lehetséges...)
 egyedül maradtunk egy nemrég még virágzó irodalmi élet romjain,
 ebből kell majd egy napon új várat építeni,
 mert
 Der springt noch auf,
 vagyis van még kinek ficáncolnia...

ezer hülye, mind értelmiségi,
 az egymásról alkotott torzképek zsákutcájában,
 mert ott mémesüliünk majd mind, hamarost,
 közös akarattal,
 kölcsönös tűrhetetlenséggel,
 zihálva bár, de fogyva nem...

azt kérded, hogy készül a vers?
 zihálva hát, de fogyva nem,
 letisztultatlansága a tisztátalanság szinonimája,
 hosszan pergetett zengői szonátákat mímelve,
 hangolnak már a szimfonikusok,
 az üstdob dobhártyát szakaszt,
 a timpanon jellegzetes hangjára táncra perdülnek
 a verslábak,
 zengjed csak, zengjed csak ódát te áradat,
 fodrozd a Duna vizét, dinnyehéj,
 ritmizáld a szavaidat, búbánat...

disznózsír serken, ha megkarcolod magad,
 vesztegzár a sekrestyében,
 a romeltakarítás előestéjén,
 zsibbasztó átkokban fetrengve,
 babonamarasztalón, harsogtatón...

zsindelyeken átszüremelő gyér kis fényben,
a szelekben eltolódva (úgy is, mint széltolók...)
a zsírkkrétával vázlatolt rajzokon,
csak úgy, röptében, mint a legyet,
padlások félhomálya melengesse lelkedet...
a szőrmékbe kódolt borzalom,
mint holmi váratlan fordulat,
az üresen tátongó keresőmezőbe talán még
beírhatod a saját nevedet,
de hogy milyen találatokat dob majd a gép,
arra nincs semmiféle garancia,
mert az önérzetet, a hiúsági okokat, az önértékelést
nem javítják garanciálisan,
az önköltségnek pedig csúnya ára van...
emberi valutában azt talán már nem is mérhetik,
méltó mértékegysége a stressz
és annak minden pszichoszomatikus hozománya,
egy könnyen érthető profán világba látva bele
a házsártos érzelmeket
– mert egy másik életben egyszer talán már szerettelek –,
de ha kihajolsz a timpanonos ablakon,
akkor a vezérműsízj óvjon utadon...

azt kérded, hogy készül a vers?
hát disznózsírból, mint a költő,
talán azért is, mert ők mind szegény
emberek voltak,
emberek voltak,
szegény emberek voltak az egymásról alkotott torzképek zsákutcájában
Der springt noch auf
és a Duna fodrán
a romeltakarítás előestéjén
kalózhajóként úszik el a dinnyehéj...

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XII.

*Kitárok, emlékebe nyitok
több könyvet: felsejlik szellemem,
opálos négy szemem...
Sorsukat feszítve, ízüket élvezem:
mind én-mély s töredék-titok...
(Zorman Zelme)*

Csönd-moraj és hangtalan zaj...

Tokajifu Zmonokato, a *leíró* távol-közeli rokona 2025. 11. 01-én, hajnali 04:04-kor érkezett, és mosómedve vagy vöröspandamenyétmacska módban kaparásztta a bejárati ajtót. Nagyon hal-kan neszezve, de kitartóan, magabiztosan-módszeresen...

04:44-kor már elkészítette az első meditációs teát, elmorzsolt néhány imát, mormogva felsorolta néhány sensei és san nevét: Kimiko, Sumiko, Yumiko, Chiwako, Himuko, de megemlítette Gomu-Gomut, Maya-chant és Aya-chant is...

08:08-kor pedig (miután *időtlenül* mélyült el a Szív Szútra olvasásában): elkezdődött a különféle, ambivalens (serkentő-bódító) szakék kóstolgatása... A köztes tér-időben lassított, játékos sistergés, suttogó hullámozás és fűszeres morajlás hallatszott...

Mahá pradzsnyá páramitá hridaja szútra-részlet:

Avalókitésvara bódhizattva a mély meghaladó bölcsességben időzvéen látja: az öt alkotórész mindegyike üres, és ezzel minden szenvedést meghalad.

Sáriputra! A forma nem különbözik az ürességtől, az üresség nem különbözik a formától. A forma valóban üresség, az üresség valóban forma. Így ilyen az érzés, az érzékelés, az akarat és a tudatosság is.

*...gaté, gaté, páragaté, páraszamgaté, bódhi szvánhá
gaté, gaté, páragaté, páraszamgaté, bódhi szvánhá
gaté, gaté, páragaté, páraszamgaté, bódhi szvánhá...*

Akutagava Rjúnoszuke, Misima Jukio, Abe Kóbo, Dazai Osamu könyv-világai, Kobajasi Issza haikui és Kurosawa Akira film-költeményei szinte egyszerre, szimultán sóhajok, megremegetések, ájulások közepette nyíltak meg, s a különféle részletek hatalmas szellemi egyveleg-jelenetté, összemosódó képsorozat-dráma-ballada-esszévé, szorongató, szépséges *Éber Álommá* változtak...

Erre a monumentális, pszichikai montázs-kollázs látomásra Maszaoka Siki, a *Vért hányó kakukk* is felébred, fiatal, betegségekkel terhelt holttestét megrázza – és huszonötezer bíbor és skarlát betűkből, zsiger-foszlányokból, ér-cafatokból, alvadt-véres fakérgekből, papírgalacsinokból, gézcsomókból álló költemény-áradat szakad ki torkából...

Barcelona, Kortárs Múzeumok, időszakos (idült és üdült) átjárások: MACBA Museu d'Art Contemporani de Barcelona – Catalanian and European modern and contemporary... A Richard Meier tervezte múzeum igencsak látványgazdag épületébe üvegfal-variációkon át tekint- és lép be a *leíró*, aztán:

a Moco – Modern Art Museum, a Paradox Museum (az *Optikai Illúziók Múzeuma*), majd a MEAM (az *European Museum of Modern Art*) következett, ahol: a *Tzompantli* című, az Art Spectrum Projekt szervezésében készült kiállításról efféléket közvetített egy virtuális kurátor: *ez a tárlat abból a vágyból született, hogy kollektív párbeszédet teremtsenek az egyik legegységesebb és legősbibb téma, a halál körül. Ez a szimbólum itt több mint egy régészeti maradvány, ami hidat képez idők és perspektívák között – így új jelentést tárhat fel a kortárs tekintet által arra, ami egykor felajánlás, emlékezet és a szenttel való kötelék volt...*

Idén, a különben remek Can Framis – Fundació Vila Casas Museum (is) kimaradt, helyette: Urizen belső Csarnokának föld

alatti bejárása, az Érzékelés Kapuinak tengermélyi megnyitása, a Tudattalan és a Képzelet határmezsgyéinek tovább-tágítása --- --OOO----- volt a reggeli félálom-révedés... A Tunel Absinthe Black inkább összezsomósodott ereket és gyomor-rom szakadékokat tágitott, ebédre pedig: a La Tasqueta 1800 bar sült articsókáinak hiánya tátogott, több pohár cava-val pezsdítve, öblögetve...

Vágás, téridő-ugrás! Valahol:

a Gyönyörvészeti Múzeumban, William Blake műveinek kapcsán: William Wordsworth, Georges Bataille és Emil Cioran elmékedései találkoztak, mégpedig az *Elhibázott Teremtés* képtárának festménykönyv-falaiba ágyazva... Máshol pedig:

a katalán irodalmi nyelv használatának első fennmaradt emléke, a Homilies d' Organyà a 12. század végéről származik, szerkezetében még erős provanszál befolyást tükröz... – olvassa két utazó a *Spanyolviasz* nevű üzenőfalon...

A középkor két legnevesebb katalán nyelven alkotó művésze a mallorcai Ramon Llull (1232-1315?) író, filozófus: akitől az *A szeretet filozófiájának fáját* fiatalon, beforduló örömmel olvasva a *leíró*, miközben a *Doctor Illuminatus* után is óhajtozott, és Ausiàs March (15. századi) valenciai költő, akivel a jelenben ismerkedik...

Pere Calders i Rossinyol író, karikaturista rajzait Manu Negra bar-jában szemlélve egy *költői kocsmaturista* mit tehet: belemerül, alább-merül, mert *itt lehet...*

Gong! Vágás. Helyszín- és időváltás!

Vikrama-széna király, vállán a holttesttel, indult a sinsapáfától. Mentében újra hallotta a halottat megszálló démon szavát: Király, elmondok egy szép mesét; hallgasd meg figyelemmel!

Uddzsajiní városában uralkodott valaha Dharma-dhavadzsa – Törvény-zászlajú – király. Három felesége volt, királyleány mind a három, s végtelenül szerette őket. Holdsarló, Csillagfény, Hold-

sugár – ez volt a három királyné neve, s karcsú testük szépségének nem volt mása a földön. A király szüntelen boldogságban enyeltett három hitvesével. Ellenség nem háborgatta, mert legyőzte minden ellenfelét.

Egyszer, a tavaszi ünnepségek idején, palotája kertjében mulatozott három szeretett feleségével a férfiak ura. A folyondárok ívbe hajoltak virágterhük súlya alatt, mintha a Szerelemisten úját utánoznák, amelyet a Tavasz sorba-fogózó méhek húrjával ajzott fel; a fák koronáján úgy bűgött a kakukkhang, mintha a szívekben születő istenség gyönyörre szólító királyi parancsát hirdetné; a bor, amelyet a király és asszonyai ittak, úgy áradt szét testükben, mint a szerelem tápláléka, s a király mindegyre hölgyei után ivott a leheletüktől illatos, vörös ajkuk érintésétől csillogó italból.

Így mulatozott, mint Indra isten az égben, míg egyszerre csak Holdsarló királynénak – miközben játékosan ura fürtjeibe markolt – lecsúszott füléről egy ringó lótoszvirág, és ölébe esett. Ahogy combjára hullott, mély sebet ütött a finom testű királyné bőrén, aki egyetlen jajkiáltással elájult...

(A Hulladémon huszonöt meséje – szanszkrit tündérmesék, részletek.)

Mese-mese mátká! Nyájas olvasó: indulj a folytatás nyomába...

- - -

Jelenés (és a leíró mellkasán átható rés):

Hajnalban pneuma levedli ruháját.

Lebbenő *ruach*-ját lélek-szél (lehelet)

járja át, tépázza – a vizek fölött ellebeg –,

de *jelenése* visszahat: rúg, ráng, remeg,

és hártáján nyomasztó szellem hatol át...

A. Túri Zsuzsa

Ima lányomért, lányomhoz

*Tavaszi faágak közt a fagy
rombol és te is oly néma vagy,
szél sziszeg, hó esik, száll a köd
a kórházi ablakok között.
A hulló szirmokat számolom
a fal mellett
és a vánkoson aprócska fejed, az ágy magas,
jobban vagy, azt mondják és csak az
számít, meg a remény, az a csöpp,
mely jövőbe látón itt pörög:
gúnyos, de erőt ad, s nem lehet,
hogy már csak szenvedés jut neked.*

*Kicsi lány,
mindennap eljövök,
ez az egy kapocs van, mi örök,
a szeretet az, mi éigig ér,
és ősi, szent kötelék a vér.*

*Melletted szörcsög, kattog
a gép,
segít, bár tudhatnám, miképp.
Az ember itt fázva legbelül
rút önfeladásra kényszerül.*

*Ágyadnál ülök majd reggelig
s az idő perceké szétesik,
tudod, a szülő minden kincsét
odaadná, ha van segítség,
Kicsi lány, együtt tegyünk csodát,
mint égő gyertya,
ne fogyj tovább!*

*Szemedben tavak alszanak,
ifjú madonna-arcodat
éj-hajad fogja, mint képkeret.
A kín felett száll a képzelet,
hogy én úgys meggyógyítalak,
s megnyílnak ajtók, csendek, falak,
várom, hogy jöjjön egy égi jel,
hogy valaki végre ránk figyel.*

*Kint a ködben minden egybeforr:
szépen nyírt pázsit, hinta, bokor,
nézd, gyöngén már hunyorog a nap,
sóhajt és talán velünk marad,
simogat, nyugtat tompa fénye,
s lángolni kezd a hó fehére,
a jégcsapokból patak ered,
én egyre csak suttogom neved,
ne hagyd el magad,
azt nem lehet,
mert tőlem senki el nem vehet!*

*Kell, hogy legyen végre egy szikra
biztos rájövök, mi a titka,
életem árán is megtudom
még gondolkodom a ritmuson,
a zene már szívemben remeg,
mely az embert teremtetten meg.*

*Síkos földön lépnék az éjbe,
hogy érted hajnal jöjjön végre,
csak imámmal újra érjem el,
azt ki segíthet és tenni mer.*

*Látod, oldódik már kint a fagy
lassanként.*

*Kicsi lány.
El ne hagyj!*

Lemondás

*A vén Hold ma is csak egy sárga köménymag,
emlékköves úton hosszan elkísér,
felveszem az estét csillogó páncélnak,
mindig akad álom, mely újat ígér.*

*Ablakodból a fény kifolyik a földre,
elmosódott szélű, amorf pocsolya,
rácsuktad az ajtót a ringató csöndre,
mosolyod mostmár a győztes mosolya.*

*Tudom, jobb neked, ha hazudsz önmagadnak,
emléked csak ködös képek halmaza,
szavaim a közöny ágán fönnakadnak,
nélküled, mondd, hová mehetnék haza?*

Sárfi N. Adrienn

Az igazi utazó

– Combien? – vigyorog a pasas.

Kérdőn nézek rá: mi van? Ennyit azért értek franciául, de hogy mire vonatkozik a „mennyibe kerül”, fogalmam sincs. Négyen vannak, szikár alakjukon homokszínű djellaba, fejükön fekete turbán.

– Combien? – szól újra. Gondolom, hogy hozzám beszél, hiszen rám néz. Összevihognak a társaival.

Forgatom a fejem, „combien”?, árulok valamit, csak nem tudok róla? Odébb éppen próbálsz szót érteni kamaszforma fiúkkal. Távolabb rongyokba bugyolált nők és gyerekek ácsorognak mezítláb a homokban, gyanakodva méregetnek, és pusmognak egymás közt. Zavartan pislogok hol feléjük, hol a férfiak felé, kényelmetlenül érzem magam, jobb volna innen minél előbb elpucolni. Nem tudom, miért álltunk meg a semmi közepén, biztos a sofőrnek van itt ismerőse vagy rokona.

Homokdűnék között, áruraktárszerű vályog- és hullámlemez tákolmány előtt parkolunk, a terepjáró sofőrje eltűnt. Település ugyan nem látszik, de nyilván kell legyen a dűnék takarásában egy rejtett, zöldellő kis oázis, vagy talán a homok, a föld alatt laknak ezek az emberek, barlangokban.

Nehezen esik le, hogy mi van. A férfiak – az arcomon és a kézfejemen kívül – az egyetlen szabadon hagyott testfelületemet bámulják: a térdnadrág alatt kilátszó hófehér sípcsontomat és vádlimat.

„Combien”: kezdem kapiskálni.

Hiába lépek arrébb, a férfiak nem tágítanak, most egyikük rá is mutat a lábamra, „no, no, no” – tiltakozom, a magyarázkodáshoz messze nem elég a nyelvtudásom, de hiába értenénk egymás szavát, akkor is könnyen elbeszelnénk egymás kultúrája mellett. Úgy tűnik, ezen az eldugott mauritániai településen még az or-

szágos átlaghoz képest is prűdebb világképnek köszönhetően egészen torz értelmezést nyerek a kilátszó lábammal.

Utólag elmesélem a történeteket, hogy míg te remekül szóraztál néhány kíváncsi suhannal, mutogattad nekik a mobiltelefon, a fényképezőgépet, addig engem miféle megalázó sérelem ért. Sértetten nézek rád, ezen most mi olyan vicces. Hiába, kuncoatsz, a „világlátott”, városban megfordult, felvilágosult „dűnelakó” férfiak pontosan tudják a legnagyobb titkot, amit az asszonyaik és gyerekeik csak valami sátáni pletykából kapiskálhatnak: kizárólag a városi prostiknak látszik ki a ruha alól a lábuk.

Úgy intézkedsz, keresed a nekünk „legmegfelelőbb” járatot Casablanca buszpályaudvarán, mintha jól kidolgozott tervünk volna, milyen cél felé is igyekszünk pontosan. Pedig nincs kidolgozott tervünk. Az ember könnyen megmagyarázza magának, hogy a célnak, az egzakt terveknek miért nincs létjogosultsága:

Azért, mert az út a fontos.

Azért, mert a spontaneitás a valóság és az igazság maga.

Mert érezni véli az ember, hogy a világot megismerni valójában nem is lehet, esetleg önmagához juthat kicsit közelebb az úton. Vagy valami ilyesmi.

Tudni véljük, hogy egy igazi utazó sosem siet, nem áll be a turistalátványosságok előtt kigyózó turisták sorába; mindenkor kicsit fölényesen ballag el a fényképészkedő külföldiek mellett, és az idegenvezetők terelgetette csoportokat fintonogva szemléli. Akár órákon át csak üldögél és nézelődik, töpreng az élet nagy dolgain; megsértődik, sőt, kikéri magának, ha a helyiek gazdag külföldi turistának nézik. Lehetőség szerint egyszerű szállásokon alszik, odavalósiak között utazik a helyi járatokon, és ha úgy adódik, akkor természetesen kirakja a mutatóujját, és stoppol.

Megváltjuk, azaz heves indulattal kiharcoljuk a buszjegyeinket, mert igenis, az igazságosság és egyenlőség nevében nekünk is ugyanannyiért jár a menetjegy, mint az itteni állampolgárok bármelyikének, és nincs joguk akár csak kétszeres árat is felszámolni azért, mert külföldiek vagyunk. Gyanútlanul dobjuk be saját

kezűleg a hátizsákjainkat a busz aljába, a csomagtartóba, nehogy még a csomagelhelyezésért is fizetni kelljen. Diadalittasan szökkenünk a koszos fedélzetre. Árukkal megpakolt, kócos kisgyerektől veszünk egy-egy csomag papírzsebkendőt, meg mandulapasztás, datolyás édességet és egy zacskó földimogyorót, aztán kényelmesen elhelyezkedve, elégedetten nézzük az utasok, mozgó árusok, a pályaudvaron ténykedő alkalmazottak kavalkádját. Cseppet sem birizgálja a figyelmünket a megkerülhetetlen tény, hogy mielőtt a rakodóember lecsapja a csomagtér ajtaját, betuszkolnak alulra néhány összekötözött lábú, kétségbeesetten mekegő és bégető kecskét és birkát. A helyiek tán megszokásból, mi leginkább nemtudásból nem gondolunk bele az állatok kifejezetten kellemtelen helyzetébe, ahogy a táskáinkéba sem.

Az igazi utazó az, aki...

Olcsó helyen száll meg, ahol nincs mosógép, és nem is gondol rá, hogy elvigye a holmiját mosodába, mert feltételezi, hogy az túl drága, és az már eleve túl turistás volna. Ezért aztán szent karácsony éjjelén, míg a mi földrészünkön a családok boldogságos hangulatban ülnek a karácsonyfa alatt, az ünnepi bőséggel terített asztalnál, majd a meghitt ajándékozás után meghatottan éneklik a *Mennyből az angyalt*, én valahol az Atlasz-hegységen túl, a Szaharában, a nap utolsó – a közeli minaret hangszórójából behallatszó – imára hívó ének hangjával a fülemben nyomkodom olcsó hotelünk jégverem fürdőszobájában a szappanos-langyos víz alá a kecske- és birkahúgyos, -szaros hátizsákjainkat a mosdókagylóba, dörzsölöm a vizelettel átáztatott, bűdös ruháinkat a csap alatt. Felkarommal törölgetem a szememet. Nem éppen a meghatottságtól könnyezem.

Békésen hortyogsz, téged nem érint meg ez az egész, eleve rossz a szaglásod, nem érzed, amit én. A lámpafény és a kintről beszűrődő ének hangja sem zavar, úgy alszol az isten háta mögött, a fűtés nélküli szállásunk áporodott matracán, mintha a végcélt jelentő pihe-puha, makulátlan paradicsomban lennénk.

Anyád szerint mindig is kezelhetetlen voltál és önfejű. Anyámról alkotott elmarasztaló véleményét a rám vetett pillantásai

árulják el leginkább. Olyankor le kell ülnöm, ha éppen állok, mert a tekintetétől egészen elgyengülök. Nyelek, de nincs nyálam, kiábrándultság és szégyen karcolja végig a torkomat, bámulom a konyha kövét, szép lassan szétfolyik a szemem előtt a minta. Gyakran megkérdezi tőled anyád, ahogy tőlem is az enyém, hogy miért. Miért csináljuk éppen azt, amit, és miért nem valami teljesen mást. És jönnek az ötletek. Hogy ott van a cég, két utcával arrébb, hívtak, de te nem mentél, de még nem késő! A szomszéd Lacika is, nézd meg, ő is ott helyezkedett el, pedig ő még fiatalabb is nálad vagy két évvel, és lám, már megvan a lakása, mert dolgozik látástól vakulásig, jön a gyerek is hamarosan, hát milyen szép kis életük van! Miért nem állok be tanítani, mondja anyám, és kezét elcsigázottan az asztalra ejti, hiszen diplomám van róla, hát micsoda szép hivatás a pedagógusoké! Tekintetem a földön. A keserű és kínzó miérteknek se vége se hossza. Miért tengődik valaha nagy terveket kergető, jó módú nagybátyád szégyenen, kiszolgáltatottan a nyolcadikon? Miért utazott el valaha bölcs nagyanyád szelleme messzire, és miért nem tér vissza? Miért nem bírta elviselni anyád apádat? Mert az ivott, vagy apád épp azért kezdett el inni, mert nem volt képes megfelelni anyád vagy az élet elvárásainak. És akkor itt vagyok én...

És itt van az, hogy miért vagyunk itt, és nem otthon. Karácsonykor. Húslevest ennénk ebédre, meg aranybarnára sült panírba bújtatott harcsát, lenne bejgli, keksztekercs, gyümölcstorta. Ha most otthon volnánk, te akkor is éppen ilyen jól aludnál, én meg éppen ugyanígy agyalnék valamin. Például azon, hogy milyen jó volna elutazni valahova.

Londonban most nem lehetnénk. Mert tél van, és az utazók télen nem dolgoznak hideg, nyirkos helyen. De ha mondjuk tavasz lenne, nyár vagy ősz, akkor lehetnénk ott. Szokás szerint ülnél a gép előtt, naphosszat weblapot terveznél, én meg felszolgálnék valami belvárosi étteremben, és fotóztatnék egy jelentéktelen helyi lapnak.

Londonban lakik az egész világ. Nepáltól Afganisztánon át

Óceániáig, Közép-Afrikától Dél-Amerikáig. Itt van minden és mindenki, a létező összes nyelvvel, vallással együtt. Jó egy helyen ilyen sokféleképpen lenni. Jobb egy heterogén társadalom, mint egy homogén, előbbi nagyobb eséllyel lesz egészséges, mint utóbbi. Nem tudom, ki mondta ezt, de valakitől hallottam, ez biztos. Vagy olvastam valahol. Csak az a baj ezzel, hogy végül is senki sincs otthon. Állandó az ideiglenesség-érzet, az átmenetiség birizgáló élménye. De amint rendeződne az „idegenek” saját országaiban a helyzet: a háborúk elcsitulnak, a korrupció elsorvad, a politika visszahúzza véres karmait, a természet elmosolyodik, az aszály és az éhezés helyét átveszi a szakadatlan virágzás, az életszínvonal felível, akkor majd elindul mindenki, aki eredetileg máshová valósi, vissza a saját hazájába, ahová valahol mélyen mindig visszavágyott. De addig is, amíg idegenben van, mindenki felépíti a saját közegét. És sehogy sem passzol a cirádás hindu templom az angol pubhoz, a MC Donald'shoz; az óceáni éghajlat kövér, zöld fűjéhez a mecset; a napi ötszöri ima a liberális légkörhöz; az egy istenhez a sok-sok istenségszobor. Nem illik össze egyik sem a másikkal. Aztán amikor egyszer csak tényleg távoznak az „idegenek”, az „eredeti” helyi kultúra „megtisztul”, maga marad, a „valódi” helyiek azt veszik észre magukon, hogy a fellélegzős öröm helyett, hogy „hurra, újra csak a miénk ez a föld”, rövid idő után unalom és szürkeség telepszik az életükre, és bekopog ajtajukon a kelletlen gazdasági visszaesés.

Lefotózom Wembleyben a sokszáz éves anglikán templomot; odébb a pár éve befejezett homokszínű, aprólékos faragásokkal díszített hindu templomot a szentélyekkel, a márvány istenség szobrokkal, Visnuval és Ganésával; és kattintok párat a mecsetre is, a déli ima idején az udvarán imádkozók tömegével.

Northolt parkjának, mezopotámiai ősi toronytemplomok mintájára épített, mesterséges dombján ácsorgok. Az eredeti szakrális funkció helyett, itt és most, ez egy amolyan szabadidős modern zikkurat futóknak és sétálóknak. A felfelé vezető széles – a domb oldalában hosszan elnyúló – ösvénynek alig érzékelhető a lejtése, vízszintesnek hat. Furcsa, hogy nem érzi az ember,

a domb teteje felé halad éppen vagy lefelé. Csak ha lenéz, akkor tudhatja a magasság változásából, milyen irányban halad.

Odébb egy apró tó, tele van kocsonyás békapetékkal. Tenyereket alámerítve, a felszínre emelek sok ezer kocsonyaburokbőlcsőben erőt gyűjtő, apró, fekete ebihalkezdeményt. Fél kézzel ügyetlenkedek, próbálom lefotózni őket. Kisgyerek és fiatal anyukája állnak meg melletttem, ők is kíváncsian nézik, amit én. Anyám értetlenül hunyorogna, miért csinállok ilyeneket, pont ilyenkor, kora délután, amikor mellesleg a legtöbben – dolgoznak. A nővérem rázná a fejét, mekkora hülye vagyok, minek nyúlkálok abba a hideg, nyálkás vízbe.

Remélem, nem marad birka- és kecskehúgszaga a táskáinknak meg a ruháknak. Kiteregetek, felakasztok mindent a kék, stilizált virágmintás, mór csempékkel kirakott fürdőszobában, meg a szobaszekrény rozoga ajtajára, a széktámlára. Míg vacogni nem kezdek, némán állok, hallgatom a hátizsákokból a kőre csepegő vizet. Remélem, legalább holnap estig megszárad minden. Lefekszem melléd, belebújok a hálósákomba, magamra húzom a lópokrócokat is, nincs fűtés, rettentő hideg van idebent; odakint tiszta az ég a Szahara és a távoli hegylánc felett, hajnalra nulla fok alatt lesz a hőmérséklet.

Lehunynom a szemem, halkan dúdolom magamban a *Csendes éjt*.

Kürti László

sörkeri tisztázás

*annamáriától elvették a gyerekeket,
sanyi meghalt. bogi lambadázni jár
a helyi tánciskolába. péntekenként
megdicsérgetjük a csöcsös pincércsajt,
hogy a szeméből a tűz ki ne vesszen.
különben nyugdíjban vagyunk két éve,
nagy habbal isszuk a pikoló sört
koradélután, míg kitart a vénasszonyok
nyara a főtéri teraszon. túráztatjuk
a pofánkat a lenge járókelőkön.
a kocsit elkobozták, mikor
jugoszlávián keresztül hoztuk volna haza.
már akkor a „p” rendszámmal basztatták
az embert. whiskyt vittünk a vámosnak,
mire valahogy mégiscsak sikerült
hazavergődni vele. azért más
világ volt, ment a mutyi, a zsírozás,
a liszt. a koordinálatlan bürokrácia
kiskapuinak voltunk a névtelen császárai.
azt várjuk most is, a helyi orvgazda
motyóját hátitáskából kínálgató dadogós
félkegyelműt. hogy kioktassuk a törtaranyárban
is túlárazott aranynyaklánc, pecsétgyűrű,
meg az automata rolex kapcsán. ha valami
mégis lepattan, fiatalok vagyunk újra, okosak,
dörzsöltek. Diadémmal fejünkön, kisnyugdíjas
császárok.*

emu

*az októberi hétvégén gombászó család
egy vérszomjas emut fedezett fel
a mecsek erdejében. nincs ebben semmi
meglepő, a családok már csak ilyenek,
gombászni járnak a színes őszi lombok
alatt. a világ második marhanagy
madara ott kaparászott a fonnyadozó
avarban, majd fenyegetőleg, széttárt
kacska szárnyaival, zsiráfhozszú nyakával
igyekezett még hatalmasabbnak tűnni.
a rémült család felé csattogtatta
dinoszauruszokat idéző fekete csőrét.
az apa kamasz lányaival előbb hátrált,
majd a gombákkal teli kosarukat
hátrahagyva kimenekült a tisztásra.
mivel a pécsi állatkertben nem tartanak
ilyen madarat, ezért feltételezték,
hogy valamelyik közeli tanyáról
szökött meg az emu. az apa felnézett
az égre, ahol gyülekező darvak
köröztek hosszú vándorútjuk előtt,
és arra gondolt, hogy talán most
van itt a legutolsó esély világgá
menekülni ebből a reménytelen,
vegetáriánusokat megremegtető
délutánból.*

Szigeti Kovács Viktor

Nincs

Arányaiban a lónak van a világon a legnagyobb szeme, ezért is sugall szerethetőséget. A hintalovamnak is hatalmas szemei voltak, amit ébenfekete bunda és aranysárga sörény tett még inkább vonzóvá.

Jó érzés ráülni a hátára és ráborulni a nyakára, finom a tapintása, biztonságot sugall. Amint fent vagyok, már mozog is. Elég egy lökés, és mintha máris előre haladnánk, nem pedig fel-le mozognánk. Bordó vagy talán pirosas a szőnyegünk, labirintusszerű alakzatok díszítik, amitől olyan, mint a végtelen. Elmosódik előttem a messzeség. Ötéves vagyok, ilyenkor a valóság még képlekeny, az is igaz, amit elképzelek. Anyu benyit, megnézi, hogy minden rendben van-e velem, mosolyog. Az Androméda-galaxis 2 537 000 fényév távolságra van, onnan ez a jelenet a másodperc egymilliomod részének is csak a töredéke. Nincs. Nem történik meg. A tér meghajlítja az időt. Ezért ilyen kevés. Anyám élete is csak egy villanás, vagy még az se. A másodperc tízezred része. Onnan nézve összezsugorodik minden. Az se érzékelhető, hogy a Fortélyos mester királyságát olvassa. Idelent hosszabbnak tűnik. Elveszek a mesében. Olyan, mint az örökkévalóság, az idő múlására egyedül anyu lassan rekedtté váló hangja emlékeztet. Ilyen sokat olvas nekem. Ezt nyugodtan hívhatjuk szeretésnek is. Nyújtja az időt a hangja, ahogy nagyanyám kezei alatt vékonyodik el a rétestészta. Hármas vonzás perspektívája kínoz: idő, gravitáció és szeretés gyötör.

Persze mondhatjuk: mit számít, milyen apróra zsugorodik az életünk az Androméda-galaxis egy pontjáról szemlélve, hiszen mi itt tapasztaljuk meg. De nem lenne teljesen igazunk. Mielőtt meghalok, szintén csak egy pillanatnyi felvillanás lesz az életem, mint egy megdermedő lángdarab. Oszthatatlan, egész pillanat a semmi közepén. Vagy a szélén, de ez most mindegy.

Innen nézve az számít, hogy anyu szól: kész a vacsora. Tejbe-gríz van, a kedvencem. A legjobb benne, ahogy elolvad a grízen a kakaópor. Vagy inkább egygé válnak. A legrosszabb, hogy lassan. Kivárhatatlan idő, amíg végre úgy lehet kóstolni, hogy ne égesse meg a nyelvem. Ha kanállal megtapicskolod, gyorsabb. Én mindig tapicskolok, siettetem, mert mindjárt kezdődik a mese. Ha rendesen eszek, Anyu is megnézi velem, ami pont olyan jó érzés, mint a hintalovam sörényébe túrni, vagy még attól is jobb.

De aztán történik valami. Se tejbegrízem, se szőnyegem, se lovam, se szobám. Helyette anyámnak étkezője van, köralakú asztallal, vitrines szekrénnyel. Benne mintás kistányérok, kávéscsészék. Itt-ott élére állított fényképek. Nagymama, apu, nagynéni, nagybácsi, ha bekapcsol a klíma, úgy imbolyognak a vitrinben, mintha a vállukat vonogatnák. Anyám keze vékony és ráncos, kék erek türemkednek rajta, és most el is van törve, mert elesett. Az idő is eltörik, mint a csont, hangos reccsenéssel figyelmeztet, hogy közeledik a vége.

Mintha csak az Androméda-galaxis egy pontjáról nézném az életem. Nincs idő levegőt venni sem. Üresen marad a kitátott száj. Olyan rövid minden, hogy meg sem történik. Nincs. Pár pillanatnyi emlék mégis kipotyog a térben feszülő időből. A szeretésnek is van gravitációja, de ez bennem hajlít meg valamit, mintha belülről húzna össze.

Mostanában egyfolytában elesik, mert megszédül. Én is megszédülök a fekete paripámon. Túlhajtom, majdnem lefordulok róla, de Anyu elkap és magához ölel. Jó hangosan nevetünk, hogy még a szomszédok is hallják. Valahogy mégis a könyv ég bele az emlékezetembe, ami kiesett a kezéből. Szabó Lőrinc válogatott versei, csúnya, szemüveges bácsi les rám a címlapról. Egy pillanatra megijedek, emlékeztet valamire, amit még nem tudok. Ő már halott. Én még a verseket se ismerem, csak a meséket. Főleg a Fortélyos mester királyságát. Anyu tenyere megnyugtat, meleg és úgy erős, hogy közben puha is.

Nemsokára iskolába megyek, ahol Gyulabácsi azt mondja majd, nincs is idő, később meg kiderül, hogy nagyon is van. Apró

kis szemcsékből, húrokból áll, és az egész olyan, mint egy hatalmas, láthatatlan lepedő, ami beborít mindent és ide-oda hajlik, görbül. Egy ideig Anyu visz az iskolába, és már akkor ott vár az udvaron, amikor még ki se csengetnek az utolsó óráról. Ott van mindig a vége előtt. Kivéve az utolsó kicsengetést; csal, mint a Fortélyos. Bár ez nem teljesen igaz, előtte megbeszéljük, hogy mostantól egyedül kell hazajönnöm, nagyfiú vagyok már. Egy picit mégis olyan, mintha csalna. Szemüveges, ettől nagyobbak a szemei, mint a valóságban.

Egyszer csak Gyulabácsi nem létező ideje megvadul, úgy viselkedik, mint a kitergetett lepedő, ha feltámad a szél. Csattog és rángatózik a szárítón, lázad, elillanna – fenyegetőzik. Ha jön a vihar, besötétedik, még akkor is, ha nappal van. Van úgy, hogy már reggel besötétedik.

Egyedül állok a piros labdámmal az udvaron, és nézem, hogyan feszül meg az a fehér színű borzalom. Hátravágódik, majd újra előre. Megdermedek én is. Mindjárt letépi a szárítót – szólal meg Anyu mögöttem, aztán odasiet és leszedi. Meg kell fognom a csipeszeket, azok is pirosak. Arra gondolok, hogy semminek nem lesz itt jó vége, és arra, hogy picit minden csalás.

A hintalovamon úgy száguldok, hogy egy tapodtat sem haladunk előre. Becsapjuk az időt. Aztán ő minket, mint Fortélyos mester az erdő gyanútlan lakóit. Nem emlékszem a paripám nevére, csak arra, hogy el kell ajándékoznom, mert már nagy vagyok. Fel tudom idézni a bánatot, amit akkor érzek, amikor elviszik. Most is itt van, nem múlt el. Az időnek nincs sörénye, hogy visszahúzd, vagy hogy belekapaszkodj. Fel sem ocsúdok abból, hogy nagy lettem, és mindjárt egy vitrinben vonogatom a vállam. Egy szemhunyasnyi idő csupán. A semmiben megdermedt lángdarab az életem, oszthatatlan és egész. Nincs.

Hegy Botos Attila

Mindent elfogadni

A Sivatag Királynője

*Ó, Kedvesség.
Csalatni miért térnél
árnyak templomába?
Hű köveidhez – hiú
képzetek martalékain?
S ugyan – miért ne maradnál
sétáló hajnalod olívaligetében?
Datolyafürtök fürdető szemében?
Követni egy kútba merített
korsót, a gömbölyű csípőn
tovaringó faluvégi reggelt:
csupra víztükrén
a virradat villózásait?
Hovatovább: telnél föl tejjel,
amint a Sivatag Királynője
ureusz óvta, holt városa üszkén:
violaszeg csillagcsokrokkal
calotropisain*? S botor, lám,
betérsz. Pőrén, ágyékkötőben.
Hátadra vetett málháik
alól dicsérve a portékáik
kellető árusok fáradalmait.
S hogy templomodban,
egek reptetője: füttyszavú
teherhordóként helyed.
Napvégre, mi marad,
lopva égnek engeded –
csak fel ne adj a kimarjult
vállad, kezed. Eladdig*

*magad szerint ünnepelsz,
te Ünnepe: bárkit, bármi
szemed elé kerülőt.
Az oly jól ismert,
berögzőtt mozdulatokat:
ahány perced, mint
háton a robotos ostort – és igen,
mind e pászmákban táncoló,
fölvert tarka port:
lelkek kenet- s galambárusait.
Te-te, egek, földek bolondja.
Ha tüzeid fészékbe fordulsz,
kérlek, idézz párálló szemekkel!
Mint pirkadó mennyeid, úgy óvd
e remegő fejtetőre állt délibábot,
reményvesztettség ábrándozásait,
vesszőkosarak ahány galambtekintetét.
S gyűjtsd mosolyra a várost sivatag felett.*

* Szodomai alma (Calotropis procera)

Marta Petreu versei Pethő Lorand fordításában

„nem tudom mi ez és kié
még ha fáj is a teremtés napja
ez nem az én életem”

Múlnak a napok (Trec zilele)

Már nem gondolok rád és nem is hívlak

*Természetesen ez nem az én életem
természetesen térden könyökön csúszva szerettelek
természetesen meghajolva előtted imádtalak mint példaképem
lépteid nyaldostam mint ökör a sót
tömjén égett érted
leborotváltam koponyám
vicsorgó fogakkal bújtam ágyba férfiakkal: nézd mi
lett belőlem
ha te már nem szeretsz*

*Nyelved nem ismer engem
nem érzed vágyálmaim mint azok érzik akik varázsgombát ettek*

*távol vagy
egy kvark aminek spinjét nem mérték még fizikusok
maga a kafkai-kanti-archaikus kellék*

*és most mint a laboda levél rétegéi közül figyelek feléd
idegsejtjeimből
Most már csak hallgatnod kell mint a tenyérfenékben
púposodó vízcsepp
Most már méltón mehetsz dagadt kurváidhoz*

*mint elemi részecskék utazhatsz
most bármely irányba
már trónodra ülhetsz te Dárius:
miként lángolt hajóhadad Szalamisz lábainál
Olvasom a Bibliát hogy átkokat tanuljak: stílusom van –
sötét vagyok
a kétségbeesés tikkasztó napja vagyok
ember vagyok a fényektől megfosztott égitest*

*nem tudom mi ez és kié
még ha fáj is a teremtés napja
ez nem az én életem*

Havazás (Ninsoarea)

*Havazik. Január fitogtatja erejét
Sikítva szítál a földre a tengerekre a kontinens
minden szegletébe
vassal beégetett memóriámra*

apám sírjára havazik

*Emlékszem a kék tekintetére
magzatpózban ülök mint ekével kettészelt giliszta
Apám halott
nővérem és bátyám távol van tőlem*

*Lepedőm rángatom testem magánya keskenyebb legyen
betakarom testem
Időtől érlelt emlékekkel havazik
Szakadatlanul tonnányi nehéz pihe
Havazik mint anyám átkaiban*

Hallgasd (Ascultă)

*Mint harag az agyban emelkedik bennem a föld
Azt mondják – de én nem hiszem – a csillagok úgy csörömpölnek
az égen mint könnycseppekben a só
Ősz van. Vértörő a reggel a leveleken rozsdá*

*Ameddig ellátok sehol egy teremtmény egy tükör
Ha kiáltok visszhangomat hallom
Sehol senki
jó ez így
és mint iszap a vulkánok peremén
emelkedik bennem a föld*

A harag. A ronda. A méreg. A rettegés zöld tengere

*Igyad ki ezt a poharat – mondom magamban vakon
tapogatva íveim
ahol lefolyt a többi lefolyik majd ez is*

*Anyám. A rettegés magzatvizéből jöttem
nálunk fiatalon halnak meg tócsányi vérben*

*Máskülönben szerelmem egy kiadós ősz
fürtjei elkenődnek a földön mint kenyér sarkain a vaj
és nedves
és én boldog és jól vagyok
Ebben a göröngyös tájban már senki sincs
Senki nem kötődik senkihez
csak ülök a megkövesedett ég alatt, mint csizmák
alatt a cigicsikkek
ha kiáltok
valamikor későn vízhangom felel
hallgatom*

*csak én vagyok önmagam
és emelkedik bennem a föld*

Ugatás (Lătratul)

*Az ég egy felduzzadt zúzóadás
Nyomja koponyámat
Igazából – elvesztettem csatám
és egy rövid ideje tudom elvesztettem a háborúmat is*

*távozott a szomorúság az álmok
ásával hántották le rólam ma távozott árnyékom is*

*Természetesen: elhibáztam: bármit fel tudok adni
De jól vagyok – ugatok – jól vagyok
Függőlegesen állok mint pusztá közepére
helyezett sötömb várva kifakadjanak dudorjaim
szakadjon fentről
anyám átkainak fekete cseppje*

*boldog vagyok – ugatok. Ütődött november.
És tökéletes*

Mi Atyánk ki vagy a mennyekben (Tatăl nostru care ești în ceruri)

*Mi Atyánk ki vagy a mennyekben
híats halottjainkra puha földet
élőimnek adj több napot
add meg anyámnak az örökös örömet*

*és oldd fel anyánk ólom átkait
amelyben ígás bivalyként állunk*

*add meg anyámnak azt ami hiányzott neki
gyógyítsd meg kifakadt tejsebét amely előnti
a világot miként a gyászoló vér
a csillagos eget*

*Borítsd sötétbe. Skarlátvörös égbolt. Te
semmi ok nélkül megteszed
amire kérlek. Szerényen. Mint mikor a
világot teremtetted*

*És oldd fel átkainkat amelybe beleöregedtünk
az első napoktól
élőimnek adj több napot
halottjaimra hints puha földet*

Így. Szerényen

Ima (Rugăciune)

*Tartsd távol tőlem ezt a nehéz nagy poharat
Nélkülem olyan leszél mint én:
tárd ki a szíved tárd ki az ajtót
állítsd meg a vadászokat állítsd meg a falkát
állítsd meg az acélollót ami mint birkát
úgy nyír engem
mint a birkát*

mint szeletnyi kenyeret vegyél tenyeredbe

mint gyantába ragadó cserebogarat

Arany és vérben tündöklő ősz

*Takarj be mogyorószemet rejts el tenyeredbe –
kérlek én –*

*szoríts öklödbe mint színes üveggolyóit szorítja gyermek
És te – semmi. És te – semmi.*

MARTA PETREU (Rodica Marta Vartic) 1955. március 14-én született a Kolozs megyei Alsózsuk településen. Költő, esszéista, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem történelem–filozófia szakán végzett 1980-ban. Első verse 1972-ben jelent meg a Muguri című folyóiratban. Filozófiai doktorátusát 1992-ben szerezte. Számos tematikus vallomásos kötet szerkesztője; együttműködött több kollektív tanulmánykötetben a román kultúráról; mintegy 20 román filozófiai mű szerkesztője, előszó- és utószóírója; körülbelül 30 romániai versantológiában szerepel, valamint 20 külföldi kötetben is megjelentek művei (francia, angol, spanyol, magyar fordításokban).

Az alábbi versek *Ez nem az én életem (Asta nu este viața mea; Polirom Kiadó, 2014)* című kötetéből származnak.

A képzelet mint vészkijárat

Balázs F. Attila interjúja
A. Túri Zsuzsával

A Budapesten született, de hosszú idő óta Svájcban élő A. Túri Zsuzsa író, költő, műfordító és szerkesztő Balázs F. Attila kérdései nyomán beszélt legutóbb megjelent, *Fantomfájdalom* című, több műfajt is ötvöző kötete megalkotásának hátteréről, poétikai jellemzőiről és arról, hogyan ültethető át a veszteség, a gyász művészeti alkotásba.

– *Költőként miként találtál rá arra a hangra, amely egyszerre mentes a pátosztól és mégis képes a legmélyebb emberi tapasztalatok hiteles megszólaltatására?*

– A hitelesség ott kezdődik, ahol a „költő” elfogadja: nem mindezt lehet megnevezni. A hiány nem hiba, hanem tér. A mélység nem harsányságban mutatkozik, hanem abban, hogy a nyelv nem próbál nagyobbnak látszani annál, ami. Emberileg már így is hatalmas: ott van benne a veszteség, a vágó, a törődés, a halandóság tudata. A hang, amely mentes

a pátosztól, nem lemond a szépségről – csak közelebb hozza azt ahhoz, aki olvas. A cél nem a hatás, hanem a jelenlét: engedni,

hogy a szó ne kiemeljen az életből, hanem visszavezessen annak legbelsőbb, legintimebb, csendesebb rétegeibe. Ebben a csendben válik lehetővé, hogy a költészet ne a szenvedély teatralitását, hanem a tapasztalat igazságát közvetítse. És ez az igazság néha annyira finom, hogy épp a szelídség adja meg a súlyát.

– A verseidben gyakran megjelenő „bódhiszattva-szerű” együttérzés mennyire tudatos költői program, és mennyire személyes, megélt élményekből táplálkozó belső szükséglet?

– Az együttérzés, amely a verseimben gyakran megjelenik, nem valamiféle előre megtervezett „költői szándék”. Sokkal inkább abból ered, amit megéltem, és amit másoknál is felismertem: a fájdalom és a remény mindenkinél hasonló formákat ölt. Nem tudtam, nem tudom nem észrevenni azokat a törékeny pontokat, ahol az emberek lelke megremeg. Amikor írni kezdek, ez mindig jelen van. Nem dísz, nem póz – inkább egyfajta reflex: próbáljam megérteni, amit látok. Ha van benne némi tudatosság, az csak annyi, hogy hiszek abban: a vers teremthet olyan teret, ahol a sebeztség nem szégyen, és ahol a gyengédség nem gyengeség. Ahol az olvasó úgy érezheti, nincs egyedül azzal, amit hordoz. Számomra az együttérzés nem valamiféle magasztos eszme, hanem nagyon is emberi szükséglet: a kapcsolódásé. Írás közben mindig azt remélem, hogy a kimondott szavak között lesz, amely enyhít – még ha csak egy pillanatra is – azon, ami nehéz. Úgy gondolom, talán ennek köze lehet az utakhoz, amelyeket a bódhiszattvák járnak, akik minden érző lény üdvéért világosodnak meg, és saját szellemi erejükkel másokat is a megvilágosodáshoz vezetnek. Ezt a mindennapi életben kivitelezni igen nehéz és emberileg rengeteget kell fejlődnöm nekem is, már csak amiatt is, hogy elfogadjanak, hiszen sokszor egészen mást mutatunk kifelé, mint szeretnénk, így nemhogy segíteni nem tudunk másokon, meg sem értenek bennünket. A természetemből adódóan már most tudom, hogy sohasem leszek útmutató bölcs, rengeteg olyan rossz tulajdonságom van, ami miatt ez lehetetlen, de ígyekszem nyitott szemmel és szívvel járni ott is, ahol a legtöbben elfordulnak.

– A *Fantomfájdalom* című kötet formanyelve váltakozó: próza, vers és esszéisztikus beszédmód. Mennyire tudatos döntés ez az alaktani sokszólamúság, és mennyiben követi inkább az emlékezés, a gyász és a belső beszéd természetes hullámozását?

– A *Fantomfájdalom* formanyelve nem egy terv alapján született. Nem ültem le azzal az elhatározással, hogy ilyen sokszólamú lesz. Épp ellenkezőleg: az írás folyamata közben minden szövegrész külön-külön találta meg a formáját. Minden anekdota prózává tágult; ami álomszerűen jött, verssé sűrűsödött, és ahol magyarázatot próbáltam találni a kimondhatatlanra, ott a szöveg esszéhangon szólalt meg. Talán az is közrejátszott, hogy régebben nagy hatással volt rám például Esterházy Péter A szív segédigéi című könyve, melyben a regénynek sokkal inkább nyelvi kompozíciója van, mint cselekménye, a posztmodern műben intenzív intertextuális játék zajlik: szinte minden kimondott szó, a beszélő majd' minden állítása óhatatlanul más, korábban megfogalmazott szövegekhez kapcsolódik – akkor is, ha ezt az író nem hangsúlyozza külön. (Valójában tudatosan él ezzel a kapcsolódással, csak nem nevezi meg pontosan az idézett forrásokat. Például a fiú anyja halálára utaló néhány kulcsmondat Peter Handke kortárs osztrák író sorainak átvétele.) Természetesen nem hasonlítom magamat Esterházyhoz, sőt, a könyvek stílusa sem hasonlít, de amit akarva/akaratlan „átvettem” tőle, az a szöveg posztmodern szétszabdalása és az, hogy tulajdonképpen nem a mesélő a főhős, hanem maga az elmúlás, a halál, a gyász. Ez a gyász pedig különféle nyelveken szólalhat meg bennünk, és egyik sem kevésbé valóságos a többinél: a könyvben ez irányított, ez határozta meg a váltásokat. Az emlékezés sem egy exact valami, nincsenek szabályok, a hiányt sem fogalmazta még meg precízen senki, mert nem is lehet. Mondhatnám, hogy nem is én irányítottam a szöveget, én csak lejegyeztem, ahogy jött, ahogy létre akart jönni. Csak utólag vettem észre, hogy ez a sokszólamúság valójában igen őszinte, ahol minden rezdülés megtalálhatja a maga ritmusát. Tulajdonképpen megszerettem ezt a fajta írást, ezt a fajta sza-

badtságot. Lehet, hogy vissza is térek hozzá – vagy formai játékból, vagy pedig azért, mert így tudom a legtermészetesebben követni és megszélídíteni az érzéseket.

– *A mű központi élménye az anya elvesztése és az ebből fakadó „hiátus-lét”. Miként találtál rá arra a nyelvre, amely egyszerre őszinte, visszafogott, mégis terápiás erejű – és hogyan kerültél el a gyászirodalom gyakori patetikus csapdáit?*

– A pátosz sokszor a fájdalom karneváli álarca: túlhangosított, túlszínezett felesleg. Mintha a gyász nem a hiányról szólna, hanem arról, hogyan mutatjuk meg a hiányt másoknak. (A siratóasszonyok jutnak erről eszembe.) Engem nem érdekelt most a pszichodráma. A fájdalom ne legyen díszlet.

A gyógyulás sem módszer vagy technika, hanem egy lassú folyamat. A szöveg nem gyógyít: tanúsít. Megőrzi azt, ami örökre elveszett, és azt a fényt, ami kialudt. Ha olvassuk, ezekből kapunk vissza valamit.

Hagytam, hogy a mondatokban megmaradjanak a szünetek, a töredékek, a bizonytalanság, a haláltól való félelem.

A nyelvezet védőhám és sebhely, egyszerre dermisz és hiány. Nem fokozza a fájdalmat – elbírja, megtartja. Nem hangos, csak jelen van. Él. Lélegzik. És ebben a lélegzetben – a szavak és a némaság ritmusában – egyszer csak megcsillan a felismerés: talán nem a fájdalom múlik el, hanem mi tanulunk tovább élni azzal, amitől egyszer megszakadt bennünk az idő.

– *A szövegben többször felbukkannak álmokképek, látomások, mitikus vagy szimbolikus alakzatok. Ezek inkább belső önvédelmi mechanizmusok lenyomatai, vagy tudatosan használt, metaforikus eszközök, amelyekkel az elmondhatatlan élmények kapnak formát és kifejezési lehetőséget?*

– A gyász nyelve sokszor széttöredezik – ilyenkor az emberi tudat maga hívja elő a szimbólumokat, mintha a képzelet lenne az egyetlen vészkijárat a kimondhatatlanságból.

De ezek a képek nem csupán ösztönök lenyomatai. A mítoszban ott az ősi tapasztalat: a veszteség nem egyedi történet, hanem közös. A szimbólumok így nem eltakarják, hanem enyhíteni

próbálják a fájdalmat – megannyi átjáróként a belső sötétség és a külső világ között.

Az álom képi logikája – az elmosódó körvonalak, a metamorfózisok, a valóság ívein túlfutó jelenetek – lehetővé teszi, hogy a veszteség ne csupán traumaként legyen jelen a szövegben, hanem mozgó kozmológiaként: ahogyan átrendezi a világ (a saját, belső világunk meglévő) törvényeit. A látomások nem csupán önvédelmi mechanizmusok, és nem is pusztá metaforák: hidak. Aközött, ami megtörtént, és aközött, amit nem lehet elmondani – csak megálmodni. Ha van „kivezető út”, akkor szerintem az az, hogy a képzelet képes továbbvinni azt is, ami a valóságban megroppant. A szimbólumokban a hiány nem üressé válik, hanem új formát kap.

– *A kötetben a személyes gyász tapasztalata többször általános, egzisztenciális távlatot kap. Írás közben érezted-e, hogy saját történeted túlnő az egyéni sorson, és egyfajta közös emberi félelemhez keres szavakat?*

– Ahogyan már fentebb is volt róla szó, a személyes veszteség soha nem teljesen személyes. Amikor írni kezdtem, még azt hittem, egyetlen történetet szeretnék elmondani – a saját gyászomét. Lassan ébredtem rá, hogy az, amit én hordozok, azt mások is ott hordozzák magukban. Mindenki veszített már el valakit, vagy aki még nem, az sajnos előbb-utóbb el fog. Egy szeretett személy elvesztésének a fájdalma nem csupán egy életrajzi esemény vagy családi tragédia, hanem annak a felismerése, hogy a szeretet mindig kockázat, és minden kötődés mélyén ott rejtőzik a veszteség lehetősége.

Talán ezért is volt fontos megőrizni a szövegben azt a halk, sokféle, sokszor töredezett hangzást, hogy az olvasó saját hiányai is visszhangra találjanak. Hogy ne csak rólam szóljon, hanem arról a közös emberi félelemről, amely ugyan fájdalmas, mégis összeköt bennünket: a veszteségtől való félelemről – és arról a titokzatos erőről, amellyel mégis szinte mindig továbbmegyünk.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Péter Beáta

Éhség

„Bármit kérhetek?” – kérdeztem hitetlenkedve. „Bármit!” – hunyorított huncut szemmel az öreg. Egy búcsújáró széken üldögélt, előtte egy rongyszőnyegen mindenféle limlom. A bazárban már szedelőzködtek az árusok, gyorsan kellett döntenem.

„És biztos, nem hizlal?” – tétováztam, de már kotorásztam is a táskámban a pénztárcám után. „Ez? Ez biztos, hogy nem! Ha az utasítás szerint használja!” – tette hozzá, s már nyújtotta is felém, én pedig kissé szédelegve, de boldogan libegtem hazafelé legújabb szerzeménnyel. A szerzeménnyel!

Eldöntöttem ugyanis, hogy teljes életmódváltásba fogok. Nem mintha az életemmel valami baj lett volna, de hát haladni kell a korrallal és a divattal, tudatosabban, egészségesebben illik élni, le kell vetkőzni a régi beidegződéseket, abbahagyni a zabálást, a nagy családi, pezsgős vacsorákat, fegyelmezetten étkezni. Megpersze némi kilókat sem ártana leadni.

Először csak a kenyérről mondtam le, majd a húsról, a kárácsenyi menü helyett chia pudingot ettem proteinporral, ünnepi alkalmakkor fél deci aloe vera géllal koccintottam. Health coachokat kerestem fel, akik különböző tanácsokat adtak: reggel egyek, este ne, este egyek, reggel ne, csak délben, csak délben ne, háromszor vagy egyszer egy nap. Nagy tudású guruk videóit néztem. „Ayurvedikus turbó turmix – 40 napig fogyasztandó ayurvedikus ital, regenerálja a szervezetedet, megsegíti a fogyást, az egész napodat is kibírod ezzel az itallal. Arra figyelj, hogy hat, fél hétig juttasd be a szervezetedbe. Figyelj: 2 banán, kettő szem datolya, 7 szem kesudió, 7 szem mandula, egy pohár tej, egy kanál virágméz. Ne hárszméz, hárszméz az esti órák-

ban mehet. Hatalmas teljesítményt és erőt ad a szervezetnek, és elősegíti a fogyást! Vigyázz nagyon magadra, légy boldog, áldás, áldás.”

Kipróbáltam a részleges böjtöt, az öt-tíz-harminc-kilencven napos, a paleo, keto, zóna, candida, gluténmentes, vércsoport szerinti, makrobiotikus, Atkins, lúgosító diétát, a léböjt-kúrát, becsatlakoztam a Fogyi-klubba, a CSMET-be – Csak Magvakat Evők Társasága –, tagja lettem az FE-nek, a Fűevőknek. Hete-kig csak magvakon éltem. Vagy csak füvet ettem. Vagy csak csírát. Mikrogyöngyöket kapkodtam be, amelyeket zöld tea polifenolokból, tengeri hínárból és E-vitaminból fejlesztettek ki. Legutóbb egy DNS-kódoló angyalterapeutával találkoztam, aki azt mondta, bármit ehetek bármikor, mert ő bekódolta a DNS-embe, hogy szemernyit se hízzak, és ezt ő megbeszélte az angyalokkal.

És miután már vagyonokat – gyakorlatilag mindenemet, ami volt – elköltöttem, és amikor már mindent kipróbáltam, és úgy éreztem, hogy mégsem változott meg úgy az életem, ahogy kellett volna – bár nem tudom, hogy hogyan kellett volna –, és már feladtam volna ezt az egészet, mert egyebet az éhségen kívül nem éreztem, az univerzum mégis üzent: rátaláltam erre a csodalapítóra!

Olyan ez, mint a terület, terület, asztalkám, csak mobil verzióban, s noha az utolsó pénzem is ráköltöttem, ez most már tényleg fog működni! Működni kell! Úgy érzem, elérem végre az életmódváltás csúcsát!

Csak le kell tenni az asztal közepére, vagy a nappaliban a földre – kinek ahogy kényelmes, és kívánni. Ilyen egyszerű. Ezt mondta az öreg, aki az üzlet nyélbeütése után mintha köddé vált volna, el is tűnt.

De lássuk csak: szeretnék egy tál chia pudingot! És tessék! Itt van! Hm, szeretnék egy gluténmentes kenyeret! És voilá! Most jöjjön egy adag saláta! Működik, te jó ég! Legyen itt egy tál gyümölcs! Elképesztő! Kérek szépen egy párolt csirkemellet. Hozzá párolt káposztát. Ne is, legyen egy egész grillcsirke! Mellé kap-

pan! Vöröshagyma, ah! Libapástétom! Egy borkán zakuszká házikenyerrel! Böfff! Túrós csusza szalonnapecsenyvel. Marhabélszín Laci módra! Nagymamám töltött káposztája! Bécsi szelet! Kocsonya! Fasírt! Jó zsíros flekken! Szalmapecsenye magára! Jóféle kolbászok, jóféle mustárok, Vendelin barátom! Egy jó nagy csülök! Marhaburger! Csokitorta!!! Ájulás, ájulás ennyit enni...

Végre, jól lakottan hunyom le a szemem. Álmomban magamat látom, megváltozott életmódban, vékonyan, fekszem a lapító mellett a földön. Harmadnapra a szomszédok rám törnek az ajtót. A kiérkező halottkém már csak röviden megállapítja: mors famis – éhhalál.

(Elhangzott a Piros.Produkció ÉRTÉKelünk 4.0 című ösztönművészeti eseményén, László Kata előadásában, Kányádi Szilárd rendezésében. A szöveget Kristó Róbert *Éhség* című alkotása inspirálta.)

Álca

Ne, ne kérdezzék, hogy miért karikás a szemem. Ne, ne kérdezzék, miért vagyok kialvatlan. Hogy sok a munka? Iiigen, hát igen, mindig van tennivaló. Hogy álmatlanság gyötör? Néha, nem vésszes. De, kérem, ne kérdezzék. Úgysem hinnék el.

Hát jó. Mielőtt elnyom az álom, elmesélem.

„Hogyne, kincsem, elmehetsz” – mondtam lazán. Azaz, csak látszólag lazán. Kiskamasz gyermekem ugyanis fesztiválra kéredzkedett. Barátokkal. Nélkülünk!

„Na, nézd, hát most született, s már mekkora!” – csóválták a fejüket az ismerősök, amikor a városban összefutottunk. Bizony, most született, most volt óvodás, most ment iskolába, és ripsz-ropsz tizenéves lett. Hogy mikor történt, én magam sem tudom, csak annyit, hogy hirtelen azzal szembesültünk, hogy ő fesztiválra megy.

Az a szülő, aki már túl van ezen (vagy épp benne van), tudja, micsoda vihar kavarkodik hirtelen a lélekben, akinek pedig még kicsik a gyerekei, hát készüljön minden porcikájával – már, ha lehet az ilyesmire készülni.

Szív összeszorul, verejték kiver, gondolatok cikáznak a fejben, teljes pánik, és közben „lazán” kiejtjük a mondatot: „Hogyne, kincsem...” Mert mi jófej szülők vagyunk (a franc egyen jófejséget). Annyira jófejek vagyunk, hogy napokkal előtte nem alszunk, minden lehetséges forgatókönyvet végigpörgetünk. Jó, persze, egynapos fesztivál, jó, persze, itt van a városban, jó, persze, biztonságos. Jójójó, de mégiscsak fesztivál, esti koncert, és jajj, megannyi minden (lehet).

„Érezd jól magad, bármi van, hívjál, vigyázz magadra, jó bulit, ne állj szóba idegenekkel, a barátokkal egymást ne veszítsétek el, együtt gyertek haza, ne fogadj el senkitől semmit, csak kupakos üdítőt igyál, érezd jól magad, mikor jössz, jó, maradj nyugodtan, vigyázz magadra, azért időben itthon legyél, de persze, érezd jól magad, és hívj, ha...” – mondom már a végét a becsukódó ajtónak.

És most mi lesz? Leülök dolgozni, nem ott jár az agyam, neki-fogok valami házimunkának, mindent felborítok, kiöntök, filmet kezdek nézni, de inkább kikapcsolom, olvasni lenne jó legalább, de három oldal után rájövök, hogy csak forgatom a lapokat. Már lassan sötétedik is, mi legyen?

Tíz percre rá már loholok is a parkba, a fesztivál helyszínére. Csak épp benézek, gondolom, aztán megtorpanok a bejáratnál, hogy ezt azért mégse kéne, mert a bizalom, meg hát ciki is, ugye-bár, mitévő legyek, mitévő legyek?

Valami jó ürügy kellene – tépelődöm, miközben mégicsak be-megyek a fesztiválra. „Bolond vagy” – mondom csak úgy magamnak, mert annyira magamon kívül vagyok, hogy magammal beszélgetek, és már-már elszégyellném ezt a magam, amikor... Amikor összefutok a lányom egyik barátnőjének, Lulunak az édesanyjával. Kutyát sétáltat. Hogy nem erre szokta sétáltatni, de most a kutymuty erre húzta, így kénytelen volt idejönni, de már mennek is, és melleleg, nem-e láttam a bandát... Ravasz, felettébb ravasz – gondolom, és kicsit irigykedek is, hogy nem én találtam ki hamarabb ezt a pompás álcát. Igaz, nincs kutyánk, de mit számít most az! Közben elkezdődött a koncert, szegény kutya menekülne, de anyuka csak húzza befelé a tömegbe, elbúcsúzunk, persze, hívjuk egymást, ha valamit tudunk.

Sodródok én is a tömeggel, mellettem egy társaság éneklí a dalo-kat (tejóég, ezek cigiznek???), hoppá, megpillantom a lányom tár-saságát. De hol van ő? Oké, megvan! Csak észre ne vegyen! Próbá-lok kicsit hátrálni, egy fickónak ütközök. Securitty – írja a pólóján, olyan ismerős, hát persze, Tamás apukája. Rámvigyorog, s én ismét bosszankodom, hogy ezt az álcát is lefoglalták. Gyorsan ki kellene találni valamit! És ni, ott vannak Kati szülei, lufiárusnak öltözve, ott, az elsősegélynyújtó sátorban Petra, Dani és Luca szülei mentős ru-hában, Boróka anyukája egy bokornak álcázta magát, Anita apukája fenyőfának, a Robi pedig hangfálnak (igaz, őt hamar kikapcsolták, mert csak a Petróleum lámpát üvöltötte teli torokból).

Hát ilyen nemtörődöm szülők lennénk mi? Mi? Ennyire nem törődünk a gyermekünkkel, hogy még egy valamirevaló álcát

se tudtunk kitalálni? Hát a mi lányunk nem érdemli meg, hogy kémkedjünk utána? Más már napokkal azelőtt Securitty feliratú pólót nyomtat, faarccal jár-ke, hogy hiteles legyen a szerepben, jelmezkölcsönzőből mentős ruhát bérel... – pötyögtem dühösen és elkeseredetten az SMS-t a férjemnek, amikor mentő ötletem támadt: bulizó tömeg leszek!

A többit már a képzeletükre bízom. Mindenesetre, az álca olyanira jól sikerült, hogy a lányom, aki a megbeszélrt időre otthon is volt, már az igazak álmát aludta, amikor én hajnali ötkor hazaértem.

Kicsi nyuszi, nem akartam

Talán 52 – felelem tétován a kérdésre. Nem, nem az életkorom, a súlyom. Közben pedig tudom, hogy ennél jóval kevesebb, de valamiért mégsem ezt mondom. Fekszem itt krisztusi pózban, a karjaimat már leszíjzták. A félelemtől ráz a hideg, nem konkrétan a haláltól, az ismeretlentől félek. Az orvos még nem érkezett meg, a nővérek tüsténkednek körülöttem, egyikük épp ecseteli, hogy mit főzött az este, miközben rutinosan kenegeti a hasamat valamilyen sárga löttyel. Az előbb már megmosdattak, ez valamilyen fertőtlenítő lehet. Én is egy hétre főztem otthon – jut eszembe, legyen meleg étel, a mikróban meg tudja melegíteni, miután felkel. Előtte kitakarítottam, legyen szép rend, ki tudja, mi lesz az elkövetkező hetekben, ne ő kelljen megcsinálja, bár lehet, hogy nem is tudná. A cégnél is elintéztam a legfontosabbakat, az este még leadtam a projekttervet, miközben vártam, hogy hazaérjen a kocsmatúráról. Dolgozni ment – mondtam a komasszonyomnak, amikor felhívott, mert tudtam, mi a véleménye róla, és nem akartam, hogy ismét elmondja a hegyibeszédet, hogy miért nem hagyom ott, még fiatal vagyok, kaphatok még olyant, aki megbecsül, hogy nem kell feláldozzam magam érte

stb. S hogy ülünk össze valamikor, mert már hónapok óta nem találkoztunk, mondtam, nem is járok sehová, mert lefoglal a munkám és az otthoni dolgok, de a műtétet nem mondtam, mert akkor jön a lelki maszlag, hogy miatta jutottam ide, és ő tehet az egésről, s lám-lám, ő megmondta, hogy nem lesz jó vége, ezt már ő látta az elején...

Hogy is magyarázhatnám el neki, hogy a mi kapcsolatunk milyen különleges? Hogy nem az számít, hogy napokig nem jár haza, vagy, hogy megcsal néha, hogy én fizetem a lakbért és a számlákat, és igen, van, hogy nélkülözünk – de ezek ilyen földi dolgok. A mi kapcsolatunkban nem ezek a fontosak. Mi felül-emelkedünk ezeken. Mi lelkitársak vagyunk!

Itt, a műtőasztalon fekvé, teljesen mindegy, hogy otthon három autó áll a garázsban vagy egy sem, hogy van nagy házunk, vagy egy garzonban lakunk albérletben. A lélek számít igazán.

Még mindig ráz a hideg, érzem, ahogy az arcom szélén végigcsorog a könnyem, jut eszembe, remélem, a levest nem sóztam el, mert úgy nem szereti, mérges is ilyenkor, a múltkor is a kagylóba dobta a tányért levesestől. De nem rossz ember, és tudom, hogy szeret, láttam is a büntudatot a szemében, és mondta, hogy „kicsi nyuszi, nem akartam, de ismersz”. És én persze, hogy megbocsájtottam neki, és összeszedtem a tányérdarabkákat, hogy nehogy megvágja a kezét. Minden kapcsolatban vannak viharos napok, ez így természetes.

Mindjárt jön a doktor úr – suttogják az asszisztensek – hívhatjuk Angélát. Egy nő jelenik meg, hosszú szőke haját lófarokba kötve, hozzám lép, megsimogatja a fejemet. Minden rendben lesz – mondja mosolyogva. Az egyik nővérke fecskendővel közeledik, érzem, ahogy végigfut az ereimben az altató. Számoljak száztól visszafelé – mondják. Száz, kilencvenkilenc, kilencvennyolc, kilencvenhét, kilencvenhat... A súlyom! A súlyom nem 52 kiló! – kiáltanám, de már késő. Csak ébredjek fel! Mi lesz velem nélkülem?

Nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is írunk

Ilyés Krisztinka beszélgetése
Péter Beátával

Péter Beáta egyszerre újságíró, szerkesztő, író és drámaíró – mégis minden szerepe ugyanabból a kíváncsiságból és felelősségből fakad. Beszélgetésünk során arról számol be, hogyan fonódik össze benne a sajtó és az irodalom világa, milyen fegyelmet igényel a szövegek gondozása, és mit jelent ma kulturális újságírónak lenni egy kattintásvezérelt korban.

– *Nem egyszerű feladat megszólítani egy kollégát, főleg, ha az illető nemcsak újságíró, hanem szerkesztő, sőt, még író és drámaíró is. Milyen az, amikor te sem a megszokott oldalról beszélsz? Nehez kizárni a gyenge kérdéseket, a rosszul megfogalmazott/szerkesztett gondolatokat?*

– Ilyenkor nem szerkesztő vagyok, hanem beszélgetőtárs, interjúalany, aki köszönettel veszem, hogy az adott kolléga rám gondolt és megszólított. Bízom a szakmai tudásában, és nyitottan fogadom a kérdéseket, igyekszem őszintén válaszolni ezekre – értem ezalatt azt, hogy nem szépíteni mindazt, ami történetesen van (mert időről időre változhat természetesen az íráshoz a viszonyom, a világról a gondolkodásom, még akkor is, ha vannak alapmeggyőződéseim), vagy éppen megúsni, odavetni a válaszokat. Tisztelen annyira a kérdező kollégát, hogy

Fotó: Kovács Levente/Nőileg

feltételezem, tényleg kíváncsi arra, amit kérdez, és tudja, hogy mit miért kérdez. Ez általában így is van. Egy alkalommal voltam egy olyan tévés interjún, ahol „futószalagszerűen” váltottuk egymást a stúdióban, a műsorvezetőt pedig látszólag csak az érdekelte, hogy a felolvasott kérdések nyomán épp annyit válaszoljunk – mindegy is, hogy mit és egyáltalán ki ül vele szemben –, hogy töltsük ki a műsoridőt. Érdekes, de nem kellemes élmény volt. Nagyon érzékeny dolog magunkról vallani. De az is eszembe jut, hogy előfordult, hogy egy többszereplős rádiós beszélgetés során – ahol én is meghívottként voltam jelen – hirtelen átvettem a kérdező szerepét. El is szégyelltem magam, hiszen a műsorvezető kolléga tudja, hogy milyen irányba szeretné kanyarítani a beszélgetés menetét, hogy mire szeretne válaszokat kapni. Úgyhogy azóta tudatosan is figyelek erre, hogy ilyenkor én „csak” az interjúalany, beszélgetőtárs vagyok, de nem én „irányítok”, nem én fogom össze egy kerek egészzé a beszélgetést.

Ha írott interjú születik, amennyiben tárgyi tévedés van benne, azt javítom, de egyébként abba nem szólok (nem szólhatok!) bele, hogy mit kezdett a nyersanyaggal, milyen ívet adott a beszélgetésnek, mit tartott fontosnak kiemelni a riporter/újságíró/szerkesztő – függetlenül attól, hogy erősebb vagy éppen gyengébb anyag lett a végeredmény. Tisztelem a munkáját és hálás vagyok, hogy megszólított.

Amúgy azért is izgalmas egy ilyen helyzet, mert ugye általában én kérdezek másokat, és ilyenkor – a kérdéseknek köszönhetően – más-más perspektívákból elgondolkodhatok, és igen, mesélhetek a saját dolgaimról, magamról. De ezt vissza is tudom fordítani a saját munkám kapcsán: mivel én is vagyok ilyen helyzetben, teljesen megértem és átérzem, ha valamelyik interjúalanyom például némi lámpalázzal érkezik a beszélgetésre.

– *Egy korábbi interjúban mondtad, hogy leginkább újságíróként tudod meghatározni magad. Ezek szerint van rangsor?*

– Nincs, de mégis van – és ezt az adott helyzet hozza, hogy éppen mi van a rangsor elején. Több mint tizenöt éve dolgozom újságíróként folyamatosan, ebben (és ebből) élek nap mint nap.

Az utóbbi időben ugyan kevesebbet írok, inkább szerkesztek, tervezek, projekteket indítok el és koordinálok. Erősítettem viszont a szépirodalmi vonalat: több tárcát, novellát írtam az elmúlt hónapokban, mint az előző évben. Dolgozom a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíja keretében vállaltakon, és felvázoltam egy kisregénytervet is. És aztán ott van még egy helytörténeti könyv megírása, tervben van egy musical, és volt egy „beugrós” dramaturgiai munkám is az utóbbi időben. De közben meg újságíróként, szerkesztőként is foglalkozom irodalommal, színházzal, egyáltalán kultúrával. Előfordult olyan, hogy újságíró státuszomból kifolyólag találtam rá a témára, meg is írtam, közben pedig a drámaíróinak felcsillant a szeme, hogy „lám, milyen pompás dráma-alapanyag ez!”. Így született meg például a Csillagszálló lakója című drámám, amelynek témáját egy, a Szenté B. Leventével készített interjúnak köszönhetem, pontosabban annak, hogy összegyűjtötte és kötetbe foglalta a híres székelykeresztúri cigányember, Tuti legendáit. Így alakul ez szépen, attól függően, mikor melyik „énem” türemkedik elő, vagy éppen, hogy hozza a helyzet. Nem az van, hogy reggel héttől délután háromig újságíró vagyok, aztán gyorsan anya, délután komaaszony, este nyolc és tíz között író, tíztől tizenkettőig drámaíró. És szerkesztő. És társ. És barát. És kolléga. És még ki tudja, mi kellene beleférjen huszonnégy órába. Hanem szépen egyik a másikba fonódik, és ezek adják ki ennek a szövetét, amivel nap mint nap foglalkozom, amiben élek.

– *A két világ – az irodalom és a sajtó – sokszor akaratlanul is összekeveredik. Egy újságíró, aki író is, a cikkeket másképpen fogalmazza meg, mindeközben az újságíráshoz szerzett témák, új élményanyag gyakran bekerül(het) egy-egy irodalmi alkotásba is. De mikor kell ezt tényleg keretek közé helyezni, s figyelni arra, hogy mégiscsak két külön dolgról beszélünk?*

– Mindenképp két külön dolgról beszélünk. Amellett, hogy érezhető, ha valaki az újságírás mellett mondjuk szépirodalommal is foglalkozik, azért a műfaji sajátosságokra mindenképp oda kell figyelni. De a legfontosabb szempont talán: az újságíró első-sorban hiteles kell legyen, tehát az adott információt hitelesen

kell átadja. Az író is hiteles kell legyen, de egy teljesen más regiszterben: az irodalmi alkotás fikció és fantázia és valamelyest az író belső énjének, világlátásának ötvözete – még akkor is, ha a valóságból indul ki, valós helyszínek, történetek jelennek meg a műben, valós személyek a szereplői.

– *A Liget főszerkesztői szerepében naponta döntesz arról, mi számít jó szövegnek. Mi alapján mérlegelsz?*

– Természetesen szubjektív a megítélés, válogatás – tükrözi az ízlésemet, (szakmai) tudásomat, döntéseimet. Nem biztos, hogy mindig nekem van igazam, ezt is elfogadom. De az én felelősségem, hogy milyen szövegeket válogatok be – ezt pedig vállalni kell. Meg kell tanulni érvelni, dönteni és vállalni érte a felelősséget. Volt, hogy visszaküldtem a szerzőnek megjegyzésekkel, hogy még dolgozzon rajta. De olyan is – ritkán ugyan –, hogy nem publikáltam az adott szöveget. Ez nem gonoszság (a publikálás rögzös útja nem gonosz szerkesztőkkel van „kikövezve”), nem a szerző ellen szól (sőt!), mert tudjuk, hogy egy alkotás folyamata nem mindig, vagy általában nem egyszerű, de van, hogy nem sikerül úgy és azt megírni, amit a szerző szeretett volna. Példákat azért nem hoznék, mert erre nincs egy egységes recept, szempontok vannak, persze, amelyeket figyelembe veszek – érthetőség, stílus, hitelesség, ritmus, arányok, hogy mennyire izgalmas stb. –, de minden egyes szövegnél külön kell mérlegelni, elszomorodni, ha kevésbé jól sikerült, és mosolyogni, ha olyan kézirat érkezik be, amelyet nagy örömmel tárok az olvasók elé – akik a legjobbat érdemlik.

– *Mit jelent ma – a kattintásvadász világban – egyáltalán kulturális újságírónak lenni?*

– Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy elsősorban mi-nőségre kell törekednünk. Nyilván, ezt el kell juttatni az olvasóhoz, és ma már nem elég az, hogy a lapkihordó kiviszi a lapot. Tíz évvel ezelőtt elmentem egy eseményre, megírtam a cikket, leadtam, a szerkesztő megszerkesztette, a tördelő betördelte, a nyomdász kinyomtatta, a terjesztő, a lapkihordó pedig elvitte az olvasóhoz – tudtuk, hány előfizetőnk van, hányan vették meg a

lapot. Ma ugyan látjuk rögtön, hogy hány kattintás van, de azt is tudjuk, hogy sok mindentől függ, hogy egyáltalán eljut-e az olvasóhoz az adott tartalom.

Előfordulnak meglepetések, ugyanakkor folyamatosan vannak kimagaslóan „jól menő” cikkeink, sok kattintással, megosztással, visszajelzésekkel, de szinte borítékolható, hogy egy irodalomról, a művészetek valamely területéről, szereplőjéről szóló cikk nem szárnyalja túl kattintásszámban a balesetről, gyilkosságról, adó-emelésről stb. szóló cikkeket. Mégis megvan a kulturális eseményekről, hírekről szóló cikkeknek, az alkotókkal készült interjúknak, elemzéseknek, kritikáknak is a maga olvasóközönsége, nem értek egyet azzal, hogy az olvasókat nem érdeklik a kulturális tartalmak. A kérdés az, hogy a különböző buborékokat elérjük-e. És igen, időről időre azért felteszem a kérdést magamnak (mert kételkedni kell), hogy van-e értelme ezzel foglalkozzunk, miközben a világ sok esetben nem ezt az arcát mutatja, hogy igényelné ezeket a tartalmakat – inkább csak azt, ami könnyen és gyorsan fogyasztható. De (szerencsére eddig) mindig arra jutottam, hogy mindenképp kell ezzel foglalkozzunk. Mert anélkül, hogy nagy szavakkal dobálóznék: mi határoz meg minket, ha nem a kultúránk sokszínűsége, szépsége, értékei? Mi tart meg, ha ezzel nem foglalkozunk? És áldásos helyzetben vagyunk azok, akik ennek a területnek a krónikásai lehetünk, hiszen mi nemcsak a (rohanó, görgetős) jelennek, hanem a jövőnek is írunk, ugyanakkor hidat kínálunk, visszacsatolunk a múlthoz is. Egyfajta hermészi szerepben vagyunk.

Mi visszük a hírért olyan eseményeknek, amelyeket majd hagyományként fognak emlegetni, számolunk be olyan kortárs irányzatokról, amelyekről majd az iskolában tanulnak, és készítünk interjúkat olyan szerzőkkel, akikből egyszer csak klasszikusok lesznek. És adott esetben alakítjuk is a recepciót, a diskurzust.

– *Mennyire tudsz ma szerkesztőként még olvasó maradni?*

– Van, hogy nem sikerül, rögtön kiszúrom, megakad a szemem a gyanús dolgokon. Azt jelenti, hogy nem szippantott be az a világ, tele van hibával, nem hiteles, és ilyenkor egyre bosszan-

több lesz, már nem is a történetre figyelek. De ha magával ragad a világa, bele tudok feledkezni egy műbe, akkor a racionális énem háttérbe vonul, a képzelet, az élmény kerül fókuszba, az érzelmi húrok pendülnek meg.

– *El tudod különíteni magadban azt a Beát, aki egy másik ember cikkét szerkeszti, attól, aki írja? Vagy ez ugyanannak a fegyelmenek a két oldala?*

– Valóban, mindkettő fegyelmet igényel. De igen, el tudom különíteni. Íróként nekem is jól jön egy külső szem, sőt, nagyon kell a szerkesztő, mert amikor már benne vagyok a sűrűjében, nem látom a kilengéseket, hibákat. Amikor szerkesztek, akkor csak a szöveg van, a kritikus szerkesztői énem.

– *Amikor szerkesztesz, van benned néha egy kis kegyetlenség?*

– Hahaha. Inkább szigorúságnak mondanám. Remélem, a szerzők nem érzik kegyetlenségnek. Lehet, hogy néha nyersen fogalmazok, teszek megjegyzéseket, de soha nem az adott újságíró, író, kolléga ellen szól – a személye ellen semmiképp. Aki ismer, tudja. Az író és a szerkesztő közötti viszony a bizalomról is kell szóljon. Fontos, hogy a szerkesztő tisztelettel forduljon a szerzőhöz, szeretettel és kíváncsisággal közeledjen a szöveghez, segítsen. Az viszont, ha valaki újra és újra ugyanazokat a banális hibákat követi el, vagy láthatóan csak „letudta” a szöveget..., na, az tud bosszantani, mert azt jelenti, hogy nem érdekli, túlesett rajta, „dolgozzon a szerkesztő is”. Nekem nem az a dolgom, hogy megírjam a szerző helyett a szöveget. Ez egy közös munkafolyamat, közös cél kell legyen a minőségi végeredmény. És mégis: ha azt mondjuk, hogy az írás magányos dolog és nagy a felelősség, akkor a szerkesztésre ez még inkább igaz.

– *A dráma- és tárcaszövegeidben hétköznapi témákat boncolgatsz. Mennyire hiszel abban, hogy a hétköznapi elbírja a tragikumot?*

– Maguk a hétköznapijaink hordozzák a tragikumokat. Nagyon sok tragédia, tragikus élet vesz körül mindannyiunkat. De ugyanez van a humorral is. Rengeteg humoros helyzetbe, abszurd és groteszk történetbe belefuthatunk. Ha van szemünk rá.

– Egy barátom azt mondta, hogy az újságírás – s talán a szépírás is – 0-24 órás munka. Nincs hétvége, nincs ünnepnap. Mit jelent ebben az esetben a magánélet, a család? Hiszen egy korábbi beszélgetésünk során azt is megemlítetted, hogy a drámaszereplőid ott „ültek” veletek egy asztalnál.

– Egyetértek a barátoddal. Folyamatosan tapogatjuk le a történéseket – akár újságíró az ember, akár író. Ha hajnali ötkor kell menni terepre, akkor kell menni, ha hétvégén el kell utazni egy riportútra, felolvasóra, akkor el kell utazni, ha este van előadás, nos... Eszter lányomat kiskora óta vittem magammal könyvbemutatókra, kiállításmegnyitókra, falunapokra, koncertekre – most, kamaszként ő kezdeményezi, hogy menjünk el különböző kulturális eseményekre, mert érdekli őt. Abba viszont, hogy mit és miről írok, nem mindig vonom be a családot, cikkeknel többnyire nem – olvassák majd megjelenés után, ha szeretnék, nem kötelező „házi feladat” –, a tárcákat, novellákat akkor mutatom meg esetleg, amikor már véglegesítettem azokat. A *Búcsújárás*nál, amit említettél, ott más volt a helyzet, ott annyira erőteljesen és hosszabb ideig benne voltam a munkafolyamatban, hogy nem tudtam nem „haza vinni” a szereplőket, a történetet. De kell(ene) egy egészséges határt húzni, hogy meddig nyúlhat bele a munka a családi életbe – nekem nem mindig sikerül. A családomnak pedig hálás vagyok a megértésért, a támogatásért.

Apropó határhúzás: egyik nyáron, egy nagyon intenzív időszak után – különböző projekteket, fesztiválokon való tudósításokat, felolvasásokat követően – elutaztunk a tengerre a családdal, végre kikapcsolódni, csak napozni, fürödni a tengerben, esetleg valamilyen könnyed nyári olvasmányba bele-belealudni a parton. Hát nem éppen akkor zajlott azon a településen egy könyvvásár? Csak épp bepillantottam...

– *Saját tapasztalataimra hagyatkozva kérdezem: hogyan tudsz kikapcsolódni? Egy kulturális eseményen hogyan vesz részt az újságíró Bea, és hogyan van jelen a hétköznapiak – anyuka, társ, jószomszéd – Beája?*

– Lásd, a tengeren... De az nem mindig elérhető, ugyebár. Kikapcsol egy-egy rövid elvonulás, utazás, nyilván, az olvasás is,

egy-egy séta (amikor nem azon kapom magam, hogy lendületes léptekkel loholok terveket vagy történeteket szövögetve), kirándulás, egy főzés, sütés, egy találkozás, beszélgetés, és kikapcsol a filmnézés, a sorozatok, nagyon szeretem a sci-fit, a kémtörténeteket...

Amikor tudom, hogy egy adott eseményről írni fogok, akkor nem hagyhatom, hogy sodorjon magával. Munka van. Ettől függetlenül még jól érezhetem magam ott, szerethetem azt az eseményt – eleve azért megyek oda, mert érdekel –, de tudom, hogy nem annyiról szól az est, hogy csak befogadom. Hogy „csak” anynyi a dolgom, hogy aztán táplálkozom belőle a mindennapokban, vagy éppen gyorsan elfelejtem, hanem át is kell adjam azt az olvasóknak minél hitelesebben, úgy, hogy noha az én szemüvegemen keresztül, de azt érezze az olvasó, hogy ő is ott volt, hogy megtudta, miről szól, érezze a hangulatát, és legyen kíváncsi rá.

De igazából mindenhol újságíró vagyok – többször előfordult, hogy jelen voltam egy kulturális eseményen (csak a magam örömére), és kérdezték ismerősök, a szervezők, hogy akkor írsz róla, rólunk? Egyébként ritka, amikor „csak úgy” megyek el egy eseményre, „jó szórakozásképp”, de általában ilyenkor is felmerül egy-egy téma, miről, kiről lenne jó írni stb.

Hogy elfáradok-e néha? Igen. De akkor jön egy új kihívás, amelyik továbbblendít. És mivel nagyon változatos mindaz, amivel foglalkozom, feltöltődöm ezekből, az egyik tölti a másikat.

– *A Liget főszerkesztőjeként mi a legmerészebb álmod?*

– Nem szeretnék kibújni a kérdés megválaszolása alól, de épp egy merész álom valóssá tételén dolgozom, így most még nem beszélnék róla. De, ha a legleget kell megfogalmaznom, akkor ez: tizenöt-húsz év múlva is tudjunk egy virágzó Ligetről beszélni.

– *S szépíróként?*

– A történetekkel kapcsolódunk a múlthoz, egymáshoz, és a történetek viszik tovább a világot. Szeretném, ha meg tudnám írni mindazt, amit szeretnék. Vagy, amit meg kell. És úgy, ahogy meg kell.

Juhász Kristóf

Fejlődésregény black metallal

Régen olvastam már cseh szerzőtől bármit is – persze Hrabal, Hašek és Čapek könyvei sokat mozognak a polcokon akár újraolvasás, akár csak egy-egy idézet kedvéért, ám a kortársakat szégyenletesen kevésbé ismerem. A szomszédos országok kulturális produktumai felé nyilván mindig egyfajta megelőlegezett bizalommal és kíváncsisággal fordulunk. Hogyan példázzák, vagy épp milyen alkotói küzdelemmel hagyják maguk mögött közös alapélményeinket: az állott sörszágú kelet-európaiságot, a szocreál nihilt, a posztkommunista keserűséget?

Karel Veselý *Fém* című, Hanzelík Gábor kitűnő fordításában olvasható regényének komor alaphangulata a fentiek fényében mindnyájunknak ismerős lehet. A többkötetes szerző nem mellesleg zenei újságíró, a műfaj bennfentes rajongójaként hangolta a cselekmény atmoszféráját a metal egyik legfurcsább, leggroteszkebb és egyben legváltozatosabb alszánerére, a black metalra. Illetve, ha pontosak akarunk lenni: néhány black metalt játszó zenekarra, és néhány, a műfajt meghatározó hangulatra, életérzésre.

Mielőtt félreértésbe keverednénk: Veselý könyve azoknak is élvezetes olvasmány lehet, akik még sosem hallottak black metalról. A fejezetcímek alatt fölbukkanó dalszövegrészletek és a sűrűn sorjázó zenekarnevek már a pusztán hangzásuk és mondanójuk miatt is elég kifejezőek – bárki képes meghallani a bennük burjánzó sötét hangulatot.

Azon olvasóink kedvéért pedig, akik tudják, mi az a black metal: a könyvben számtalan zenekar szövege szerepel mottóként, akad itt Dissection, Slayer, Sunn O))) és Deathspell Omega. Szerzőnk tehát nem ragaszkodott rigorózan ahhoz, hogy művében végig black metal „szóljon”: a műfaj rajongói ne is keressenek olyan, black metal-gyökerű, de lényegében több műfajú együtteseket, mint például az Ulver, a Katatonia vagy az Alcest. Akad ellenben Venom, Darkthrone, Mayhem és Emperor – bármennyire csak egyfajta hangulatfestésnek citál elő létező zenekarokat a tisztán fikciós művében Vesely, a zsáner történetének ismerete átsugárzik a lapokon.

Még egy apróság, mielőtt magáról az írásműről szólnék (mégiscsak egy „zenekönyv”, egy „metálkönyv” ez!): annyiféle black metal létezik, ahány zenekar. Rengeteg banda akad, amely a kezdeti durvulástól eltávolodva ma sokkal líraibb zenét játszik, ám őrzi ugyanazt a „Lidérces, messze fény”-hangulatot. A black metal alapérzete sem csak a könyvben taglalt lázadó mizantrópia, sátánkodás, világundor és elidegenedés, hanem ott van benne a szabad, vad, könyörtelen természet tisztelete és csodálata, az elvágyódás az ember nem járta vidékek, az érintetlen fenség iránt. E sok szépséget viszont most elengedjük, hisz ezek sajnos nem szerepelnek a könyvben.

Pontosan láttatott kamasz-lélekrajz viszont annál inkább szerepel benne. Extrém metalt játszani és hallgatni maga az eszszenciális kamaszság, vágy, energia, undor és harag disszonáns örvénye:

„A gyerekkor biztonságos pontjai elvesztek, és körülöttem minden új és nyugtalanító. Egyetlen nagy sötétség, egy alagút, aminek nincsen vége. A fülemben a walkmanról Bathory szól. A rendszer túl jól ismeri a tizenöt éves énemet, és tudja azt is, mit hallgatnék. Pont ezért annyira hiteles, annyira magával ragadó. (...) Ez a város természetesen annyira jelentéktelen, hogy senki-nek eszébe sem jutna atomot dobni rá. Mindig is az volt, és mindig is az lesz. Soha senki nem indított még el innen semmit, ami kiérdemelte volna a világ figyelmét. A világ segge lyuka, amiről nem is tudnék, ha a groteszk véletlennek hála nem ide születek. De minket a totális megsemmisülés képzele izgalomba hoz, és

megfogadjuk, hogy a demó, amit felveszünk, pont ilyen atom-bomba lesz, amit végre a szülővárosunkra dobhatunk.”

A regényben a fent idézett elbeszélő-főhőst halljuk sűrűn változó idősíkokban és lelki stációkban: van a zenekaralapító, lázadó kamasz, a polgári létbe illeszkedett, házasodó fiatalember, a félhalott narkós, a történet végén életének új célt találó öreg... És ez nem is az összes idősík, amelyek között ráadásul ide-oda ugrálunk, és bár szerzőnk a fejezetcímek alá évszámokat is írt, a történetbe belefeledkező olvasó könnyen elfelejtheti, hogy 2022-ben, 2041-ben, vagy 1990-ben járunk-e éppen.

E furcsa, kaleidoszkóp-szerű örvénylés igazából nem tesz rosszat az élethosszig tartó kamaszkor valóban mélyre hatoló lélektani ábrázolásának. A főhős benső küzdelmeinek láttatása, a gyermekkor ártatlanságából a kamaszkor poklába csöppenése, majd a pokolból a „normális élet” illúziójába menekülése, apasága, aztán az apaságból való menekülése, és a katartikus végkifejlethez vezető, valódi apaságára ráébredő önfeladása olyan átélten ábrázolt, hogy bárki átérzi, aki küzdött már a maga kamaszságával, fiúságával, szülőségével.

Hogy milyen zene szól közben, az ezen a szinten lényegtelennek válik.

És van a *Fémnek* egy másik rétege: a hősünk felnőtt-, illetve öregkorára egykori zenésztársai létrehozta „metál-állam”, amely hatalomra jutva amolyan bizarr, posztorwelli techno-diktatúrát vezet be. Ez a disztópikus szál korántsem oly kibontott, mint a főhős lélekrajza; bármennyire is izgatnának minket az ideológiai részletek az elidegenedés társadalmáról, a szerző végig a főszereplő elbeszélői nézőpontjának háttérében tartja az ügyet. Pedig jó volna megtudni, hogy miben is különbözik az „állammetal”, a „nem igazi metal” az igazi metaltól, amit hősünk és barátai játszottak föl kamaszkorukban arra a kazettára, amelyet aztán az egész könyvben vadul keres mindenki, mert bizony az lesz az ellenállási mozgalom szabadságharcának kulcsa.

Az világos és elfogadható, hogy Veselý nem a maga metalos 1984-ét akarta megírni, mégis támad e hiányérzetek nyomán némi sajtós.

Ám ha a fentiektől eltekintünk, egy egészen kiváló lélekrajzot, fejlődés-, illetve felemelkedés-regényt olvashatunk, mely bármilyen sötét képet is fest a világról és rólunk, végkicsengésében mégis a jó ügyért való áldozathozatal motívumát állítja középpontba.

Muth Ágota Gizella

„Nekem muzsikál az értelmed”

Ezzel a költői mondattal válaszolt Cs. Szabó Lászlónak a felesége az író azon kérdésére, nem fogalmaz-e túl intellektuálisan. Ezt a különleges, rabul ejtő „muzsikát” érzi az olvasó is, amikor belemerül a Rómáról szóló sokrétű kötetbe, amelynek műfaját nehéz lenne egy szóval meghatározni, ahogy magát Rómát is, a hatalmas ókori birodalomból lett fővárost, ahol az emberek évszázadok kultúrájával, művészetével, irodalmával, káprázatos műemlékeivel élnek együtt. Cs. Szabó kötetében párhuzamosan van jelen a történelem, az irodalom, a létfilozófia, a műértelmezés, egy nagy tudású, klasszikus műveltségű ember sétája és felidézett emlékei keretében. Láthatatlan kísérője az elhunyt felesége, akár Danténak Vergilius, de írónk esetében az élők birodalmában. Római életüket, emlékeiket felidézve próbál úrrá lenni a halálon, a halhatatlanok és az Örök város segítségével. Akár az ókori tudós-tanárok, séta közben elbűvölő könnyedséggel mesél, szinte megelevenedik előttünk a történelem. Annyira emberközelbe hozza az idő távlatában félistenné magasztosult ókori költőket, hogy az olvasónak kedve támad levenni a polcra Vergilius, Horatius, Ovidius köteteit. Neki valóban Róma minden „kövéről” eszébe jut valami. Olyan ember, aki tudatosan benne él a történelemben, és szinte mindegy, hogy melyik korszakában: ugyanúgy ismeri az ókori emberek életét, mint a középkori vagy az utána következő nemzedékekét. Nemcsak a történelemben és az irodalomban mozog otthonosan, de a művészettörténetben és a vallástörténetben is.

Bámulatos kiselőadást tud rögtönözni egy-egy ókori szoborról, reneszánsz vagy barokk festményről, palotáról, templomról. Mindegyiket ismeri a legapróbb részletekig, és el tudja helyezni a művészettörténet globális folyamatában. Kézen fogva vezeti az olvasót a város utcáin, terein, szűkebb-tágabb környékén, több évszázados, bonyolult történelmén, kultúrtörténetén, és a magyar vonatkozásokat, párhuzamokat sem hagyja ki.

Miről is szól pontosan ez a könyv?

Vegyük segítségül az író szavait: *„Negyvenöt esztendeje írom. Amióta először láttam Rómát. Vagy 28 éve. Annyi évig szerettem egy halottat, amíg élt. Rómáról s egy halottról szól egyelőre. Arról, hogy amióta meghalt, miképp hat rám, a valamikor meghalóra mindnyájunk örök Rómája, amelyet együtt szerettünk... Napló, emlékezés, útirajz, történelem, életem regénye... a jelen összefonódik a közelmúlttal, de az ókorral is, van benne gyász és politika és líra és burlesztk...”*

A kötet szerkezetileg három esszére, és három, évszámokkal jelzett naplóra tagolódik. Az első két napló egyenként öt fejezetből áll, amelyek témái folytatják, vagy kiegészítik egymást.

A 1963-as évszámmal jelzett első naplóban mintegy kedvcsinálóként bemutatja római lakhelyét és az olasz mentalitást, némi történelmi és képzőművészeti adalékkal, kötetlen, beszélgető stílusban. Nem hiányozhat három nagy mester (Tiziano, Raffaello és Michelangelo) műveinek említése sem. Vajon hogyan viszonyulnak a modern kor olasz emberei országuk múltjához? *„Lehet, hogy a múlt fényes és sötét fejezetei fényesebbek és sötétebbek az utódok előtt, mint amilyenek valójában voltak.”* Végigfut a művészeti stílusokon egészen a manierizmusig. Nem csoda, hiszen az első fejezet felütése: *„Napok, évek, századok”,* amelyek észrevétlenül bekúsznak az olasz emberek hétköznapijaiba, de olyan természetesen, mintha történelmük velük együtt élne: *„Ekkora múltat csak úgy lehet kibírni, hogy az ember félrenéz.”* A rövid sétát három esszé követi Vergiliusról, Horatiusról és II. Szilveszter pápáról, magyar vonatkozásokat is beleszőve, például az *Eclogák* esetében Lakatos István mesteri fordítását. Lelki rokonságot fe-

dez fel magában a két ókori nagysággal, akik vendégnek érezték magukat Rómában, akárcsak ő. II. Szilveszter pápáról, a magyar koronán kívül, nagy terve, egy európai keresztény birodalom kapcsán emlékezik meg.

A könyv gerincét a második, 1968-as évszámmal jelzett leg-hosszabb napló alkotja. Felesége halála után az író feltámadt Lázárként bolyong Rómában, nehezen talál vissza az életbe, céltalanul járkal. Eltölti a magány és a „hontalanság” érzése. A halálról töpreng: *„Mi a halál? A megoszthatatlan öröm és tártalan bánat.”* Elidőz az olaszok furcsa szokásain, lépten-nyomon talál valami említésre méltót egy utcáról, térről, templomról, és megjegyzi: *„Az egyensúly csodája ez a város, eleven örök perc, időtlenség és egyidejűség.”* Beül a Szent Péter-templomba (a „San Pietro”-ba) és beszélgetni kezd az örrel, majd a múlt időről elmélkedik egy Viterbo-freskó ürügyén, amelyet száz darabból restauráltak a háborús pusztítás után az 50-es években: az időnek nincs hatalma a művészet felett. Felidézi a régi római temetkezési szokásokat és az etruszk sírvárosokat. Nem a halál megsemmisítő erejében, a halál utáni létben hittek. A Colosseum láttán a gladiátorjátékokról gondolkodik, s közben élvezetes formában bontja ki a Római Birodalom történetét, középpontba állítva a császárok és a köznép életkörülményeit: lakhelyeit, fürdőkultúráját, szórakozását, vallási sokszínűségét, az uralkodók nagy építkezéseit, tulajdonképpen a mindennapi életüket. Bemutatja az írók, költők (Lucretius, Terentius, Catullus, Vergilius, Horatius és a többiek) helyzetét a császárság korában. Majd Pál apostol és Jézus története vezeti be a *Levélváltás* fejezetet. Pál apostol Jézus dicsőségét és tanítását, a feltámadást hirdette, s ez az írónak is nyújt némi vigaszt felesége elvesztése miatt: *„Mikor pedig a romlandó test romolhatatlanságba öltözik és halhatatlanságba a halandó, akkor válik valóra az írás szava: A győzelem elnyelte a halált.”* A fiktív levélváltás az első század végére kalauzol bennünket, és három valóságos tudós (Plutarkhosz, Lukács orvos, Flavius és egy kitalált személy, Lucius Pilatus) között folyik Jézusról, tanairól, kereszthaláláról, annak igenléséről és tagadásáról, valamint

a Jézust a népnek kiszolgáltató helytartó, Pilátus szerepéről, akit kitalált fia, Lucius próbál védeni. E levelezésből ízelítőt kapunk a történeti hűség kutatásának és tudatos elferdítésének problematikájáról, továbbá egy fiatal vallás, a kereszténység lényegéről és megítéléséről. Az *Árnyak és alakok* fejezetben a 16. századtól a 20. század elejéig különböző külföldi művészek és költők Róma-rajongása és a városhoz fűződő kapcsolata bontakozik ki. Róma a görög El Greco szemével, akit egy Szabó Lőrinc-vers idéz meg, és a francia Joachim du Bellay költő versei alapján, aki megörökítette a korabeli állapotokat és hangulatot a vallási és politikai viszályok idején. Amíg du Bellay panaszkodik, addig Montaigne nagyon jól érzi magát Rómában. Az író megjegyzi: „*Nem a kövekben, hanem költőiben, íróiban, s az általuk megörökített nagy tettekben rejlik Róma maradandósága.*” Goethe 1786-ban jut el ide, hogy újjászülessen, és csaknem két évig marad. Ittlétének eredménye az *Itáliai utazás*, a *Római elégiák* és a *Tasso* dráma is. Utóbbi alkalmat ad arra Cs. Szabónak, hogy ihletője, a 16. század zaklatott sorsú és labilis idegzetű költője, Tasso nagy művéről, a *Jeruzsálem felszabadításáról* is megemlékezzen. Közben szó kerül a magyar humanizmusról is. Az utolsó fejezet a címadó *Római muzsika*, amelyben nagyobb szerepet kap a hiányzó társ. Az író felidézi felesége halálának körülményeit, emlékképek merülnek fel benne a kettejük életéről, boldog pillanataikról, és úgy érzi, mintha ő lenne Orpheusz, aki elvesztette Euridikéjét.

A harmadik napló egyetlen fejezetből áll, évszáma 1969. Lényege egy mondatban: búcsú Rómától és az élettől. Húsz évvel korábbi, feleségével közösen átélt élményei keverednek az olasz mindennapokkal, az olaszok mentalitásával, furcsa, humoros szokásaikkal. Apró, de fontos dolgok ezek egy nép megismeréséhez a külföldi számára, aki köztük akar élni. Cs. Szabó László jó megfigyelő, és szereti a várost: „*Róma ... a legszebb színű város.*”

Általában kedveli az olaszokat, legyen az római, milánói, vagy nápolyi. Ebbe a részbe is beszüremkedik a művészet a szerencsétlen sorsú Caravaggio példájával. A 17. század „lázadó, stílustörő” művészeinek nem hozott szerencsét Róma. A napló végén

az ősz ismét eltölti az írókat az elmúlás érzésével, és a Prédikátor bölcsességével vigasztalódik az élet körforgásáról merengve:

„... ami most történik, régen megvan, és ami következik, immár megvolt, és az Isten visszahozza, ami elmúlt.”

Cs. Szabó László szellemes, néhol ironikus stílusa, varázslatos magyar nyelve egészen lebilincselő, bármelyik szerepben is lép elénk: történész, irodalmár, filozófus vagy útirajzíró. Könnyedén szórja hatalmas műveltségének igazgyöngyeit az olvasó elé. Az olvasó pedig nem győz csodálkozni, lebilincselik a világ legszebb városának történetei a város szerelmesének tollából, az időutazás a jelenből a múltba és a múltból a jelenbe, egyszóval: Rómába.

Oláh András

Vészterhes idők

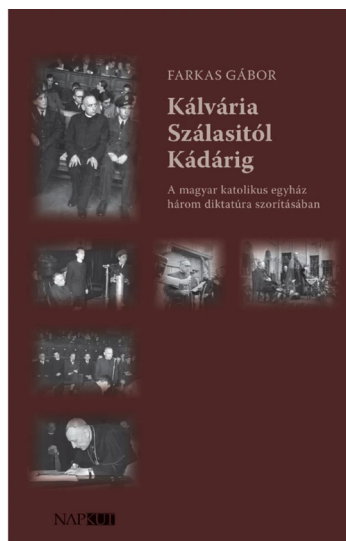
Farkas Gábor a XX. század legzordabb időszakának embertelen viszonyait követi nyomon a magyarországi katolikus egyházat ért atrocitásokon keresztül.

Kutatásai a diktatúrák időszakát boncolgatják, ezen belül is a katolikus egyházra nehezedő politikai nyomásgyakorlás és ellehetetlenítés áll munkájának középpontjában.

Könyvének mottója XI. Pius pápa egyik enciklikájából (*Divini Redemptoris*) vett idézet, miszerint „A kommunizmus méretében és erőszakosságában felülmúlt minden eddig tapasztalt üldözést, melyet valaha az Egyház ellen irányítottak.” Ennek az 1937-ben megfogalmazott állításnak tényyszerű voltát a következő évtizedekben sajnálatos módon a magyar egyházak közvetlenül is megtapasztalhatták. A beteljesedés annyiban lett árnyaltabb, hogy hazánkban nem csupán a kommunisták követtek el szörnyű bűnöket, hanem a másik szélsőség, a nyilaskeresztesek is kiterjesztették az üldöztetést az egyházakra a hatalomra jutásukat követően.

Mindszenty József egyéni sorsa tökéletesen példázza a vészterhes idők jellemző vonásait. A nyilasok és a kommunisták egyaránt börtönbe juttatták. Csak 1956-ban tudott kiszabadulni, ám a tényleges szabadság így is csak évek múlva következett be, hiszen a forradalom leverése után jó ideig az Egyesült Államok nagykövetségén kapott menedéket.

Farkas Gábor aprólékos részletességgel vizsgálja mindhárom korszakot. Kiemeli, hogy a nyilas hatalomátvételt követően a katolikus egyház – konkrétan Serédi Jusztinián esztergomi érsek

– miként próbálta jogi hivatkozásokkal kikövetelni a törvényeséget az Országgyűlésben. Hangsúlyozza továbbá Mindszenty József szerepét, aki a dunántúli főpapok aláírt memorandumot adta át a nyilasoknak, amelyben az egyház vezetői kiálltak az üldözött zsidóság mellett. Ennek a magatartásnak lett a következménye Mindszenty sopronkőhidai raboskodása.

Szomorú fordulata a sorsnak, hogy a nyilas diktatúrával szembeni nyílt kiállítás sem volt elég ahhoz, hogy a háború után hatalomra kerülő kommunisták ne az ellenséget lássák az egyházban. Farkas Gábor feltárja azokat a pontokat, amelyek lehetetlenné tették a Rákosi-diktatúrával való együttműködést.

A sztálini mintát követő hazai moszkoviták „*a társadalom átnevelését*” tűzték ki célul. Ebben a rendszerben nem volt helye a klérusnak. Az egyház folyamatos ellehetetlenítését az a törekvés kísérte, hogy a hatalom az emberekből kiölje a hithez és az egyházhoz való bizalmat.

Szerencsére a közgondolkodásban a hagyományok tisztelete és a vallásosság erősebbnek bizonyult.

A szerző feltárja azokat a lépéseket, amelyekkel a kommunisták a marxi–lenini nézeteket (miszerint „a vallás a nép ópiuma”) átültették a gyakorlatba, hogy a vallási szervezetek működését – amelyeket ők a burzsoázia kiszolgálóiként tüntettek fel – ellehetetlenítsék, mert szerintük azok a munkásosztály kizsákmányolását és elkábítását szolgálták.

Az egyik ilyen stratégia a megosztottság megteremtése volt. Farkas Gábor idézi Rákosinak az MDP vezetőségi ülésén elhangzott beszédét, ahol a pártvezér kategorikusan kijelentette: „*Gondoskodnunk kell arról, hogy az ellenség megoszoljon, a káplán a püspök ellen legyen*”.

A kommunisták az „oszd meg és uralkodj” elvét roppant taktilikusan a felekezetek egymással való szembeállítására is felhasználták. Az új generáció átneveléséhez pedig az iskolák államosítását kezdeményezték. Mint azt Farkas Gábor a tényadatokból leszűri: kínosan vigyáztak rá, hogy a „*tanítóképzőkbe vallásos szülők gyermekei ne kerüljenek*”.

Az iskolai hitoktatással kapcsolatos intézkedések pedig arra irányultak, hogy azt maguk „*az egyházak szüntessék be társadalmi érdektelenség okán*”.

A vallásos szemlélet és az egyházak társadalmi beágyazottsága azonban nem várt erős akadályt képeztek, így bizonyos tekintetben enyhítésekre kényszerült a pártállam is (ilyen volt például néhány tradicionális iskola visszaadása az egyházi fenntartónak).

Az egyház- és vallásellenes propaganda azonban tovább folyt. Ahogy a leépítés is. A szerző részletesen bemutatja, hogyan kezdték ellehetetleníteni és felszámolni a szerzetesrendeket, felvázolja az Állami Egyházügyi Hivatal létrehozásának körülményeit, amelynek célja kifejezetten a klérus ellenőrzése volt. Kitér továbbá a koncepciók perekre (itt külön hangsúlyt kap a Mindszenty-per), valamint az egyház és az egyházi személyek szerepvállalására az 1956-os forradalomban – kiemelve, hogy addigra már jelentős részben olyan vezetők kerültek az egyházak élére, akik a pártállami intézkedéseket eltűrték. Ám mindvégig maradt jó néhány olyan karizmatikus személy is, akiket nem sikerült rákényszeríteni a kollaborációra.

A tanulmány rávilágít arra is, hogy a forradalom leverése komoly mérföldkőnek bizonyult az egyházak tekintetében is, hiszen ezt követően már kevésbé volt esélye az ellenállásnak. Ezt alátámasztva idézi a szerző Romsics Ignác megállapítását, miszerint: „*A papok többsége megbékélt, vagy legalábbis megalkudott alávetett helyzetével*”.

A hatalom persze továbbra is rajta tartotta a szemét az egyházakon. Ezt jól példázza a „Fekete hollók” néven ismertté vált akció, amelynek során 1961-ben 45 felszentelt és 38 világi személyt tartóztattak le.

Ugyanakkor fény derül arra a műveletsorra is, amellyel a kádári vezetés megpróbálta önmagát elfogadtatni a demokratikus világgal. Ehhez járult hozzá Péter János külügyminiszter vatikáni látogatása, amelynek eredményeként például Mindszenty József is elhagyhatta Magyarországot, VI. Pál pápa pedig ezt követően megüresedettnek nyilvánította az esztergomi érseki széket. Igaz,

Mindszenty haláláig nem nevezett ki új érseket. Ezek a lépések azonban már a látszólagos enyhülés irányába mutattak.

Farkas Gábor bemutatja azokat a mögöttes információkat is, amelyekből kiderül, hogy az egyházak eddigre már szinte kézivezérlésűvé váltak, hiszen beépített ügynökök is kerültek a gépezetbe. Mindemellett az állam igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy folyamatosan törekszik a párbeszédre, s ehhez használta az Állami Egyházügyi Hivatalt és az ún. „békepap-mozgalmat”.

Fontos és nélkülözhetetlen háttérmegvilágítást nyújt ez a könyv az olvasó számára az egyháztörténet szempontjából (különös tekintettel a katolikus egyház kálváriájára), de ugyanígy alapvető és lényegi elemekkel gazdagítja a diktatúrák működési mechanizmusainak minél pontosabb megismerését is.

Nem kevésbé fontos azonban, hogy Európa némely államának behódoló egyházai ma is példát meríthetnek abból a tartásból és kitartásból, amellyel Mindszenty és társai tanúbizonyságot tettek hitük és nemzetük mellett.

Farkas Gábor mindkét oldal szemszögéből nézve kifejezően és szemléletesen ábrázolja azt a küzdelmet, amely a diktatúrák korát jellemezte. Miként azt a kötet fülszövegében dr. Ujváry Gábor is leszögezi: *„...az egyház a mindenkori hatalom ellenfelének számított, ami az 1960-as évek végétől enyhülő politikai nyomás dacára egészen 1989-ig érvényesült. Farkas Gábor olvasmányos, tudományos igényvel megírt és a nemzetközi összefüggéseket is alaposan elemző kötete érzékletesen mutatja be ezt az összetett és ellentmondásos folyamatot.”*

Szót kell még ejtenünk a kötet függelékéről is, amely szintén érdekes háttéranyagot – főként fotódokumentációt – tár a téma iránt érdeklődő olvasók elé.

Izgalmas, érdekes tényfeltáró könyv Farkas Gábor munkája, amelyet az MMA ösztöndíjasaként készített el.

Hegedűs Imre János

Klió és Kalliopé násza

Mindig izgalmas, ha az ókori görög mitológia két múzsája, Klió és Kalliopé egymásra talál. A történelem lép frigre ezáltal a szépirodalommal.

Gál Vilmos történész, a Magyar Nemzeti Múzeum kutatója *Antantmisszió* címmel írt kiváló könyvet újkori történelmünk egyik legszomorúbb korszakáról, az első világháború végén bekövetkezett rablóvilágról.

Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1918. január 8-án kongresszusi beszédében meghirdetette híres 14 pontját a békéről, titkos egyezkedések helyett nyílt tárgyalásokat, párbeszédet, önrendelkezést javasolt. A békefelhívás 10. pontjában az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek autonóm fejlődését vízionálta.

Valóban víziók voltak: a nagy háború végén, Közép-Európában a Kisantant államai fékevesztett területfoglalásokkal, rablásokkal, népirtással, tömegmészárlásokkal söpörték le a naiv amerikai javaslatokat, cáfolták Wilson 14 pontját.

Különösen Románia előtt nyílt hihetetlenül szélesre a kapu, olyan történelmi helyzet jött létre, amely hallatlan előnyökhöz juttatta, amelyben csordultig ki tudta inni a „*vae victis!*” felíratú serleget, és kénye-kedve szerint bánt el a Tanácsköztársaságnak nevezett kommunista diktatúra révén szétfelbontott magyar államisággal. A rendfenntartás ürügyén szabályos rablóhadjáratot indított Magyarország ellen, elfoglalta a fővárost, és mindent, ami mozgítható volt, vasúti vagonokra, hajókra rakott, s vitte a Kár-

pátokon túlra. Még azt is, amire nem volt szüksége: évek múlva is ott hányódtak gépek, járműalkatrészek a vasúti állomások környékén.

Ezt a kort, ezt a végzetes rablóhadjáratot írta meg Gál Vilmos.

De nem szaktudós munkája ez a könyv: a szerző, Klió tudásával felvértezve, Kalliopé, a költészet és az irodalom múzsájának ösvényére lépett. A szépirodalom szabályai szerint alakul, formálódik a cselekményszövés, a környezetrajz, az alakformálás, a szerkesztés, a narráció, a párbeszéd...

S mindjárt az első oldalakon tetten érhető e kettősség. Párizsban vagyunk, 1919 augusztusában.

A népes amerikai békeküldöttség fődelegátusa, a szereplők közül elsőként megismert Frank Polk lép ki a Crillon Hotelből, hogy egy kis kávézóban titkon találkozzon az olaszok küldöttével. Tittoni embere arról kérdezi amerikai kollégáját: bevonulnak-e már a románok Budapestre?

Még csak az első oldalon vagyunk, s az olvasó – *in medias res* – az események kellős közepébe csöppen – míg a 461 oldalas munkában a történelmi események pontos, precíz rajza és azok villódzó tükörképe tartja ébren mindvégig az olvasói figyelmet.

Akárcsak a klasszikus eposzok enumerációiban, úgy sorjáznak sűrűn a szereplők: Herbert Hoover, Frank Polk, Clemenceau, Ralph Van Deman, Henry White, Lloyd George, Edward Mandell House, Bliss tábornok...

A Salle de l'Horloge, vagyis az Órateremben tárgyalnak órák hosszat a győztes nagyhatalmak, de szerzőnk nagy érdeméért a politikusok hamarosan regényhősökké válnak. Frank Polk belép a titkárnők számára fenntartott előtérbe, Mary Dayton, aki már, úgymond, földi halandó s nem történelmi alak, szolgálja ki sonkás szendvicsekkel és feketekávéval. A lány részletes jellemrajza a mű első művészportréja: szőke haj, kék szem, mégis napbarnított bőr, erőteljes orr és száj, figyelmes, értelmes tekintet. Ő az ellentéte a *spekulatív garnitúra* rideg, valóban létezett alakjainak, akik embermilliók sorsa fölött hoztak lélektelen döntéseket, azaz diktátumokat. Arról tárgyalnak az urak, hogyan fékezhet-

nék meg a románok eszeveszett tobzódását. Céljuk érdekében különleges delegációt állítanak össze, a Legfelsőbb Tanácsot, amelyből nem hiányozhat Harry Hill Bandholtz tábornok.

Ezzel az egyik tengelyfigura lép színre: ő az a történelmi hős, akit a közrendi magyar állampolgár is ismer, szobra ott áll Budapesten, a Szabadság téren.

Életes, tömör, frappáns az alakja, leírásában minden elem együtt van:

„Egy perccel öt óra előtt a zömök, hatvanadik életéhez közeledő Bandholtz tábornok krokodilbőr lovaglókorbácsának markolatával megkocogtatta Bliss tábornok lakosztályának ajtaját...” (34. old.)

Kinevezik az amerikai bizottság élére, így hamarosan Budapestre kell utaznia, de nem ismeri sem a nyelvet, sem az ottani népek mentalitását, ezért beválasztja kised csapatába a fél ágon magyar származású Michael Weiss századost.

Gál hosszasan tárgyalja újabb hősünk családfájának történetét: Weiss dédnagyapja Kossuth katonája volt, a nagyszülők vándoroltak ki Amerikába, a gyermek Mihály, Misi, Mike tőlük tanult meg magyarul.

Lassan-lassan halványulnak a történelmi tablók, és azok helyébe a fikció szülte események, kalandok lépnek.

Működik a román titkosszolgálat, nyüzsgönek mindkét oldalon a detektívek, kémek, a győztes nagyhatalmak bosszúságára Románia fittyet hány minden utasításra, még a Dunántúlon is rablócsapatok kalandoznak. Ebből a kavargásból csúcsosodik magasra majd a nagyjelenet: Harry Hill Bandholtz tábornok, miután áttelepült a magyar fővárosba, lovaglókorbácsával kergeti el a Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőjéről a fosztogató román martalócokat.

Michael Weiss nyomába román spicli, Constantin Munteanu szegődik, s ezzel megindul egy hosszú, végtelennek tűnő kém-történet, pontosabban a román–magyar viszony egyre sűrűsödő eseménysora.

Mint forgószínpadon a kulisszák, változik a tér, mikor Párizs helyett Budapestre kerülünk.

Bandholtz tábornok a lelegegánsabb Duna-parti szállodában rendezkedik be, a Legfelsőbb Tanács naponta ülésezik, és hogy teljes legyen a tabló, Michael Weiss és Szeredy Júlia városnéző körútra indulnak egy dzsippel.

És belép a történelmi regénybe a szerelem. A két fiatal románca az amerikai százados szálláshelyén, a Bristolban teljesedik be.

Amiképpen az ő érzelmeik, úgy Budapest is kezd éledezni, hatalmas nehézségek ellenére beindul a közlekedés, felújítják az épületeket, újságok jelennek meg, és a fiatalok engedelmeskednek az ősi törvénynek. Lányok, fiúk sokasága sereglik elő, a négyévi vérontás után újból kivirágzik a szerelemfa.

Itt már látszanak a Gál-regény cselekményének a körvonalai. A négy nagyhatalom diplomataiból, hadvezetőségéből összeállított Legfelsőbb Tanács mindent megtesz a rablások leállítására, a román csapatok kivonására, de megdöbbenve észlelik: azok mindent megígérnek, de semmit sem tartanak be.

És Románia a szövetségeseük! A Kisantant a nagyhatalmak hónalja alá bújt, együtt győzték le a Központi Hatalmak államait, de a háborút követő osztozkodásban minden ország úgy sütögeti a pecsenyéjét, ahogy akarja, ahogy a lehetőségek engedik.

Nyugtázhathatjuk: végre regény született erről a súlyos, nehéz korról, mégpedig jó regény. Gál Vilmos személyében a tudós történész és a szépíró minden adottsága, képessége egyesült, a két múzsa, Klió és Kalliópé násza beteljesedett.

Trenka Csaba Gábor

Wirth Zeppelinje

Olvasom Wirth Imre legújabb, *Falkland* című verseskötetét.

Szeretem az olyan történeteket (képeket, szövegeket, verseket), amelyek önmagukon kívül valami mást is jelentenek. Nevezhetnénk ezeket, jócskán kiterjesztett értelemben, paraboláknak. Az általam annyira kedvelt heurisztikus gondolkodás példái ezek – amennyiben egyetlen gondolaton, történeten belül olyan jelentésrétegeket vetítenek egymásra, amelyek között első ránézésre kevés vagy akár semmilyen kapcsolat sincs, mégis képesek egymást rejtett hasonlóságok alapján felerősíteni és magyarázni.

Itt van például a 20. század egyik (kisregénynél alig nagyobb terjedelmű) nagyregénye, Marguerite Duras-tól A szerető. Alapból egy szerelmi történet: hogyan szeret egymásba a pár és mi lesz velük. A love story 1930 körül Indokínában játszódik, a francia gyarmaton, de ettől még nem lenne több önmagánál, csak kap egy couleur locale díszletet. A lány 15 és fél éves, a férfi több mint kétszer annyi. Ez, ha nem is lehetetlen, de sok szempontból necces. És ez még nem minden. A lány francia, tehát a gyarmat uralkodó társadalmi csoportjába tartozik, a férfi ellenben kínai, vagyis a „páriák” képviselője, akiket nemhogy a franciák, de még a helyi vietek is megvetnek. A lány egy apa nélküli családban él két bátyjával, és az anyjával, aki tanítónő egy Mekong melletti kisváros állami iskolájában. Ha nem is éheznek, de szegények, lényegében semmivel sem tehetősebbek, mint a körülöttük élő vietek tömegei. Ezzel szemben a kínai férfi dúsgazdag, gazdagabb talán még a gyarmat francia kormányzójánál is – mert a megvetett

kínaiak kezében összpontosul a Mekong melletti Indokína teljes ingatlanpiaca. Hát innen nem sok ösvény vezet tovább. Minden lehetséges tengely (fehér–kínai; gazdag–szegény; idős–fiatal) el-lentétes végpontjában állnak, és ezen tengelyek közül bármelyik önmagában is halálra ítélné ezt a szerelmet. Nem is lesz semmilyen kifutása, önmagába zárul, saját buborék-valóságába, amely nem tud, és végső soron nem is akar kapcsolatot tartani az őt körülvevő valósággal. Az egyszerű love story így lesz hatalmas parabolája a francia gyarmati világnak, de azon túl általában minden gyarmatnak, meg a civilizációk egymásra hatásának – és általában minden lehetetlen, ám mégis létező kapcsolat működési mechanizmusának.

A következő példám Petri György *Hogy elérjek a napsütötte sávig* című verse. Első ránézésre egy zavaros (későkamasz) fiatal-ember idióta kalandját látjuk egy öreg, kiéhezett, fél-hajléktalan prostituálttal. Maga a történet nem is igazán vers, inkább sorokra tördelt, szaggatott próza. Szörnyű, és kicsit megható is. Még úgy sem több önmagánál, hogy a tulajdonképpeni történet lezárulta után az addig szálkásra tördelt szöveg hirtelen rímes-időmértékessé simul. A legutolsó sor azonban mindent megváltoztat: „nyári hajnal, kilencszázhatvanegy”. A lobogó fehér inges srác a nyári hajnali szélben, éppen túl a retteneten, ettől az utolsó sortól Magyarországgá válik, a szörnyű élmény pedig Magyarország történetévé vesztes világháborúval, holokauszttal, orosz megszállással, Rákosi-rendszerrel, ’56-tal és megtorlással... Aminek most vége. Most jövőnk fel a pincéből. 1961-ben kezdik kien-gedni a börtönökből az ’56-os szabadságharcosokat, meg azokat is, akiket korábban zártak be politikailag bármiért. „Émelygés lépcsei, fogyni nem akaró mínusz emeletek”. Mintha most már minden rendben lenne („hol szél zúg, fehér tajték sistereg”) – de nincs, mert az élmény, a pince, az nem felejtethető. Ezen a ponton el kell gondolkodnunk azon, hogy az alapképletben mi mindent jelent az öreg prostituált, hogyan húzza be, teszi aktív résztvevő-jévé a rettenetnek a fiatalembert, a fiatalember miért fogékony erre... Aztán parabolaként pedig hogyan vetítődik rá mindez a

prosti-történelemre (nem gonosz ő, csak megérthetően önző és sajnálni valóan szörnyű), valamint a Magyarország-fiatalemberre (hogyan szédül bele ebbe a történetbe – olyan ártatlanul, ami már bűn). De ha ez a vers mindezt jelenti, akkor már általánosságban elmesél egyúttal minden olyan közéleti, magánéleti, akár teljesen hétköznapi, bármelyikünkkel megeshető pokoljárást is, amelyből lassan (remélhetőleg) megszabadulunk, de amely itt marad velünk mindörökre. Hogy az hogyan történik?

És itt érkezünk el ahhoz, hogy miért jutott eszembe mindez Wirth Imre *Falkland* című kötetéről – pontosabban annak egyetlen verséről, a *Zeppelinről*.

A vers régi, szerepelt már Wirth korábbi kötetében is, de itt találta meg a tökéletes helyét. Megérne egy misét az egész verskoszorú – de most maradjunk a Zeppelinnél.

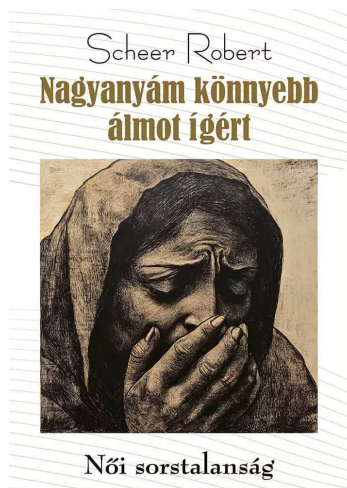
A hatalmas léghajó méltóságteljesen úszik az égen, fedélzetén esküvő van. Első ránézésre ennyi. A szertartás résztvevői nyilván gazdagok, a high society tagjai, és abból is a top, másképpen nem tudnák egy zeppelinen rendezni e rangos, egyszerre magánéleti és társadalmi eseményt. Látjuk is ennek minden attribútumát, a „végtelent, mint nyíló derűs virágot”, összes szürreális szépségével és melankóliájával. Ámde ez a mi léghajónk az utolsó útján jár – tudjuk meg az első sorból. Ez itt a legfelső elit utolsó esküvője. Ha elővesszük a zeppelin-történelmet, nem nehéz a leghíresebbre, a Hindenburg nevűre gondolnunk, amelynek utolsó útja egy rövid életű, hatalmas tűzgömbben végződött nem sokkal azután, hogy földet ért, és kikötött az Egyesült Államokban. Ha a Wirth-féle Zeppelinnek ez az utolsó útja, feltehetően az is így ér majd véget, esküvőstül-mindenestül. De ez még nem minden. Amerre a Wirth-Zeppelin úszik a felhők között, útvonalán a földön is esküvő van – egyszerű, szegény földi esküvő. Ami odafönt ellehelt csók, kilötytyent (melankolikusan spanyol) bor, az odalent véres esőpermet. A lenti társaság „kifogta ezt a rossz időt”. Így lesz ez a vers minden felsőbb osztály és alanti társadalom parabolájává, amely aztán valahol a horizonton túl katasztrófában végződik. Mivel azonban a vers (szerencsére) nem akar hangsúlyosan tár-

sadalomkritikát megfogalmazni, az előbbi általánosítás még egy fokkal tágabbra is nyitható: Wirth *Zeppelinje* minden alá-fölé rendeltségi viszony mintázatát és jövőjét elénk rajzolja – ahogy Duras love storyja festi fel a lehetetlen kapcsolatokat, és Petri az összes lehetséges pokoljárás képletét.

Rimóczi László

A túlélés anatómiája

Egy túlélő mindig bűösnek fogja érezni magát, amiért túlélte azokat, akiket szeretett – Scheer Róbert *Nagyanyám könnyebb álmot ígért* című történelmi naplóregénye ezt a lelki mélypontot is alaposan megismerteti, csakúgy, mint a holokauszt egyéb történéseit. A nagyívű regény szerzője nagymamájának történetét osztja meg velünk. Mesélőnk – helyesebben szemtanúnk – a huszonegy éves Meisels Erzsébet, aki bár nem született írónak, az átélt traumatikus események mégis azzá avatták.

Női sorstalanság

„Mindez történelem lesz. Egykor az emberek ezt fogják mesélni. Én nem teszem. Számomra ez nem történelem. Ami megtörtént, az számomra valóság. Valóság. Amíg élek, emlékezni fogok rájuk: azokra az emberekre, akiket a történelem szele a levegőbe fújt, mert a krematórium tüze füstté változtatta őket. A felszabadulás számomra nem jelent örömet.”

Erzsébet vallásos szellemben nőtt fel, de nem részesült ortodox zsidó neveltetésben. Istenben sosem kételkedett, ám túlságosan sokat szenvedett ahhoz, hogy megőrizze hitét, így a szögesdrótok mögött csalódottan és számonkérően fordul az Úrhoz, miért hagyta ezt megtörténni. Pedig beavatkozhatott volna, megmenthette volna az ártatlanokat. Erzsébet úgy tudta túlélni a tragédiát, hogy elfojtotta minden érzését.

Az auschwitzi tábor felszabadításával kezdődik a *dokumentum*regény, ám mielőtt Erzsi és *életben maradt* rokonai útnak indulnának, védelmi útlevelet szereznek az orosz parancsnokságon; ezek az orosz és német nyelvű igazolványok a fasiszmus hivatalosan elismert áldozataiként díjmentes utazásra jogosították őket, és lehetővé tették számukra, hogy bármikor igénybe vehessék az antifasiszta hatóságok segítségét. Az utazás még így is viszontagságos, hiszen a vonatok sokáig vesztegelnek, illetve sűrűn le is kell szállniuk róluk – az egyik ilyen megállónál betérnek egy német városba, ahol sikertelenül próbálnak ételt koldulni, mert a helybelieknek sincs sok mindenük, és nem akarnak vagy nem tudnak adni. Erzsi számára szörnyű érzés a kéregetés, ezért inkább tovább éhezik.

A fókusz mindig az előrehaladáson van, ritkán időznek el egy-egy befogadóhelyen.

Hazafelé tartva, testi és lelki fájdalomtól meggyötörve vándorolnak a lebombázott városok romjain át. Egyik ételosztó álmomástól a másikig. Fél Európán át Budapestig, majd onnan a romániai Nagyváradba. Mindeközben a koncentrációs táborban átélt közeli emlékek folyamatosan kínozzák Erzsit. A megindítóan részletes beszámoló mintegy a filmfeldolgozásokból ismert képeket, motívumokat is igazolja:

„Ami ezen a napon történik, rendkívül valószínűtlennek tűnik.

Ez egy rémálom.

Hirtelen kinyílnak a hosszú tehervagonok ajtajai, és hatalmas zaj támad. Parancsszavak pattognak, durva férfihangok kiáltanak:

– Kifelé! Tovább! Gyorsabban! Indulj! Indulj!

Elmémet teljesen megdöbbeníti a vagonból való kiszállás folyamata. Egy másodpercig sem tudom eltakarni szemem elől azt, amit látok: egy merev testű csecsemő kerül elő a vagonból, olyan, akár egy gumibaba – egy meztelen test lebeg a levegőben. Egy csíkos ruhás férfi elkapja. Mindössze

néhány másodperc telik el, mennünk kell tovább. Ez a kép örökre bevésődött az emlékezetembe.”

A történetvezetés nem lineáris, az élmények egymásra rétegződnek; hol a haláltáborokban – Auschwitz, Birkenau, Ravensbrück –, hol a felszabadulás utáni élet színterein járunk. Az atmoszférát és szövegdinamikát egyfajta csendes belenyugvás is alakítja, az egyéni hangvételi stílus és a cselekményes „idegenvezetés” pedig már az első oldalakon beránt minket a történetbe. A leíró részek igen informatívak. Az érzelmgazdag történet ellenére az elbeszélő néha annyira háttérbe húzódik, hogy szinte láthatatlanul lebeg az események felett, távolságtartó, már-már tárgyilagos, ilyenkor pedig olyan, mintha forgatókönyvet olvasnánk.

Az áldozattudat minden túlélőben megmarad, és az egymásrautaltság érzése otthon sem oszlik el. Lassan kiderül, melyik szomszédon vagy rokonon lett úrrá a kapzsiság, és mennyit hajlandó visszaadni azokból a javakból, amelyeket a deportálás előtt bíztak rá. A bizalom alapjai megrendülnek; a szűkebb környezet még tovább zsugorodik, új értelmet nyer.

Erzsébet már otthon lábadozik, ám hiába veszik körül szerető rokonok és új barátok, emésztő magány és legyőzhetetlennek tűnő betegség kínozza, ráadásul a haláltábor sem engedi elfelejteni magát, így a lányt újra az átélt kegyetlenségek kísértik.

A túlélőkben az éhezés és a kiszolgáltatottság idejéből hozott reflexek sokáig megmaradtak. Már a táborban is mindent áthátolt a gyanakvás és a félelem: például amikor észrevették, hogy a leves keserű, hamar kiderült, hogy nyugtatót és brómot kevertek bele, hogy elfojtsák az esetleges hősködést. Két-hármezer éhező és végsőkéig gyötört ember között mindig akadhatott volna valaki, aki kétségbeesésből is képes lett volna lázadni.

A napok egymásba mosódtak, és a remény egyetlen forrását a „vécé hírek” jelentették. A vécébarakkokban dolgozó lengyel takarítók – akik a szállítmányok érkezési peronján is feladatokat láttak el – a vagonok kiürítése közben nemegyszer újságokra

bukkantak. Ezek arról tudósítottak, hogy az oroszok már nagyon közel járnak. A hírek suttogva terjedtek a rabok között.

Az éjszakák ugyanilyen embertelenek voltak. Négyen feküdtek egymás mellett a kemény deszkákon, egyetlen közös takaró alatt; elég volt, ha valaki megmozdult, máris lerántotta a meleget a többiekről. Fordulni is csak egyszerre lehetett. Még az álom sem nyújtott menedéket: a németek hátborzongató hangokat rögzítő lemezeket játszottak le, hogy teljes örületbe kergessék a foglyokat.

A tábor borzalmai között különösen megrázó volt, amikor nem ciklongázzal, hanem kéjgázzal öltek. Az SS-tisztek az ablakon át figyelték, hogyan ugrálnak, nevetnek, visítanak a mezetlenre vetköztetett emberek, akik aztán összeesnek és meghalnak. Amikor vége lett, kinyitották a szellőztetőt, slaggal lemosták a padlót, szétválasztották az egymásra borult holttesteket, és kiszedték belőlük az aranyfogakat.

„A 24-es blokkban a második éjszakán szorosan egymás mellett ülünk, ismerősök és idegenek – a helyszín zsúfolt. A három testvér együtt foglal helyet, mellettünk Benedek Anuska és lánya, Lili ülnek. A blokkokban sötétség van, csak több ezer nő nyögése és sírása hallatszik, időnként egy-egy hangos „Istenem!” kíséretében.

Hallom, ahogy megáll egy teherautó. Katonai csizmák kopognak.

Német parancsszavak hallatszanak.

Kutyaugatás zaja tör fel.”

Erzsi észreveszi magán, hogy a felszabadulás óta közömbös a férfiak iránt. Tudja, hogy ez nem normális egy huszonegy éves nőnél. Valami elromlott benne, mert egy évig különféle nyugtatókkal mérgezték. Szerencsére a katatónia-szerű állapot oldódik az idő múlásával, s egy odaadó, megértő és támogató férjet is talál. Megtépázott lelke lassan gyógyulni kezd, noha lehetetlen feldolgoznia azt, hogy az ember egyik nap még egy civilizált tár-

sadalom megbecsült tagja, a másikon pedig már vágómarhaként terelik, minden emberi jogától megfosztva.

A lágernapló-forma testközelbe emeli számunkra a történeteket, ugyanakkor e szenvedéssel vastagon érezett kordokumentum nem csupán a holokausztszemélyes aspektusból való ábrázolását hivatott bemutatni, de egyben a továbblépés és az újjászületés lehetőségét is felveti.

Kiemelt fontosságú a hasonló küldetésű munkák megjelenítése, hogy a múlt ne merüljön feledésbe – és ne ismétlődjön meg. A kötetet archív fényképek és eredeti, kézzel írt naplórészek zárják, amelyek csak tovább hitelesítik a szavakat.

Vicente Ferreira da Silva

Diagnózis¹

Szakács Péter fordítása

Tisztelt Olvasóink! 2025. szeptemberi, októberi és novemberi számunkban sajnálatos tévedés történt: Vicente Ferreira da Silva esszéinek bevezetője és azok fordításai Szakács Péter neve helyett Szakács István Péter néven jelentek meg. A brazil filozófus életművét természetesen Szakács Péter kutatja és fordítja.

A hibáért mindkét szerzőnktől és valamennyi olvasónktól szíves elnézést kérünk!

A tudomány, vizsgálódásának tárgyaival kapcsolatban, mindig az érdekmentesség, pártatlanság tiszta palástját ölti magára. Azt állítja, semmi mást nem akar, mint hallgatni a dolgok erős, őszinte nyelvét, felfogván legmélyebb vallomásaikat. A kiegyensúlyozottság és objektivitás folyamatos hangsúlyozásával szemben a filozófiai reflexió már rég rámutatott arra, hogy mennyire hamis ez az előfeltevés, s mennyi önkényes mozzanat rejlik a tudományos módszer kidolgozása mögött. A tudomány nem fogad el mindent, hanem kizárólag csak azt, ami neki megfelel: konstrukció, nem pedig a valóság pontos, hű képmása. Mindezt már alaposan megvitatták, és kifejtették, nem szükséges most belemennünk a részletekbe. Most csak annyit szeretnénk kihangsúlyozni, hogy a tudományos megismerésben, a legszembetűnőbb módszereken és forrásokon, a tudás megszerzésével kapcsolatos mindennapos tevékenységeken túlmenően, rendszerint észrevétlenül, jelen van

¹ *Diagnosis.*

egy, a magyarázatokra irányuló törekvést vezérlő rejtett összetevő. Ez a rejtett elem minden bizonnyal az az alapvető meggyőződés vagy előérzet, legbelső védőgyűrű, mely a kutatás minden egyes lépését, folyamatát szabályozza. Ahogy Fritz Medicus mondja: „Minden hipotézis előfeltételezi a megismerés (Erkenntnisziel) során elérendő céljának legitim voltát.” Ez az alapvető előfeltevés megelőz mindenféle tudományos hipotézist és módszert, és nem egyéb, mint a valóság egy meghatározott struktúrájának közvetlenül átélt érzése. Ebből a nézőpontból, minden tudományos diszciplínát nem nyitott, előfeltevések nélküli beállítódásként, hanem teleológikus komplexumként kell felfognunk, mely eleve meghatározott irányok felé halad. Nem áll szándékunkban kifejtetni ezt a tézist a maga teljességében, hanem csak arra a vonatkozására térünk ki, amely napjaink humán tudományait érinti.

Az olyan diszciplínák, mint az antropológia, az etnológia, a szociológia vagy a pszichológia hátterében vajon milyen rejtett, elfedett elgondolás áll? Vajon tárgyukhoz mindenféle előzetes séma, attitűd, prekonceptuális vízió nélkül közelednek-e, vagy ellenkezőleg: csak azt fogják fel a valóságból, amit már előzőleg felvetettek, eltorzítva a dolgokat? Ez a kérdés több különböző problémát felvet, többek között a múlt megismerésének ismeretelméleti problémáját, mivelhogya az említett tudományok a már megtörténttel foglalkoznak. A jelen változó perspektívája vajon nem változtatja meg a múltról alkotott képet? Az antik görög világ vajon ugyanarra a valóságra vonatkozik a középkori ember szemszögéből és a XIX. századi ember szemszögéből? Szükséges – írja Eric Dardel *L'histoire science du concret* című könyvében –, hogy a történész megszabaduljon attól a kényszertől, melyet maguk a dolgok gyakorolnak felette. A tárgyi követelmények jó része nem egyéb, mint saját képmásunk visszatükröződése. Így módon tehát a múltra visszavetül a jelen minden története, sőt a jövőre vonatkozó tervek is, eltérítve, illetve az adott kor megítélésének alávetve az események rekonstrukcióját.

Az egzisztenciálfilozófia, mint az ember időbeliségének tanulmányozásába elmélyülő irányzat, hangsúlyozza a vitális körfor-

gást az idő ezen három dimenziója között. Mindig a jelen emberei azok, akik egy sajátos történelmi szituációban állván, egy meghatározott horizont által körülvéve, a múltat szemlélik, s a tudományt művelését átéli. Most, kulturális szituációnk egyéb meghatározó elemei között, számot kell vetnünk az említett szellemi légkörrel, azzal az „a priorival”, mely meghatározza foglmaink látószögét, kormányozza intellektuális tevékenységeinket.

A humán tudományok tekintetében – melyek művelése során az ember magáról az emberről tesz megállapításokat, próbálván megérteni viselkedési formáit, tevékenységének megnyilvánulásait – még szembetűnőbb saját létünk mikéntjéről alkotott előzetes értelmezésünk jelentősége. A saját természetünkről, struktúráinkról alkotott reprezentációt minden további nélkül kiterjesztjük a történelem minden korszakára, s a legkülönbözőbb földrajzi régiókra, azzal áztatván magunkat, hogy maradéktalanul s a maga teljességében megértettük az emberi létet. A szóban forgó mitikus a priorit, mely ott áll a humán tudományok minden okfejtésének hátterében, Francisco Romero lefelé irányuló² magyarázatnak nevezi. Arról az elvről van szó, mely szerint, megismerni valamit annyi, mint visszavezetni egy másik – a létezők spektrumán lejjebb elhelyezkedő – dologra: redukálni a szellemet a pszichológiára, a pszichológiát a fiziológiára, a fiziológiát a fizikára és a kémiára, s ha lenne egy még lejjebb található szint, akkor az emberek nem haboznának azt tenni a valóság legalapvetőbb fundamentumává. A megismerés – ezen gondolatmenet szerint – a képlékeny, tovaillanó jelenségek rögzítését, megfogható mechanizmusként való felfogását jelenti. Vajon a modern humán tudományok nem éppen ezt az ideált követik? Nem lehetséges, hogy bár semlegesnek, s mindenfajta előítéletektől mentesnek állítják be magukat, kezdettől fogva a fent vázolt prekonceptciót tették kutatásaik alapjává és kiindulópontjává?

A gondolatok mindig többet árulnak el azokról, akik kiötlük, illetve védelmezik őket, mint a tárgyokról, melyekre vonatkoznak.

² „Hacia abajo”.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a gondolatok nem vonatkoztatathatók el az őket megformáló gondolkodási folyamat kontextusából kiragadva, illetve egy teória vagy világnézet mindig elárul valamit arról, aki megfogalmazza. Lehet, hogy a civilizáció fejlődését hirdető materiális értékek az embernek a saját létéről alkotott értelmezésében fordulnak a visszájukra?

Nagyvarjasi Szabó István

Uroborosz — avagy Dante bugyraihoz közel

Egy ősi, mitikus jelkép, látomás. A sárkány vagy kígyó saját farkába harap és zabálja meg önmagát. Az örök körforgás, a megújulás és pusztulás, élet és halál, az újjászületés és átváltozás szimbóluma.

Mindenki odafigyelt, tán a Jóisten is, de a népi milícia dolgozói mindenképpen.

A sűrű dohányfüstből, mint villámok és dörgések a nehéz felegekből, törtek elő az államilag szigorúan tiltott dalok és szövegek és bevilágítottak a tudatba éppen úgy, mint a tudattalanba. Kizökkent az idő, óh, kárhozát... vagy egy pillanatra helyrezyökkent? Ó, antikárhozát.

Hely: a Bodega nevet viselő korcsma, teremnyi pincszerűség, a Hargita lábánál. Ha valaki olvasott a Zenélő Patkányról, a Föl, Vidám Orgyilkosok nevű csapszékekről, Kvörensről, Korn Atyáról, akkor fogalmat alkothat ezen italmérés mikéntjéről, bár itt gigantikus méretű pofonok csak nagyritkán eszközöztettek. Ital még akadt annyi, hogy tompítsa a hús- és reményhiányt.

Idő: mintegy az első dák állam megalapításának (Burebista) 2050. évfordulója körül, körülbelül.

Személyek: vagy negyven fő, plusz a Doki és a Kapitányőrnagyalezredeselvtárs.

Cselekmény: átlagos fizetésnap, itteni, szent+bányai nevén Hősök Napja. Egyszer csak teljesen váratlanul felcsendül a Székely Himnusz, erőteljes, tiszta hangokon. A dolgok logikájából adódóan ez átvált a Magyar Himnuszba. Ilyen époszi magasságokból csak a Hargita tető észlelhető és ennek tiszteletére zúgni kezdett az a négy folyó, ott, igen éppen ott, ahol szenvedni jó. Csak azért is!

Éppen annál a sornál, hogy aszongya, honvéd áll a Hargitán – már az ajtón belül állt a Kapitányőrnagyalvezredes elvtárs. Egyben ejtetük, határozottan, de csak magunk között. (Egyébként Bagolyapuka nyelvi leleménye.) A félhomályban úgy nézett ki a milícia főnöke, mint a halál, de töről metszett renegát volt. Most pénzt kaszálni és rendet teremteni jött, kezét lazán a pisztolytáska környékén tartva.

A Doki, amúgy a megye egyik legjobb diagnosztája, szólalt meg először:

– Tisztelettel köszöntjük, parancsnok elvtárs. Mi járatban errefelé?

A Kapitányőrnagyalvezredes (ezentúl KŐA) ettől kissé megökölt. De érezte, a mundér kötelez:

– Maguk itt irredenta, fasiszta, horthysta államellenes dalokat énekelnek. Ezért súlyos büntetés jár!

A KŐA még a galád bécsi döntés utáni időkből ismerte e zenei alkotásokat, mikor még magyar volt, és zsenge levante.

A Doki valami elképesztő hidegvérrel, mintha csak a nagy Talleyrand-nal társalogna egy előkelő párizsi szalonban, folytatta:

– Melyik nótára tetszett gondolni, alezredes elvtárs?

– Tudják azt maguk jól!

– Hát éppenséggel olyan jól nem tudjuk, de azért igyekszünk, igyekszünk – válaszolta szerényen a Doki –, de térjünk a lényegre, mennyibe kerül arra maguk felé egy Székely Himnusz?

A KŐA elvtárs felkészülten jött:

– Ha helyben fizetik, ezerötyszáz lej, ha nem négyezer lej. (A teremben csend, a légy zümmögését is hallani lehetett volna.)

– És mennyit taksál magánál a Magyar Himnusz?

– Háromezer helyben, később hétezer ötszáz. (A légy gondolkodását is hallani lehetett volna.)

– És azokat a zúgó folyókat, honvéddal a Hargitán, mennyiért kótyavetyélik?

– Kétezer-ötyszáz lej itt, ha nem, ötezer. (A légyszar gondolkodását is hallani lehetett volna.)

Akkoriban a jó közepes átlagbér havi kétezer-ötyszáz körül mozgott. A Doki az állat simogatta, töprengett, majd elővette

dagadó bukszáját, mert éppen tetemes mennyiségű tűzifáért indult, de a fatelepes nem volt ott.

– Nézze, parancsnok elvtárs, maga úriember. (Nem zárható ki, hogy egyszer-kétszer szórakozottságból az volt.) Itt a hétezer lej. Eddig kvittek vagyunk. De mivel nálam most tizenháromezer lej van, mi még elénekeljük egyszer a Székely Himnuszt, egyszer azt, hogy Ott, ahol zúg az a négy folyó és a fél Magyar Himnuszt, onnan, hogy Balsors, akit régen tép. Ezt bőven futja a maradék hatezer. Ha akarja, végighallgathatja, alezredes elvtárs, ha nem, legyen szíves és hagyjon minket békén! Kérem a nyugtát!

A KÖA elvtárs úgy állt ott, mint egy borjúcsorda, ha beidomították, hogyan kell viselkedni az új kapu előtt. Ilyen még nem volt. Kicsit toporgott, valamit motyogott és elment.

Ismételjük, ilyen még nem volt. És a kontinuitás (Fekete-tenger – Kárpát–Duna-térség!) 2050. évfordulója alkalmából egeket repesztve harsogott, amint Erdély szent bércére visszaszállt, zúgva szállt a tilos turul madár. Mert a góbé gyönyörűen énekel, ha szívből jön neki. S ráadásul ingyen eresztették, ahogy a torukon kifért, mert a Doki nem tűrte a perselyezést. Ez az ő beruházása volt. És hab a tortán, hogy mindezek után a milícia, sőt a szeku sem zaklatott senkit. Csoda!

És most jön a legnehezebb: értelmezni, értelmeztetni, hogy mi is volt ez? Metaforákat, jelzős szerkezeteket, hasonlatokat keresgélni, mint például sóbálvánnyá váltunk, mint a bibliai Lótné, magától megrepedt a tükör, egy ufó lebegett fölöttünk? A Riska tehén kétfejű borjat ellett, elhasadt a szentélyek szentélyének kárpitja, szimbolikus tér, sőt téridő visszafoglalása, esetleg Bolyai Farkas már megint kölcsönadta koporsóját egy rászorulóknak?

Vagy a győztes hatalmak belátták tévedésüket a békekonferencián, és Puskásék megnyerték a svájci világ bajnoki döntőt? Semmi ilyesmi nem történt.

Mi volt ez? Spontán katarzis vagy mazochista antikatarzis? Nem tudjuk, csak emlékezünk, mert ez nagy erő. Ja, és még jól megjegyzendő: „Több dolgok vannak földön és égen, / Horatio, mintsem bölcselmetek / Álmodni képes.”

Deák-Sárosi László

Krasznahorkai és a bolond magyar gén

„Ha kiemeljük ezeket a minősítéseket a körmondat-folyam maszlagjából, akkor jobban látszik, mennyire sértő ez a gúnyolódás, gyalázkodás. És még inkább, ha a magyart behelyettesítjük valamely más nép nevével.” – Deák-Sárosi László esszéje Krasznahorkai László és Tarr Béla apokaliptikus világszemléletéről.

Sokáig gondolkodtam azon, hogy írnom kell-e az idei irodalmi Nobel-díjas Krasznahorkai László műveiről, az ő írói stílusáról, hiszen a róla alkotott képet úgyis megfelelő módon árnyalják irodalomtörténészek, újságírók. Alapos, elemző kritikák jelentek meg például olyan szerzők tollából, mint Kenyeres Zoltán (Lyukasóra, 2017. 1. szám, 32–37.) vagy Szávai János (Litera, 2017. szept. 28.), akiktől magam is tanultam az egyetemen annak idején a XX–XXI. századi magyar és világirodalom történetét. Ők olyan kemény, de jogos kritikát fogalmaztak meg KL egyik legjelentősebbnek tartott művéről, a *Báró Wenckheim hazatér* (2016) című regényről még 2017-ben, tehát 8 évvel a Nobel-díj elnyerése előtt, hogy nem hagytak rajta egyetlen érvényes poétikai jegyet sem, a zavaros nyelvi stílustól az elhibázott dramaturgián a művészetelméletileg és filozófiailag indokolatlanul és valóttanul sötét magyarságképig, világképig.

Hogy mégis írok a műveiről, annak az az oka, hogy KL több regényéből és elbeszéléséből film készült, egyes filmeket forgatókönyvíróként jegyez, tehát életműve megközelíthető és értelmezhető a filmművészetten keresztül is. A film az irodalomnál is erőteljesebben, de legalábbis látványosabban kötődik az esz-

metörténet, a művészetelmélet, a filmelmélet fő csapásához, a modernizmusához és annak előzményéhez, a romantika nagy korstílusához, illetve késői folyományához, a posztmodernhez. A filmek esetén az irodalomnál is sokkal plasztikusabban rajzolódik ki egy fejlődési (valójában visszafejlődési) ív, ami támadja, tagadja, majd lebontja azt a kultúrát, ami egy jó ötletnek tűnő poétikai ötlettől, a szubjektivitás abszolutizálásától jut el a káoszhoz. KL-nek már első regényéből, a *Sátántangóból* (1985) filmet forgatott Tarr Béla azonos címmel 1994-ben, és ez a kultikusként értelmezett alkotás emelte a rendezőt arra a megbecsültségi szintre, hogy klasszikusként emelgessék másodmagával, a korábbi nagymesternek tartott Jancsó Miklóssal együtt. Sőt, a *Sátántangót* megelőzően már a *Kárhozat* (1987) című Tarr-film is egy KL-novella alapján készült, ami szintén jelentős szakmai elismertséget hozott a rendezőnek. Tarrnak az utolsónak szánt (és mindmáig utolsó) filmje is kötődik KL-hez: *A torinói ló* (2011) forgatókönyvét közösen jegyzik. Bár a radikális filmes irányzat *A torinói ló* után folytathatatlaná vált, hiszen abban a teremtő Isten visszavonja a teremtést a káoszhoz, s vele együtt a képet, a képiséget, a filmet, a művészetet is, KL a gyakorlatban nem követte a maga által kijelölt elméleti csapást, hogy a művészet és a világ véget ér, hanem prózaíróként tovább alkotott. Épp ezért a továbbiakban poétikai és társadalmi vonatkozásban megvizsgálom azt is, miről ír Krasznahorkai a fokozhatatlan világvége-bejelentés után is, a recepció által kiemelt *Báró Wenckheim hazatér* (2016) című regényében.

Sátántangó (1994)

Tarr amatőrfilmeket már tizenévesként készített, de az első egész estés művét, a *Családi tűzfészek* című alkotást 1979-ben mutatták be, nagy szakmai sikerrel. Korai filmjei, a *Szabadgyalog* (1981), a *Panelkapcsolat* (1982) és még részben az *Őszi almanach* (1984) magukon viselik a budapesti iskola tartalmi és

stílusjegyeit. Ezek dokumentum-játékfilmek, illetve ennek a műfajnak a rokonai, és olyan társadalmi problémákat dolgoznak fel, mint a szegénység, a lakáskrizis, az állami gondozottak helyzete, az egyéni szabadság korlátozása, az életperspektíva hiánya. Ezekből a filmekből rá lehetett ismerni a Kádár-korszak utolsó évtizedére, közvetve a pártállam felelősségére, de nyilván az egyének hibáira is. Tarr az 1987-ben bemutatott *Kárhozat*ot már KL novellája alapján forgatta, az ő társ-forgatókönyvírói együttműködésével. Tehát nem a *Sátántangó* az első közös munkájuk. A *Kárhozat*ban már erőteljesen megjelenik a kilátástalanság, a reményvesztettség víziója, ami elnyerte az esztéták és a filmes elméleti szakértők tetszését, akik aktívan bátorították is az alkotópárost az együttműködésre. Eleve Balassa Péter mutatta be őket egymásnak. Ezek a szakemberek Tarrnak évekre előre kijelölték, hogy milyen regényeket adaptáljon, vagy mely forgatókönyvíró – elsősorban Krasznahorkai – könyve alapján készítse filmjeit. Kovács András Bálint például egy 2014-ben a Filmhunak adott interjújában elmondja, hogy a háttérből ők, az elméleti emberek, a szürke eminenciások építették fel Tarrt az ötlettől a gyártásig, a nemzetközi recepcióig és az életműve oktatásáig. Még a forgatásaira is kijártak. (<http://magyar.film.hu/filmhu/magazin/a-kor-bezarul-kovacs-andras-balint-tarr-belakonyv.html>)

Tehát az első filmek és még inkább a *Kárhozat* kapcsán figyeltek fel az esztéták és a filmtörténészek Tarr baloldali filozofikus radikalizmusára, s nyilván a Krasznahorkaiéra is. Tarr oly mértékben együttérző akart lenni a társadalom peremén élőkkel, hogy az nála már forradalmi aktivizmussá fokozódott, és vele fokozódott a liberálissá átalakuló baloldaliság. A szakmai siker annyira feltüzeltelte a rendezőt, hogy filmjeit társadalmi változások szolgálatába kívánta állítani. Ennek az aktivizmusnak a nyomai egyébként már a pályakezdésben fellelhetők. Első, még amatőr filmjét tizenéves korában, az 1970-es évek elején cigány kubi-kusokról forgatta, akik nyílt levelet írtak Kádár Jánosnak, hogy engedje ki őket Ausztriába dolgozni, mert idehaza nem lehet megélni. Tarr levetítette a filmet nyilvános helyeken, klubokban,

munkásszállásokon, amiért feljelentették őt. (<http://www.filmtekercs.hu/filmszakadas/tarr-bela>) A rendező nem volt egyedül ezzel a baloldali aktivizmussal Európában, és nem csupán a keleti oldalon akadtak hasonló filmesek. Jean-Luc Godard például maoista forradalmat akart kirobbantani Franciaországban, már jóval korábban, például *A kínai lány* (1967) című filmjével, de a közönség nem vette a lapot, ezért Godard a következő filmjében, a *Week-endben* (1967) elkezdte őket ostromozni, emberevökként ábrázolni, mivel nem alkalmasak az osztályharcos társadalmi felszabadításra. A radikális baloldali filozófiát követő rendezők óhajtották társadalmi változások tehát nem történtek meg, vagy legalábbis nem úgy, ahogy ők elképzelték, ezért egyre szkeptikusabban viszonyultak a remélt változásokhoz és az emberekhez. Tarr korai filmjeiben még érzékelhető az együttérzés a szegényekkel, a pályakezdő fiatalokkal, de ez az együttérzés, különösen Krasznahorkai társulása után, a *Kárhozatban*, de még inkább a *Sátántangóban* már csökken, és az alkotói kritika egyre inkább rávetül az emberekre, akik nem alkalmasak arra, hogy osztályharcos forradalmat robbantsanak ki, vagy legalább tevékenyen részt vegyenek abban. Vagyis az alkotások azt sugallják, hogy a nép a hibás, és a népet kell leváltani. Ebből a radikalizmusból ered az alkotókban – úgy Tarrban, mint Krasznahorkaiban – a magyarok, a keresztények és általában az emberek kollektív megvetése: ők mind javíthatatlanok, és maradjanak is azok. E megvetés háttérében történelmi-társadalmi okok is húzódnak, de arról kicsit később.

A *Kárhozat* még csupán egy személy reménytelenségét mutatja be – bár nem ő az egyetlen szereplő a történetben –, miközben a háttérben kibomlik a késő szocializmus lepusztult bányaiipari közege. A „titanik bár” utalásként működik a keleti, sőt, az egész európai kultúra elsüllyedését illetően. A *Sátántangó* már egy egész, erőszakkal tévesztett kisközösség tehetetlenségét járja körbe, és e közösség tagjait végletekig passzív, csodára hiába váró véglényekként ábrázolja. A „véglény” kifejezéssel nemcsak a filmkritika jelölte meg a hősokeket, hanem maguk az alkotók is.

Tarr is így emlegeti őket utólag, még egy idén készült interjúban is (Partizán, 2025. október 28). A rendező ugyan az együttérzést igyekszik hangsúlyozni, ám a véglény akkor is becsmérő megjelölés, hiszen a szó egysejtű állatot jelent, az állatok közül is a legprimitívebbet. Hiába emlegeti Tarr az emberi méltóságot és annak visszaállítási szándékát, a véglény-metaforával ennek lehetőségét el is veszi tőlük. Ahogy a reményt is – és nemcsak tőlük, hanem a nézőktől is, pedig a remény az utolsó, ami megmarad az embernek, hogy valami jobbra fordulhat, még egy kilátástalan helyzetben is.

Krasznahorkainak már első regénye a fokozhatatlan reményvesztettséget állítja a története és annak hangulata középpontjába. Később kiderült, hogy ezt is lehet fokozni: a kisközösség után egyre nagyobb közösségek válnak KL kritikai célpontjává: egy kisváros és környéke, a (magyar) nemzet, az emberiség, a kereszténység, majd maga az Isten is, nem feltétlenül ebben a sorrendben. De a végletes reményvesztettség és reménymegvonás már ott van a *Kárhozatban* és a *Sátántangóban*. Ez összhangban van azzal, hogy KL a nyilatkozatai alapján kezdetben csak egyetlen regényt tervezett, de mivel nem érezte, hogy sikerült mindent beleírnia, újabb és újabb regényekben és rövidprózákban, illetve forgatókönyvben mutatta fel meg ugyanazt az alapélményt és alap-életérzést.

Hogy már a *Sátántangóban* sem reális és nem realista KL közösségi képe, azt az is jelzi, hogy ilyen passzív, élehetetlen emberekkel még a Kádár-korban és Ceaușescu Romániájában sem lehetett találkozni a való életben, vagy csak eggyel-eggyel, elvétve. Hiába állítja Tarr, hogy Krasznahorkaival elmentek az ihlet helyszínére, Gyula környékére, az alföldi téészes tanyavilágba, és találkoztak valakivel, aki a reménytelenségben végleg elitta az eszét, és szerintük a véglényállapotba süllyedt. Igen, mindig, mindenhol akad egy-egy ilyen személy, de a közösség mindig több ennél. Ennél reményvesztettebb helyzetben sem adja fel *mindenki* egy közösségből. A kommunizmus sok embert kisemmizett, megnyomorított, a téészesítéssel is, de ilyen kilátástalan-

ság sosem lett úrrá teljes közösségeken. (Saját nagyszüleimtől és szüleimtől is elvettek mindent: földet, állatokat, még a lószerszámot is, de ők nem itták magukat véglénnyé, hanem szegénységben, szerénységben, éhbérért dolgoztak évtizedekig, gyerekeket neveltek stb. Tehát nem vetkőztek ki emberi mivoltukból.) Az még kevésbé valószínű, hogy egy egész országon és nemzeten úrrá lesz a teljes passzivitás, mert sok családban és kisközösségben ennél több erőtartalék van. A *Sátántangót* viszont a szerzők minden jel szerint parabolának szánták, ahogy egyre inkább a többi közös filmet is. Országos és világméretű apokalipszist vizionáltak az egyedi események általánosításával. Irimiás mint hamis, hazudozó próféta, a tehetetlen orvos, a nagy csöcsű és kikapós kocsmárosné, az ital rabjai, a magára maradt kislány az általa megmérgezett macskával, de az összes többi szereplő is egy-egy csoportra utal. A lekicsinylő, megvető „kritika” célpontja tehát a társadalom, nem a kommunista hatalom, amelyik földönfutóvá tette ezeket a szerencsétleneket, és még korábban elüldözte azt a nemesi réteget, amelyik 1945 előtt munkaadója, pártfogója, mecénása volt ezeknek az embereknek. Azt a bizonyos sátántangót pedig, amire a cím utal, nem Rákosi, Kádár és a szovjetek húzzák a regényben, hanem a véglények maguknak (https://youtu.be/W5wtaMQYJGY?si=_DzIFIGkxRK1_CIh, <https://youtu.be/tTLQq5JJHjk?si=PLQ1nyfiimXJG0e1>). A film szerint tehát nem a diktatúra vezetői, felelősei a Sátán megtestesítői, hanem azok a nyomorultak, akik áldozatai lettek az előbbieknél. Akik pedig a véglényeket a szakértők szerint olyan hitelesen alakítják, városi és fővárosi underground művészek, színészek: Víg Mihály, feLugossy László, dr. Horváth Putyi, Székely B. Miklós és társaik.

A torinói ló (2011)

Krasznahorkai és Tarr későbbi műveikben a fokozhatatlant fokozzák a reménytelenség és a megvetés prózába, filmbe erőltetésével. A *torinói lóval* (2011) jutnak el az elméleti végpontig, a

világvégeig, pontosabban a teremtő Isten által visszavont terem-téssel az őskáoszig. Közös műveikben jól megfigyelhető a meg-vetés perspektívájának tágítása. A *Kárhozat*ban még az egyén sorsa kilátástalan, a *Sátántangó*ban egy falusi, tanyasi közösségé, a *Werckmeister harmóniák*ban (2000 – szintén közös munka, KL regénye alapján) már egy egész alföldi kisvárosé és környezetéé, *A torinói lóban* (2011) pedig már az egész emberisége és a terem-tő Istené.

Itt utalnom kell a modernista művészeti, művészetelméleti irányzatokra, amelyek kimondva-kimondatlanul meghatároznak számos alkotói gyakorlatot. A *modernizmusok* öt paradoxonát legpontosabban egy francia tudós, Antoine Compagnon fogal-mazta meg, amelyek megmagyarázzák az egyes alkotók radika-lizmus felé való sodródását, és végül a betonfalnak való ütközé-sét. Ez az öt paradoxon: 1. az új babonája; 2. a jövő vallása; 3. a teoretikusok mániája; 4. a tömegkultúrához való fordulás; 5. a megtagadás szenvedélye. (Lásd: Antoine Compagnon: *Les cinq paradoxes de la modernité*, 1990: 13.). A modernista irányzatok-nak hódoló művészek elszakadnak a valóságtól, és a megújulás görcsének engedve eljutnak a minden tagadásáig, pusztán elvi és formanyelvi okok miatt is. Ennek az öt paradoxonnak az értel-mezéséről már írtam filmes doktori értekezésemben (*A szimbo-likus-retorikus film – Szóts, Jancsó, Huszárik, Mundruczó, Tarr és a modernizmusok*, 2016) és *A torinói ló* vonatkozásában is, itt tehát csak röviden utalok arra, hogy milyen mértékben jel-lemzi az újra való megrögzött, szó szerint babonás törekvés a modernista irányzatok követőit. Ők természetesen a „hala-dó” filozófiákból és művészetelméletekből táplálkoznak, mint a *marxizmus*, az *ateista egzisztencializmus*, a *dekonstrukció*, és mindazon áramlatból, ami ezekből sarjad. Ezért tart a művészet gazdasági és politikai elit által szponzorált főszodra a szingulari-tás és a poszthumán állapot felé, aminek újabban lendületet ad a mesterséges (un)intelligencia, az MI vagy AI is. A marxizmus a múltat akarja eltörölni, ráadásul erőszakosan, az egzisztencia-lizmus Istent a „Semmi”-vel és a „szorongás”-sal helyettesíti, a

dekonstrukció pedig leépít, lerombol, hogy kisebbségi álláspontokat juttasson mindenféle uralmi hierarchia csúcsára. Innen ered egyébként elméleti szempontból a nemi, társadalmi, etnikai és kriminalisztikai szélsőségek piedesztálra emelése a normalitás ledorongolásával párhuzamosan, szociológiailag abból a célból, hogy elfedje a ténylegesen uralkodó „elit” másságát, idegenségét.

A *torinói lóban* az alkotók szerint az ember és az Isten is „*ordenáráé teremtés*”, és olyan mélyre jutottak, hogy együttműködve visszaforgatják a teremtés hat napját az őskáoszig. Tehát még csak nem is a világvége következik be, amikor az Isten elszámol az emberekkel, és kit a mennybe, kit a pokolba juttat, hanem egyenesen azt állítja a film, hogy a teremtés maga tévedés volt, és vissza kell menni az őskáoszig. „*Ellen-teremtéstörténet*”, az alkotók is ezt a megjelölést használják. És vissza is fordul a világ a jelképesen elbeszélt hat nap alatt, mert apokaliptikus jelek mutatják, hogy nincs tovább: elviselhetetlen erősségű szél fúj, a szű is abbahagyja a ház fagerendáinak a rágását, a kút vize végleg elapad, a lámpa magától elalszik, pedig van benne petróleum, és a ló meg az ember nem vesz táplálékot magához, mert minek, hiszen itt a vég. Kérdés, hogy mi másból fakadhatna egy ilyen történet, mint pusztán elvont filozófiai okoskodásból? Mert tapasztalat alapján ilyen következtetésre nem juthatunk. Sok negatív jelenség volt és van a világon a természeti katasztrófáktól a járványokig és a háborúkig, a tanyán szegénységben élő emberekig, de hogy ezek bármelyikéből a teremtés visszavonása következne, az képtelenség. Talán egy globális nukleáris katasztrófáról lehetne azt vélelmezni, hogy elpusztítja az emberiséget, s bár egy atomkatasztrófa ugyan szörnyű vég, de még az sem a teremtés visszavonása, hanem annak bekövetkezte. Egyébként az istenhit nem egyes elszigetelt tapasztalatokból táplálkozik, hanem a nem látott dolgokból és magában a Teremtőben való bizalomból, hogy az jó akar az emberiségnek.

Krasznahorkai és Tarr megvető üzenetében, abban, hogy minden és mindenki egyaránt rossz, gonosz, érdemi bírálat nincs, csak végtelen elutasítás. E megvetés nem tartalmaz semmilyen

konkrét kritikát, csupán javíthatatlanul rossznak bélyegzi az embert és az Istent is. A kritika tehát nem konstruktív. Nincs benne megszívlelendő tanács, hogy ezt vagy azt rosszul, hibásan tetted, és vigyázz, később ne tedd. Krasznahorkai és Tarr az *identitást* támadják. Ezt pedig kulturált ember, különösen művész, író, rendező nem teszi. Azt már a pedagógusoknak megtanítyják, hogy ne a diák személyiségét bírálják, csak a konkrét tetteit. Mert egyes, konkrét tettektől el lehet határolódni, de ha valakit azért szólnak le, mert ember, mert Isten, mert magyar vagy szlovák, vagy épp javíthatatlanul rossz gyerek, akkor az csak elháríthatatlan gúnyolódás, sértegetés marad, elvárható pozitív reakció nélkül.

A *torinói ló*, mint ellen-teremtéstörténet, a témája szerint, illetve a mű belső összefüggései, utalásai és a szerzői nyilatkozatok alapján is parabola, tehát a teremtett világ végét jelenti be. A bíráló, a megvetés az egész világra vonatkozik. A világ visszafordulása az őskáoszba egy tanyán történik, de a cselekmény szerint mindenhol ez zajlik, hiszen a két szereplő el akar onnan költözni, ám mindenhol a káosszal találkozhatnak, ezért visszafordulnak. Ha a film szerint megtörténik az ellen-teremtéstörténet, és a világ a káoszba fordul, abban nincs semmi megfontolandó, megszívlelendő. Hiába határozná el Ohlsdorfer vagy a lánya, vagy Bernhard, a szomszéd, esetleg az átutazó cigányok, vagy a néző és bármely ember a földön, hogy ezt követően, például a film hatására megjavul, ettől a film szerint nem állna le az ellen-teremtéstörténet. Az alkotás a reményt veszi el az embertől, az utolsó fogódzót. Nem meglepő, ha ezt a perspektívát minden ép gondolkodású ember elutasítja. De a radikális, marxista, egzisztencialista, dekonstruktivista és modernista, posztmodernista alkotóknak épp az a vesszőparipájuk, hogy a filozófiai és a modernista tézisek hatására a végletekig elmenjenek, Istent játszszzanak, és ha mást, jobbat nem tudnak tenni, akkor bejelentik a világ végét, és képekkel illusztrálva elmesélik az ellen-teremtéstörténet téziséét. A film jelentése így nem marad más, mint amit egy kritikus tömören és találóan megfogalmazott: „Tarr Béla gigantikus lételméleti trilógiájának utolsó része visszavonhatatlan

leszámlálás a művészettel, a filmmel és a mozival, egyáltalán az értelmes emberi léttel.”

(efes 2011, https://asanisimasa.blog.hu/2011/04/06/a_torinoi_lo_2011).

Azért értelmetlen és sértő *A torinói ló* kommunikációs gesztusa, mert ha az elháríthatatlan, a nézőtől és az embertől, illetve ebben az esetben Istentől is elidegeníthetetlen, végletes hibát feltételez és állít, az nem sarkall semmilyen pozitív válaszra, csak ugyanúgy elutasításra. Nem mindegyik néző tudja megfogalmazni, valójában mi a baja a film központi állításával, de azért megérzi a végletes elutasítást, minek következtében ő is elutasítja a filmet és az alkotóikat. Miért kellene szeretnie a közönségnek az olyan filmet és alkotóit, amely az embert és az Istent identitásában támadja?

Megjegyezném, *A torinói ló* befejezése lényegében az emberiség kollektív öngyilkosságának az alkotók által megjelenített vágyvezérelt képe. A „szereplők” közül a ló a legokosabb, mert ő ismeri fel a leghamarabb, hogy enni és inni sem kell, hiszen közel a vég. Az apa és a lánya erre csak a film utolsó kockáin jönnek rá, de rájönnek. A néző vajon mikor jön rá? Mert a film szerint neki is itt a vég, a káosz. Kicsengése alapján az alkotás mintha rábeszélne az említett kollektív öngyilkosságra, mintha sugalmazná azt. Mint egy szekta, amely azt hirdeti, hogy napokon, heteken belül itt a világvége, és legyen mindenki öngyilkos, ha másképp nem, akkor úgy, hogy halálra éheztesse magát. *A torinói ló*nak gyakorlati szempontból az a fő üzenete, mint a Népek Temploma szektának az 1970-es években, csak a művészet retorikáján belül. Hogy nem alaptalan e film esetén rábeszélő gesztusról beszélni, az is jelzi, hogy ezen alkotásáért a rendezőt számos díjjal és életműdíjjal tüntették ki Berlintől Szarajevóig, Reykjavíktól Jeruzsálemig és Isztambultól Tokióig, illetve az Európai Filmdíjig. Az egyik legjelentősebb filmesztéta, Király Jenő (1943–2017) filozófiai művében azonban a következőkre figyelmeztet: „A világ átesztétizálása megelőzi az átetizálást” (*A film szimbolikája*, 2010: 69.). Vagyis a világ szellemi „elitje” gazdasági, pénzügyi és

politikai támogatással előkészíti azokat a társadalomellenes változásokat és disztópiákat, amelyek a művészetből a valós életbe átkerültek: osztályharc, társadalomkritika, LMBTQ+, BLM, AI stb. A művészet a 20. század közepéig inkább aggodalommal figyelmeztette az olvasókat a személy- és társadalomellenes jelenségekre; a modernizmus és utózmányai legfelkapottabb képviselői azonban egyén- és közösségellenes disztópiákat terjesztenek kritikátlanul, a maguk rafinált kommunikációs eszközeivel. Ebbe a sorba állították be Tarr Bélát és Krasznahorkai Lászlót is, méghozzá az élvonalba, Tarr filmjeinek nemzetközi díjaival és Krasznahorkai Nobel-díjával.

Ki beszél *A torinói lóban*?

Bár *A torinói ló* mint mű, mint filmegész kérlelhetetlenül a teremtés visszavonását állítja, és ezt senki nem kérdőjelezi meg az alkotóktól a kritikusokig, érdemes röviden kitérni arra, ki is beszél ebben a műben, és mi számít közvetlen vagy közvetett szerzői megnyilatkozásnak. A modernizmusok időszakában az alkotók ugyanis kifejezetten szeretnek játszani azzal, milyen szavakat kinek a szájába adnak. *A torinói ló* mindentudó narrátora a prologusban elindítja a cselekményt: megtudjuk, hogy a filozófus Nietzsche megsajnál egy bántalmazott lovat, majd nyomban megőrül, és élete utolsó évtizedét ilyen állapotban tölti el. Nietzsche, aki mindenekelőtt az „Isten halott” kijelentésével került be az eszmetörténetbe, a ló megsajnálásával felvillantja az együttérzés lehetőségét, amit korábban a művészetben helytelennek talált, de ezt, a korábbi nézetét az őrültsége miatt már tudja visszavonni. A film aztán valójában meg is vonja az együttérzést a főszereplő Ohlsdorfertől, aki a lovat bántalmazta. De általában az embertől és a nézőtől is. A mesélés dramaturgiája játszik az együttérzés lehetőségével, de el-elhalasztja azt, és így megvalósítja a közöny poétikáját. Ezt részletesebben kifejtettem *A szimbolikus-retorikus film* című könyvemben (2016: 376–410.), most

azonban térjünk vissza arra, hogy ki beszél a filmben, a filmmel. A mindentudó narrátor az alkotók szócsöve, ahogy Nietzsche is, akit közvetve és közvetlenül (személye) révén idéznek.

A főszereplő elvben Ohlsdorfer, egy 58 éves férfi, aki egy tanyán él kettesben a lányával. Ám ő nem szerzői alteregó és nem rezonőr, mert ő a bírált emberiség, a „véglény”, aki bántani merészelt egy lovat, a saját lovát. Véges és improduktív életet él, hiszen lakótársa a lánya, akivel nyilván nem vállalkozhat utódnemzésre, és a lányának sincs férje, élettársa, udvarlója, így ezen a tanyán tényleg ki fog veszni az élet. Ohlsdorfer lényegileg reflektálatlanul éli meg a mindennapjait és a teremtés visszavonását, a káoszba tartást is. Nála még a lova is „okosabb”, aki korábban rájön, hogy enni sem érdemes, mert itt a vég. Gazdája annyit tesz, hogy a legvégén ő se veszi magához a sült krumplit, ezzel közvetve elfogadja, hogy a világnak és neki is vége.

Ám van még egy szereplő, a szomszéd Bernhard, aki viszont tekinthető szerzői alteregónak és rezonőrnek. Neve beszélő név, és Ohlsdorferét is azzá teszi: Ohlsdorf egy község Felső-Ausztriában, Bernhard pedig ebben a vonatkozásban egyértelmű utalás Thomas Bernhard ausztriai íróra, akit az osztrákok kíméletlen és igazságtalan ostromozójának tartanak, és ennek megfelelő közmegegyezésnek örvend a „szomszédos” országban. Krasznahorkai ezzel is azonosul a saját környezetét, polgártársai népét, nemzetét (?) szidalmazó alkotói ethosszal. Bernhard, aki Ohlsdorfer szomszédja, mindössze egy jelenetben tűnik fel, hogy elmondja a monológját, egy kis párbeszédes keretbe ágyazva az emberekről, az Istenről, a teremtés visszavonásáról. Ő, a rezonőr, a szerző szócsöve nevezi az embert és az Istent egyaránt „ordenaré termésnek”. Részlet a monológból, a filmben Kormos Mihály színesztől:

„Mert minden tönkrement, minden lealjasodott, de mondhatom magának azt is, hogy mindent tönkretettek, és mindent lealjasítottak. Mert itt nem valami isteni ítélet forog fenn, az úgynevezett ártatlan emberi segédlettel, éppen hogy pont fordított a dolog. Az embernek a saját ítéletéről van szó. Mégpedig a saját íté-

letéről, és pedig saját maga felett. Amiben persze a Jóisten rendesen benne van. Hogy azt ne mondjam, közreműködik... és amiben közreműködik... nos, hát a legordenárébb teremtés, amit maga csak el tud képzelni. Megrontották a földet, tudja? Hiába mondom magának bármit, mert mindent megrontottak, amit megszereztek, márpedig egy aljas, sunyi, alattomos harcban mindent megszereztek, mindent meg is rontottak. Amihez ezek hozzájutottak, azt megrontották. Márpedig mindenhez hozzájutottak. Így ment ez a teljes győzelemig, a teljes diadalmas végig. Megszerezni, megrontani... megrontani, megszerezni.”

Csak hogy a nézőnek ilyenkor joggal jut az eszébe, hogy épp az ilyen, az embert és az Istent „véglénynek” és „ordenaré teremtésnek” nevező alkotók azok, akik „megrontották” az életet, és „megszerezték”. Nem felemelni akarják az embert a műveikkel és szellemi vagy anyagi segítségükkel, hanem visszavonhatatlanul kijelentik, hogy itt a vég (pontosabban a visszahozott káosz), számukra is, és mindenki meg fog döglenni az egész visszavont világgal együtt. Milyen és mennyi esztétikum, illetve etikum van ebben? Mit lehet ebben szeretni? Amit a világ vezető értelmiséginek nevezett befolyásos rétege olyan nagyra tart? Ami megveti az egyszerű embert, és megvonja tőle a reményt is?

A káoszba tartó „ordenaré” világ jutalma az alkotóknak

Ha az alkotók *A torinói lóban* bejelentették a világ végét, annak visszavonását, kérdés, hogyan folytatódhat ezek után az élet és a művészet, egyáltalán folytatódhat-e? A film és Tarr szerint nem. Tarr már *A torinói...* elkészülte előtt, 55 évesen kijelentette, hogy forgat még egy filmet a világvégéről, aztán befejezi. Ezt be is tartotta, 2011 óta, 14 éve (2025-öt írunk) nem készített újabb filmet, és nem is tervezi. Ezzel eljuttatta azokat a modernista művészet- és filmelméleti törekvéseket a végpontig, a betonfalig és még tovább, miszerint a modernizmus, beleértve a posztmodernizmust, folytathatatlan. Ily módon véget is ért az elmélet és

a filmkészítési gyakorlat hősies egymás mellett haladása, noha az elmélet és a gyakorlat a nagy bejelentés ellenére inkább külön-külön, de meggy tovább a maga útján.

Vessünk egy pillantást arra, miféle gesztus az, ha egy alkotó élete derekán, pályájának csúcsán kijelenti, hogy nem tud és nem tudna újat, mást mondani a világról, csak a világvégét, kicsit variálva. Milyen közösségi személyiség az, aki csak ezt tudja mondani? Valóban ennyire összeomlott volna a világ, tényleg itt az ellenteremtés és a káosz ideje? Ha megfigyeljük, az élet nem állt meg, nem következett be a vég, pontosabban a kezdet, és a sok rossz mellett számos szép és jó dolog is tapasztalható. Krasznahorkai és Tarr nézőpontjából például: filmeket készíthettek. Ezeket a filmeket korábban forgatták ugyan, de a lehetőség most is adott, a filmekért és a regényekért számos hazai és nemzetközi díjat söpörtek be, köztük Tarr a berlini Ezüst Medvét, ami a világ egyik legnagyobb szakmai filmes díja, és még néhány kiemelt fesztivál díját és életműdíját. Krasznahorkai irodalmi Nobel-díjat kapott. Egyes elismerések, köztük a Nobel-díj, jelentős pénzjutalommal járnak, így a világ, ami az alkotók szerint Isten közreműködésével elpusztítja önmagát, nagyon hálás nekik. Mi bajuk tehát? Nem értem, és ezzel bizonyára nem vagyok egyedül.

Tarr oktatói és szakmai tevékenységét nem szüntette meg. Tanít idehaza és külföldön, mesterkurzusokon és filmes akadémiákon, érdekképviseleti egyesületek vezetését vállalja, fiatal filmesek pályáját igazgatja. Kemény, indulatos és megalapozatlan baloldali és liberális politikai kijelentéseket is tesz, KL-hez hasonlóan egyébként, amit sok józan felfogású ember nem ért, és ellenérzéssel reagál szavaikra. Vajon Tarr miért tartja fontosnak a fent említett tevékenységeket, ha a világ szerinte úgymint elpusztul, és épp a káoszba sülyedt visszavonhatatlanul? Krasznahorkai még annyira sem következetes, mint rendező társa, hiszen továbbra is írja a regényeit, elbeszéléseit, újabb és újabb variációkat keresve az apokalipszisnek nevezett megvetés és káosz kifejezésére. Itt megjegyezném, hogy az értelmezők, kritikusok által megfogalmazott „apokalipszis” nem a megfelelő kifejezés a KL

legnagyobb dobásaként általa megírt, majd Tarr rendezésében filmre vitt „ellen-teremtéstörténet”-re, de elszólás szintjén mégis érvényes. Az apokalipszis ógörög eredetű szó, jelentése egyrészt ’kinyilatkoztatás,’ de ezzel összefüggésben azt is jelenti: ’lehull a lepel.’ A megvilágosodás pillanatát jelöli. Csakhogy épp Tarr és Krasznahorkai művészi, írói és filmrendezői poétikájáról és ideológiáról hull le a lepel, nem arról, amit ők bírálatuk tárgyává tesznek. És ami ezután következik Krasznahorkai életművében, az tovább árnyalja és még egyértelműbbé teszi a képet. Ehhez érdemes megvizsgálni *A torinói ló* utáni időszakból az író legjellegzetesebb nagyregényét, a *Báró Wenckheim hazatért* (2016).

Ki beszél báró Wenckheim nevében?

Bár a *Báró Wenckheim hazatér* című regényt több értő és adekvát, egyben joggal megsemmisítő kritikát kapott, és ezek segítségével végérvényesen le is hull a lepel KL művéről, írói stílusáról és ideológiájáról, egy kisebb elemzésre magam is vállalkozom, mert néhány tény, összefüggés és következtetés kimaradt a reflexiókból.

A kritika észrevette, hogy számos ellentmondás fedezhető fel a regény belső összefüggéseiben, illetve a valós tényekre mutató utalásrendszerében. A legfontosabbakat, amelyek bármely olvasónak feltűnhetnek, az alábbiakban áttekintem és kiegészítem a saját következtetéseimmel.

Az első, ami megragadja az olvasó figyelmét, az maga cím: a név jól ismert a magyar történelemben. A Wenckheim család és annak két ága a 18. századtól egészen 1945-ig, a nemesség, az arisztokrácia jog- és vagyonfosztásáig fontos szerepet játszott a magyarországi közéletben, ezen belül a politikában is, hiszen az egyik báró, Wenckheim Béla (1811–1879), más funkciók mellett a miniszterelnöki tisztséget is betöltötte. A család számos tagja, a nemesi hagyományoknak megfelelően, a közéletben segítő és mecénási szerepet vállalt, amelyet most nem részle-

tezek, utána lehet olvasni. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is egy Wenckheim-palotában található. Nem korrekt tehát épp egy olyan Wenckheimet megtenni egy regény fő- és címszereplőjének, aki kétes figura, egy Dél-Amerikából az igazságszolgáltatás elől hazamenekülni kénytelen szerencsejátékos kalandor. Csodálkozom, hogy a leszármazottak miért nem tiltakoztak. A címszereplő keresztnéve Béla, ami óhatatlanul a legrangosabb Wenckheimre, a miniszterelnökre is utal, holott nem róla van szó. Ez a sztereókép több mint zavaró. És fölveti azt is, hogy ha már a családnak el kellett menekülnie a kommunisták hatalomátvétele után, miért nem kaptak némi elégtételt azzal, hogy ezt az elüldözést az író, KL megírja. A kommunista hatalomtól nem csupán a téeszbe kényszerített tanyasi emberek szenvedtek, hanem a hazai nemesség, az arisztokrácia is. Azok, akik épp ezeknek a téeszbe kényszerítetteknek korábban munkát, segítséget adtak, életüket pozitívan befolyásoló közintézményeket és kulturális intézményeket támogattak.

Az ellentmondást az író látszólag feloldja azzal, hogy fikciót ír. Egy több oldalnyi *„Figyelmeztetés”* után magát a regényt egy újabb, már rövidebb és egyértelműbb figyelemfelhívással kezdi: *„A regényben szereplő karakterek, nevek, helyszínek esetleges hasonlósága vagy egybeesése a valósággal kizárólag a rohadt véletlen műve, és nem a szerző szándéka szerint való.”* Hát, ha KL nem tudja, hogy ki a Wenckheim-család, amelynek egyik, lepusztult kastélyában a *Sátántangó* egyes jeleneteit is forgatták, akkor el kellene gondolkodnia, hogy visszaadja, ha nem is írói díjait, de legalább az érettségi bizonyítványát. Valószínűleg azonban tudja, hiszen a névválasztás célzatosnak tűnik, ami nem tisztességes etikai magatartás. A „rohadt véletlen” mint szóhasználat szintén valamiféle pökhendi alkotói gesztust jelez azáltal, hogy az író ilyen stílusban szól a közönségéhez.

Ha már írói stílus, itt érdemes röviden kitérni arra a technikára, amelyet KL dolgozott ki, és szinte teljes prózai írásművészetére jellemző. Ezt egyes irodalomtörténészek, kritikusok az egekig magasztalják, mások átgondolatlanak és olvasásellenesnek

tartják. Joggal, hiszen ha egy-egy összetett mondat több oldalon keresztül tekereg, nincs olvasó, aki ezt tartalmilag és ritmikailag követni tudná. Az olvasónak időnként megpihen a szeme, gondolatban „levegőt vesz”, de KL prózájában ez esetleges helyeken történik, nem feltétlenül ott, ahol a legcélszerűbb lenne, ahol valóban valami váltás történik, hiszen egy ilyen, több oldalas mondaton belül még a megszólalók személye is változik. Az írónak a tagolás lehetőségét nem szabadna kiengednie a kezéből. KL ezzel a mondatszerkesztéssel magát a nyelvet is rombolja, így legalább annyira gátolja az értelmes olvasást, mintha teljesen elhagyná a központosítást. Ám a nyelvromboláson túl az írónak más célja is lehet ezzel a stílussal. Az egyik érzékelhetően az írói védjegy megteremtése, a truváj, amittől a stílusa egyedi és felismerhető lesz. Bár a tagolás hiánya ennek hatékonysága ellen dolgozik, az egyes körmondatok tartalma erősíti azt. Ezek ugyanis gyakran vállalhatatlan, sértő kijelentéseket tartalmaznak, amelyek, bár adott esetben egy-egy szereplő mondandójához tartoznak, mégis az írói közlendő részévé válnak az elhatárolódás hiánya és a megfelelő kritikai reflexió elmaradása miatt.

Ha egy író idéz is valamilyen provokatív, vállalhatatlan megnyilatkozást, úgy lenne etikus, ha azt arányos és érdemi kritikával illetné, akár a mesélő/narrátor, akár egy hiteles(ebb) szereplő részéről. Mivel ez az arányos és érdemi kritikai reflexió elmarad, a sértő Wenckheim-monológok is az író, Krasznahorkai közlendőjével olvadnak egybe.

Az elhatárolódás és az adekvát, arányos kritikai reflexió már csak azért is hiányzik, mert az író narrátorként, rezonőrként maga is ebben a körmondatos stílusban nyilatkozik meg. Ha az író egyértelműen azonosíthatóvá akarná tenni a szereplőket, különböző nyelvi és grammatikai stílusban szólaltatná meg őket. Ezzel a körmondatos áradattal KL írói stílusában minden összefolyik, és eggyé válik az író és a szereplői stílusa. Hiába próbálta meggyőzni az olvasóit több évtizede Roland Barthes (1915–1980), a neves francia kritikus, irodalom- és társadalomelméleti gondolkodó és filozófus, főleg *A szerző halála* (1968) és az *S/Z* (1970) című műve-

ivel a szerző eltűnéséről, feloldódásáról: gyakorlatilag mindegyik Krasznahorkai-regényből alapvetően a szerző beszél, még ha idéz is valós és fiktív szereplőket, vagy ha címszereplővé emeli őket, mint Wenckheim bárót. Tehát KL egész életműve egy nagy, stílusában és fő közlendőiben is egységes írói monológ, ami saját alkotói kinyilatkoztatása. A stílus pedig maga az ember, tartja a szentencia, amelyet Buffon grófnak tulajdonítanak, de ez a meglátás a klasszikus retorikában és műveltségben gyökerezik.

Itt visszatérnék arra, hogy mi lehet még a követhetetlen tagolás-sal hömpölygő körmondatok második, valós célja. Ez a ráolvasás, a kivédhetetlen sugalmazás. Minthogy hosszú oldalakon kavarg mindenféle információ, ezért azok szoros olvasással sem felfoghatók teljes mértékben. Sokkal kevesebb marad meg az olvasó emlékezetében, mintha akár ugyanezeket a szavakat olvasná rövidebb, tényleges és arányos mondatokba tagolva. Baj-e az író szempontjából, ha elvész valami? Nem feltétlenül, hiszen van, amikor a kevesebb több. Az elegáns stílushoz képest vállalhatatlan sértések, mint Wenckheim báró magyarokat vitriolosan gúnyoló szavai foltokban, impulzusokként hatnak. Lehet, hogy az olvasó elsiklik egy-egy mozzanat felett, de közben és később minden szó, kifejezés bevillan, és benne ragad az emlékezet szürke, homályos, tudattalan vagy tudatalatti rétegeiben. KL technikája nem egyedülálló: például a „klasszikus” jelzővel illetett Jancsó Miklós filmrendező „blódlíjei” (a rendező saját műfajmeghatározása), ugyanezzel a hatásmechanizmussal működnek. A sok összefüggéstelen szövegrész fozslányokban megmarad a néző, olvasó emlékezetében, akár a tudattalanjában, és ellenőrizhetetlenül kifejti a hatását.

„A magyarokhoz”

Most pedig nézzük, hogyan kerekít monológot KL Wenckheim báró nevében az ő sokat dicsért és bírált stílusában. Idézem *A magyarokhoz* című fejezet körmondatának nagyjából egyharmadát:

„Még egy ilyen visszataszító népet, mint ti vagytok, még nem hordott a hátán a föld, pedig egyáltalán nem lehetünk elragadtatottak attól sem, amit ezen a földön úgy általában látunk, de nálatok ocsmányabb emberekkel nem találkoztam soha, és mivel közétek tartozom, tehát túl közel vagyok hozzátok, nehéz elsőre pontos szavakat találnom arra, miben is rejlik ez a visszataszító vonás, amely minden nemzet alá süllyeszt benneteket, mert nehéz szavakat találni arra, hogy milyen hierarchiában képzeljük el az undorító emberi tulajdonságoknak azt a tárházát, amivel ti taszítjátok vissza a balszerencséjükre titeket megismerő világot, mert ha azzal kezdem, hogy magyarnak lenni, az nem egy néphez való tartozást jelent, hanem az egy betegség, egy gyógyíthatatlan, elriasztó kór, egy járványos baj, amitől minden megfigyelőnek csak hányhatnékja támad, akkor nem a jó úton indulok el, nem, nem az, hogy betegség, hanem hogy miben áll ez a betegség, ezt lesz nehéz megmondani itt, ebben az írásban, amit egy génnek írok, hogy lebeszéljem arról, hogy továbbvigye ezt a nemzetet az élet érthetetlen lendületében, egy génnek írom, hogy ne mutakozzon meg többé, vonja vissza a DNS-molekulákat, vonja vissza a nukleinsav-szekvenciát a sejtmagok kromoszómáiban, vonja vissza magát az összes cukorfoszfátjával, bázispárjával és aminosavjával egyetemben, ez a magyar nem sikerült, mondja ki ezt kereken, és vonuljon vissza a fehérjék örökletes rendjéből, mert hol lehet itt bármit kezdeni, nehéz megtalálni az alaptulajdonságot, amelyre az összes többi felfűzhető, mivel ha kezdjük a lompos rosszakarattal, az jó, de nem és mélyre, ha azt mondjuk, te, rohadt magyar, hogy te az irigység, a kicsinyesség, a kisstilúság, a tunyaság, a sunyi lopózkodhatnék, a szégyentelen gyávaság, a becstelenség, az árulásra való állandó készenlét s ugyanakkor a saját tudatlanságára, a saját műveletlenségére, a saját érzéketlenségére göggel felelő, hol kolbásztól és pálinkától, hol lazactól és pezsgőtől megsemmisítő lehetet egyik kivételesen undorító alanya vagy, aki hol az asztalra baszik, ha a szemébe mondják, és a kórképre a nagyképű tahóság, az otrombaságra való büszkeség hőzöngő bunkójának agressziójával felel, vagy fondorlatos bosz-

szúvágó támad benne az ellen, aki valódi vonásaival szembesíti, amit soha nem felejt, s az első adandó alkalommal ezt a szembesítőt a földre tiporja, kivégzi, meggyalázza, nem, ez mind nem elég, mert nem a jellemed mélyét érinti meg, mert a jellemed mélye, hogy te nemcsak azzal teszed meg ezt, aki szembesít hitvány valóddal, hanem bárkivel, aki az utadba kerül, s akit nem tudsz kihasználni, felhasználni, kiszipolyozni, hogy teljesítse a kívánságaidat, és gerinctelen vagy, és kétszínű, egy alattomos görény, egy velejéig hazug senkiházi, mert te aztán még ezzel is, akit kihasználtál, ugyanazt teszed, hisz elárulod, elhajítod, a szemébe köpsz, ha már neked nem jó semmire, mert primitív vagy, rohadék magyar, egy primitív tuskó, aki bármikor képes megalázni még önmagát is, csak hogy a számára kedvező helyzetet elérje, de nem, ez sem segít, valahogy meghaladja a képességeimet, hogy megragadjam a magyart a gyökerénél fogva, csak arra volnék képes, hogy ezt a gyökeret kitépjem, ha már megragadtam, de hát nem ragadhatom meg, mert minden, ami eddig ebben az írásban összejött, az mind egyszerre, egyidejűleg képezi a magyar jellem bázisát, ezért nem találom meg a nyitját a magyarnak, mert minden gyarlóság, ami emberi, az benne nem csupán megvan, de halmozottan van meg, és nemcsak megvan, hanem egyúttal mind, külön-külön adja meg a lényegét, úgyhogy ha azt mondod, irigy, akkor gondold arra, hogy magyar, ha azt mondod, képmutató, megint gondold a magyarra, ha azt mondod, elfojtott agresszió, mely hol gőgben, hol sunyi meglapulásban nyilvánul meg, akkor ott vagy a magyarnál, mivel bármi rosszra gondolsz, ott vagy a magyarnál, de a leginkább akkor vagy ott, a leginkább akkor ragadod meg a magyar üstökét, ha egyszerűen annyit mondasz, hogy a magyar egy seggfej, ez telitalálat, csak nem mindegy, kinek mondod, mert neki hiába, mert neki ez csak egy kocsmai szitkozódás, amire vagy ütni kell, vagy kioldalogni a fal mellett, és a sértőt kint a sötétben várni meg, amikor lesből lehet, és neki hiába, mert neki semmi nem fáj eléggé, miközben eszelős önsajnálatra képes, és ne mondd neki, hogy milyen, mert reménytelen, mert nem fogja megérteni, nem fogja felfogni, nem fogja elfogadni, mert ahhoz,

hogy megértsd, hogy felfogd, hogy elfogadd, az kell, hogy ne legyél magyar, de magyar vagy, és az vagy, és az is maradsz örökkön-örökké, magyar, elviselhetetlenül, és ne beszéljenek nekem a kivételekről, mert rosszul vagyok a kivételektől, mert valójában nincsenek kivételek, aki magyar, velem tart, mert aki magyar, az egy tőről fakad, aki magyar, az egy szimpla, veszélyes paprikajancsi, aki királynak gondolja magát, de nem király, aki folyton hőbörög, de azonnal eliszkol, ha rákiáltanak, higgyetek nekem...”

Nézzük a főbb jelzőket, metaforákat, hasonlatokat, következményeket: *visszataszító, ocsmány, undorító, gyógyíthatatlan, elriasztó, gyógyíthatatlan betegség, ez a magyar nem sikerült, irigység, a kicsinyesség, a kisztílúság, a tunyaság, a sunyi lopózkodhatnék, a szégyentelen gyávaság, a becstelenség, az árulásra való állandó készenlét, tudatlanság, műveletlenség, góg, megsemmisítő lehelet, tahóság, otrombaság, büszkeség, hőzőngő, agresszió, fondorlatos bosszúvág, gerinctelen, kétszínű, alattomos görény, velejéig hazug senkiházi, primitív, rohadék magyar, primitív tuskó, képmutató, meglapulás, seggfej, eszelős önsajnálatra képes, reménytelen, magyar, elviselhetetlenül, nincsenek kivételek, aki magyar, az egy szimpla, veszélyes paprikajancsi, de nem király, aki folyton hőbörög, de azonnal eliszkol, ha rákiáltanak.*

Ha kiemeljük ezeket a minősítéseket a körmondatfolyam maszlagjából, akkor jobban látszik, mennyire sértő ez a gúnyolódás, gyalázkodás. És még inkább, ha a magyart behelyettesítjük valamely más nép nevével. Ezt a sértő hangnemet nem lehet elképzelni egyetlen Wenckheim szájából sem, de annál inkább illik az író, KL szájába, aki interjúiban is hasonlóképp nyilatkozott Lengyelországban egy fesztiválon: *„Egyáltalán nem vagyok büszke arra, hogy magyar vagyok, Isten oda teremtett, azt a kényeret ettem. Képtelen vagyok büszke lenni, hogy bolondok közé születtem, és hogy bolondok között éltem. Az én személyes sorsomból következik minden, nem abból, hogy magyar, ukrán vagy szlovén vagyok.”* Nem ez az egyetlen ilyen nyilatkozata, de a legjellemzőbb. Így hát ne sértődjön meg se KL, de a Nobel-díj kuratóriuma, a svéd Tudományos Akadémia, ha az olvasók,

köztük is elsősorban a magyarok, a keresztények és az emberek nem annyira szeretik az író, amennyire azt elvárnák a karrierének felépítői. Mert aki az identitást támadja, az nem konstruktív kritikát fogalmaz meg, amiből az illető tanulhat, és javulhat, ha kell. Ha a gúnyolódó szerint a bírált nép, személy ilyen csúnya jelzőkkel jellemezhető, akkor annak a „bírálatnak” az az üzenete, hogy „bolond vagy, de maradj is az, és dögölj meg!”

Hogy KL szerint nem javítható meg a magyar, azt azzal is indokolja, hogy genetikailag ilyen, tehát már öröktől fogva és az örökkévalóságig. Egyenesen a magyarság pusztulását, sőt kiirtását kívánja, kéri is a génektől, a DNS-molekuláktól: *„egy génnek írok, hogy lebeszéljem arról, hogy továbbvigye ezt a nemzetet az élet érthetetlen lendületében, egy génnek írom, hogy ne mutakozzon meg többé, vonja vissza a DNS-molekulákat”*. Egy nép, nemzet génjeinek visszavonását kérni lényegében népirtásra való felhívás.

Ezt a szidalomáradatot van, aki önostorozásnak és építő kritikának fogja fel. Hogy nem építő a kritika, azt épp a fentiekben részleteztem. Az önostorozásnak van ugyan hagyománya a Bibliától kezdve a külföldi és hazai irodalmi művekig. Ilyen durva, rosszindulatú és elháríthatatlan azonban kevés akad. Akad, nyilván, de az az író, aki így ostromozza a saját népét, vagy egy másik népet (?), az meg is kapta a jogos viszontkritikát. Például *A torinói lóban* a Tarr és KL megidézte Thomas Bernhard az osztrákoktól, akik között élt, és akiket kollektíve elítélt, ha nem is épp ennyire nyílt sértegetésekkel. KL ezt a magyarostorozó körmondatot „A magyarokhoz” című fejezetben helyezte fel, ami egyértelmű utalás Berzsenyi Dániel *A magyarokhoz* című versére. Berzsenyi ugyan szintén ostromozza a nemzetét, de „hajdan erős magyar”-okat említ már verse első sorában. Tehát szerinte nem öröktől fogva „sibaríta”, vagyis az értelmező szótárak szerint ’fényűző pompában, semmittevésben, csak az élvezeteknek élő, elpuhult személy’ a magyar. Ez értelmezhető konstruktív kritikának, mert a semmittevő, elpuhult személy összeszedheti magát, és ehhez nem kell a génjeit kicserélnie, ami nyilván lehetetlen.

Vagy visszavonnia, ami szintén nem lehetséges, de mint abszurd cél és felhívás elképzelhető. A monológ szerint a magyar „gyógyíthatatlan”, tehát marad a kollektív öngyilkosság, a népiertás.

Ki beszél „önostorozó” módon?

Krasznahorkai stílusával és kommunikációjával kapcsolatban végül meg kell vizsgálni az identitás kérdését is.

Az identitást a közbeszédben, a sajtóban és egyes „művészeti alkotásokban” a szubjektív kategóriába sorolják, vagyis azt ismételtetik, hogy mindenki olyan identitású és nemzeti hovatarozású, amilyennek vallja magát. Ez első látásra érvényesnek tűnik, de azért az identitásnak vannak objektív szempontjai és feltételei: nyelvismeret, származás vagy területi és kulturális kötődés stb. Ha ezek közül fennáll valamelyik, már lehet alapja annak, hogy valaki magyarnak, szlováknak, romának stb. vallja magát. Gyakran hoznak fel olyan példákat, mint Petőfi, aki származásilag nem vagy csak részben magyar, de magyarnak vallotta magát. Petőfi esetében azonban az önmeghatározásnak van fedezete, hiszen azon túl, hogy Magyarország területén született, és a magyar nyelvet beszélte, tanulta, művelte, nem akármilyen szinten bővítette a magyar irodalmat, irodalmi és közéleti tevékenységével pedig kétségtelenül a magyarság ügyét szolgálta.

Azoknak, akik magyarnak vallják magukat, természetsszerűleg van valamilyen objektív kötődésük a magyarsághoz. Előfordulnak azonban esetek, amikor megkérdőjelezhető valamely kinyilvánított identitás valóságtartalma. Például azért, mert szociológiai, pszichológiai és szemiotikai szempontból léteznek nem egyértelmű identitástípusok, amelyeket az egyes szakterületeken kutatnak, elemeznek, és a megfelelő meghatározásokkal látnak el. Így az egyértelmű és lényegileg meg nem kérdőjelezhető identitáson kívül beszélhetünk *kettős* (és *többszörös*), *rejtett*, *negatív* és *kaméleonidentitásról*. Vannak olyanok, akik vegyes házassá-

gokban születnek, és mindkét szülőjük identitását magukénak vallják, ez a kettős identitás. Többszörös identitás az, amikor valaki több, második, harmadik generációs felmenőjének identitását is magáénak érzi. Rejtett identitás az, amikor valaki explicit módon nem nyilatkozik az identitásáról, de a jelek alapján kikövetkeztethető: nyelv, származás, vallás, név, lakhely, tevékenység, vélemény stb. A rejtett identitásúrók mások feltételezhetnek egyértelmű vagy kettős identitást, de lehet, hogy ő maga egészen másnak gondolja magát, másképp cselekszik, mint a külső jelek alapján feltételezhető, épp ezért nem vállalja nyíltan hovatarozását. Szociológusok azonosítottak negatív identitásúakat is. Az ilyen személyek nem tudnak vagy nem akarnak azonosulni egyetlen olyan objektív szemponttal sem, ami rájuk jellemző: nyelv, származás, vallás, kulturális és areális kötődések; tagadják, hogy valahová tartoznának, ezért identitás nélkülieknek, esetleg kozmopolitáknak tartják magukat, és ezeknek megfelelően viselkednek. Végül pedig létezik a kaméleonidentitás: az ebben szenvedő személy szintén felhasznál egyes objektív szempontokat az önmeghatározásában és a kommunikációjában, de bizonyos helyzetekben a pillanatnyi érdekeinek megfelelően váltogatja azokat. Mindig olyan identitásúnak vallja magát, amelyben érvényesítheti saját, pillanatnyi érdekeit. Gyakran akár önmagát is becsapva, de a hallgatóit, olvasóit egészen biztosan félrevezetve.

Krasznahorkai például közvetve kijelenti magáról, hogy magyar, ám részben nyomban vissza is vonja, mert hozzáteszi, hogy erre „nem büszke”, majd leszögezi, hogy a magyarok „bolondok”, ő pedig nem tehet róla, hogy csak „közéjük” született, de ezzel a „közéjük” megjelöléssel (többes szám harmadik személyű alak) el is határolja magát tőlük. Amikor Magyarországon kiadják a könyveit, és átvesz egy hazai díjat, akkor nyilván magyar, és a laudátorok magyarként említik, amikor azonban külföldön nyilatkozik, akkor kapcsolódik más, alternatív identitásaihoz, és európaiként vagy kozmopolitaként adja elő magát, szó szerint vagy utalásszerűen. Hogy ezek az identitáshivatkozások mennyire őszinték és valósak, azt nem mindig lehet tudni, de egyes

érveinek utána lehet nézni. Egyik interjúbán KL utalt saját saját származására, de voltak, akik utánajártak, és az anyakönyvi kivonatok nem igazolták az állítását, legalábbis a nagyapjáig visszamenően. KL ezek alapján nem őszinte, tehát valamilyen identitásproblémával küzd. Kommunikációjában mindenképp vannak olyan ellentmondások és disszonanciák, amelyek alapján nyilatkozatai és írói művei nem minősülnek önostorozásnak, amikor a magyart szidja. Ő inkább a *kívülálló* nézőpontjából veti meg a magyart. Ugyanígy nem áll össze hiteles identitás, ami alapján „önostorozza” a kereszténységet, az Istent és egyáltalán az embert – lásd *A torinói ló* című filmet. Az istenhit és a vallás tekintetében kívülálló, mert *A torinói ló*ban visszavonatja még a teremtést is. KL rezonőre, Bernhard „ordenaré teremtés”-nek nevezi Istent is, de ő, az író nem hajlandó az interjúban Istenről beszélni. A magyarokról viszont beszél, és ott folyton kibújik a szög a zsákból.

Már idézett nyilatkozatának második fele épp egy semleges vagy negatív identitáskonstrukcióra próbál hivatkozni: „Az én személyes sorsomból következik minden, nem abból, hogy magyar, ukrán vagy szlovén vagyok.” Itt azért érdemes megállni egy pillanatra. KL azt állítja, hogy az ő személyes sorsából, tehát a közvetlen környezetéből következik, hogy ő a magyarokat mind bolondnak tartja. Vagyis saját, közvetlen környezete alapján általánosít. Én akár el is hihetem, hogy KL közvetlen, szűk környezetében csupa bolond élt vagy él, valahol a „faluvégén”, néhány, az övével szomszédos házban, és azok mind magyarok. Bár ezek közül egyik sem biztos. Azt azonban semmiképp sem hiszem el, hogy KL közvetlen környezetéből és személyes sorsából lehetne általánosítani, hogy minden magyar bolond. Mert akkor én is az vagyok, és akiket ismerek, ők mind, sőt, a magát sajnálkozva magyarnak (is) valló KL is bolond. Nem olyan könnyű kikeveredni egy ilyen, túlzott általánosításokra építő sommás kijelentésből, mint a KL-é. Szócsöve, a regénybeli Wenckheim báró kijelenti, hogy nincs is kivétel, mert a magyarok egy töről fakadnak, mind

egyformák: *„ne beszéljenek nekem a kivételekről, mert rosszul vagyok a kivételektől, mert valójában nincsenek kivételek, aki magyar, velem tart, mert aki magyar, az egy töről fakad”*. Én ismerek egy-két embert, aki magyar és nem bolond, illetve nem olyan, mint amilyennek Wenckheim báró leírta. KL megszegi az összes etikai elvet, amelyet az ő baloldali és liberális gondolkodású elbarátai vallanak az erőszakmentes beszédről és az elfogadó emberi magatartásról. A jelek szerint azonban vallja és gyakorolja a kettős értékrendet, mert úgy gondolja, hogy *az ő* ellenfelei, a magyarok, a keresztények, a vallásosok és egyáltalán az emberek bátran megvethetők és sztereotipizálhatók, csoportosan gúnyolhatók, és lehet a vesztüket kívánni.

Végül álljunk meg egy friss hírnél. Több újságcikk kommentálja együttértően Krasznahorkai 2025. november 1-jei Facebook-bejegyzését, amelyben az író nehezményezi, hogy szülővárosában, Gyulán nemcsak nem üdvözik őt óriásplakátokkal, de még egy könyvtár és könyvesbolt sem hirdeti, egy árva A4-es plakáton sem, hogy irodalmi Nobel-díjat kapott. Semmi jele nincs annak, hogy szeretettel gondolnának rá a díja kapcsán. Nos, ha ő bolondnak nevezi műveiben és nyilatkozataiban a magyarokat és a gyulaiakat, akik közé született, vajon miért várja el, hogy ezért vagy ezek után őt még szeressék is? Ez a cinizmus netovábbja. Ha valaki bolond, az értelmi fogyatékos, az pedig nem gyógyítható betegség; és ha nem gyógyítható, akkor mi értelme a bolondot kritikával illetni? Attól meggyógyul? Mert egy Nobel-díjas író mondja, írja? Ne csodálkozzon se ő, se más, ha egyesek felháborodnak, mert „orkok”-nak nevezi őket a regényeiben, és ha például ezért az oroszok esetleg be akarják tiltani a könyveit. Szerintem nem kell betiltani KL könyveit, bárki győződjön meg maga az író stílusáról: a hatalmas humánummal, emberi méltósággal, együttérzéssel átítatott több oldalas, ráolvasásos körmondatok tartalmáról, amely révén megvető bírálattal illeti a célcsoportjait. Csak jelezném neki halkan és szerényen, hogy azt ne várja el, hogy ezért a vágyvezérelt apokaliptikus megvetésért még szeressék is őt. Tudja ő jól, ahogy mi is, hogy az irodalmi Nobel-díjat is

azért kapta, mert a művei magyarelleneseek, keresztényelleneseek, valláselleneseek és emberiségelleneseek.

*

A tanulmányban idézett, elemzett Krasznahorkai-regény

Krasznahorkai László: *Báró Wenckheim hazatér*, 2016, a Digitális Irodalmi Akadémián:

<https://opac.dia.hu/record/-/record/PIMDIA16504>

Irodalom – hivatkozások

Bacsó Péter beszélgetései Jancsó Miklóssal. *Csendes kiáltás*. 2000. In: Hargitai László – Hirsch Tibor – Bass László. 2000. *Jancsó CD-ROM*. Budapest: Inforg Stúdió. (Interneten: *Csendes kiáltás – Bacsó Péter beszélgetései Jancsó Miklóssal*. In: *Jancsó Miklós életműve. CD-szövegtankönyv*. <http://mek.oszk.hu/00100/00124/00124.htm>)

Bagdy Emőke. 2017. *Mi a fene az a kameleonidentitás?*: <https://delibab.cafeblog.hu/2017/07/07/mi-a-fene-az-a-kameleon-identitas/>

Berzsenyi Dániel. 1796–1810. *A magyarokhoz*, Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/06200/06222/html/makolt180560007.html>

Compagnon, Antoine. 1990. *Les cinq paradoxes de la modernité*. Paris.

Culler, Jonathan. 1997. *Dekonstrukció*. Osiris Kiadó, Budapest.

Deák-Sárosi László. 2016. *A szimbolikus-retorikus film – Szóts, Jancsó, Huszár, Mundruczó, Tarr és a modernizmusok* (doktori értekezés), Magyar Napló Kiadó – FOKUSZ Egyesület, Budapest.

Deák-Sárosi László. 2018. *Állati filozófia és állati jelek a modernizmus végéről* – In: *Állati jelek, képek és terek*, JEL-KÉP-TÉR 3., szerk. Tóth Szegej, Szirmai Éva, Újvári Edit, Szegedi Egyetem Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2018, 283–292.

Deák-Sárosi László. 2025. „Hószakadás a szívre” – A költő az igazat írja, előadás a Nagy László 100, a Magyar Művészeti Akadémia konferenciáján, Pesti Vigadó, 2025. június 10.

efes. 2011. *A torinói ló*. PORT.hu. 2011. április 1.:

<http://port.hu/article/27577>

Gy. E. (Gyertyán Ervin). 1959. *A harangok Romába mentek*. Filmvilág 1959/9., 13.

- Gyürke Kata. 2014. *A kör bezárul. Interjú Kovács András Bálinttal*; Filmhu. <http://magyar.film.hu/filmhu/magazin/a-kor-bezarul-kovacs-andras-balint-tarr-belakonyv.html>
- Heidegger, Martin. 1994. „...Költőien lakozik az ember...” Válogatott írások. T-Twins Kiadó/Pompeji, Budapest–Szeged.
- Heidegger, Martin. 1989, 2004. *Lét és idő*. Gondolat Kiadó. 2., javított kiadás.
- Hirsch Tibor. 2002. *Bosszúálló és bosszulatlan konszenzusok, Rettenet-színház Jancsónál*. In: Metropolis. Budapest. 2002/I. 44–79. <https://metropolis.org.hu/bosszuallo-es-bosszulatlan-konszenzusok-1>
- Jameson, Frederic. 2002. *A Singular Modernity. Essays on the Ontology of the Present*. Verso, London–New York.
- Kenyeres Zoltán. 2017. Egy olvasás története – Krasznahorkai László: Báró Wenckheim hazatér. Lyukasóra. 2017/1., 32–37.: https://epa.oszk.hu/03900/03982/00035/pdf/EPA03982_lyukasora_2017_01_32-37.pdf
- Kovács András Bálint. 2011. *A torinói ló – Az utolsó Tarr-film*. Filmvilág. 2011. március. http://www.filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=10546
- Marx, Karl–Engels, Friedrich. 2004. *A Kommunista Párt kiáltványa*. Ford. Nyilas Vera. (Eredeti: 1848). Marxists Internet Archive (marxists.org): <https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communism-manifesto/ch02.htm#s2>
- Mihancsik Zsófia. 2000. *Áltörténelmi filmjeim. Beszélgetés Jancsó Miklóssal*. Filmvilág. 2000/1., 18–19.
- Rostand, Edmond. 1894, 1898. *Cyrano de Bergerac*, Abrányi Emil fordítása: <https://mek.oszk.hu/00400/00478/00478.htm>
- Szávai János. 2017. *Feketeország – Krasznahorkai László: Báró Wenckheim hazatér*. Magvető, 2016; Litera, 2017. szeptember 28.: <https://litera.hu/magazin/kritika/fekete-orszag.html>
- Tarr Béla Krasznahorkairól – Méltóságot a véglényeknek, 2025. C. 28., a Partizán interjúja: <https://www.youtube.com/watch?v=auhjfl92PKs>
- Valuska László. 2010. *Magyarországgént nem vagyunk elég érdekesek*, Könyves magazin, 2010. november 18.: https://konyvesmagazin.hu/nagy/nem_azert_mert_magyar_hanem_mert_marai.html
- Weiss János. 2000. *Mi a romantika?* Jelenkor Kiadó, Pécs, 30–31.

Az internetes hivatkozások utolsó letöltési ideje: 2025. november 20.

Pusztai Ilona

Útvesztőként megidézett mondatok Krasznahorkai-kiállítás Szentendrén

Krasznahorkai László (1954) tavalyelőtt ünnepelte 70. születésnapját. A szentendrei Ferenczy Múzeum Centrumnak ez a kerek évforduló adta az indíttatást, hogy kiállítással köszöntse az író. De a terveket felülírta az élet, mert 2025. október 9-én a Svéd Akadémia kihirdette, hogy Krasznahorkai Lászlónak ítelték az irodalmi Nobel-díjat, az indoklás szerint: „lenyűgöző és látványos műveiért, amelyek az apokaliptikus horror közepette mutatják meg a művészet erejét”. Így a születésnapi tiszteletadás kiegészült a második irodalmi Nobel-díjas írónk ünneplésével. Az eredetileg októberben záró tárlat nyitva tartását a nagy érdeklődésre való tekintettel meghosszabbították. A *Minduntalan. Krasznahorkai László prózavilága* című tárlat 2026. január 4-ig látogatható a szentendrei Művészetmalomban.

De miért éppen Szentendrén jött létre a kiállítás? – tehetjük fel jogosan a kérdést. Hiszen köztudott, főleg a Nobel-díj után az íróra ráirányuló felfokozott médiafigyelem kapcsán, hogy Krasznahorkai László Gyulán született. Családja története Tótkomlósig vezet vissza, amelyet Závada Pál tett fel az irodalom térképére trilógiájával (*Jadviga párnája, Milota, A fényképész kora*). Érdekesség, hogy nemcsak tótkomlósi szlovák gyökerek kötik össze a két író, de mindketten ugyanabban az évben látták meg a napvilágot.

Krasznahorkai sajátosan egyedi prózavilágának kialakulására a '70-es évek végén elindult magyar underground kultúra meghatározó erővel bírt. Amint Temesi Ferenc írói pályakezdésére a budapesti Fiatal Művészek Klubjának alternatív szcénája gyakorolt hatást, úgy Krasznahorkai László művészi ön- és világképét a szentendrei Vajda Lajos Stúdió fiatal alkotóival való életre szóló kapcsolat, az ottani barátságok érlelték. A kiállításnak egyik fontos

célja is volt tehát, hogy az írónak eddig kevésbé ismert oldalát, a szentendrei művészeti életbe való beágyazottságát reflektorfénybe állítsa. Ezért a tárlaton külön helyet kaptak – a világhírű írók kicsit visszakövetelve – a szentendrei művészvilág ismert szereplőivel (Bukta Imre, Erdész László, feLugossy László, Lois Viktor) készült interjúk. Illetve olyan fényképritkaságokat vonultat fel a kiállítás, mint a Tarr Béla *Sátántangó*jának forgatásán készült fotósorozat. A Krasznahorkai László regényéből született filmben ugyanis a színészek mellett a budapesti és a szentendrei alternatív szcena meghatározó alakjai is szerepet kaptak.

Krasznahorkai László prózája következetesen épülő, mániákus pontossággal egyre finomodó kifejezőerővel, töretlen kíváncsisággal megalkotott szövegek együttese, amelyek az ismétlődő motívumok, a szerepvariációk egymásba gabalyodó utalásrendszere révén összetéveszthetetlen univerzumot teremtenek. Regényei a világ szellemi hanyatlását, az ember egzisztenciális magányát, az értelem keresésének hiábavalóságát apokaliptikus víziókkal, groteszk tablókkal mutatják meg, esszéisztikus írásai filozófiai kíváncsisággal a szépség, a transzcendencia és az emberi törekvés határait kutatják. Egyedülállóan megformált, áradó nyelvezetű írásaiban kikökkent világok kikökkent hőseit követhetjük nyomon. Az egy(re hosszabb) lélegzetvételűre szerkesztett mondatai a kiismerhetetlen létezésre ítélt, ám reménnyel sújtott ember világát járják körül.

Egy ilyen szövevényes írói életmű kiállításon való reprezentatív láttatása épp emiatt jelentett nagy kihívás a kurátor számára. Mi, olvasók ugyanis végtelenné tágított világával, egyetlen mondatot űző, sorsszerű könyveit ismerjük leginkább. Szilágyi Zsófia irodalomtörténész ekként célzottan arra törekedett, hogy az író eme következetesen épülő prózájának összetettségét az érdeklődő látogatók számára a képzőművészettel összekapcsolva átélhetővé tegye. Ezért a kiállítás nem kronologikusan, nem a regényekhez tapadóan építkezik, hanem látványos, kreatív installációkon keresztül, az életmű kulcsmotívumai köré szerveződve képezi le a Krasznahorkai-próza alapvető hangsúlyait. Ezt szolgálja a tárlat felépítésének útvesztő jellege, amely a tárgyakhoz való hozzáférés akadályoztatása, megne-

hezítése, a kerülőutak beépítése, a látvány „elkendőzése” révén idézi meg az íróra jellemző stiláris jegyeket: a hosszan kígyózó mondatok nekilendülését, a részletek felnagyításából fakadó esztétikai kitérőket, a pont nyugtalanító hiányát. A kiállításon felsorakoztatott fotók, dokumentumok, kéziratok így diszkrét távolságtartással hozzák közelebb az íróat a látogatókhoz. A tárlat tehát ennek a zavarba ejtő, korántsem könnyű találkozásnak az élményét a mű és valóság, a regényhős és lejegyző (író) palimpszesztszerű rétegzésével teremti meg, rámutatva a prózavilág más művészetekkel való kapcsolódásaira. A Krasznahorkai-életműben ugyanis egyformán fontos szerepet játszanak a tásművészetek: film, zene, képzőművészet.

Krasznahorkai életútja szorosan összefonódott a társművészetekkel. Ennek bemutatása összművészeti jelleget kölcsönöz a kiállításnak. Az író még pályája elején került kapcsolatba a Vajda Lajos Stúdió alternatív képzőművészeti világával, illetve vált filmes alkotótársává Tarr Bélának, akivel négy közös filmet hoztak létre: *Kárhozat* (1987), *Sátántangó* (1994), *Werckmeister harmóniák* (2000), *A torinói ló* (2008–2011). De ahogy Krasznahorkai nemzetközi irodalmi rangja emelkedett, úgy került közeli munkakapcsolatba neves külföldi alkotókkal is. A tárlaton többek között ezeknek a társszerzőknek (Max Neumann, Omant Roten) a munkái segítik megteremteni a Krasznahorkai-írásokra rímelő artisztikus teret. Max Neumann nagyformátumú kompozíciói olyan zavarba ejtően bizarr élőlények anatómiáját vizsgálják, amelyek gyakorta sötét árnyéklényekként töltik be tájat. Talán nem is létezők, talán csak álmaink kísértetei. Ezzel a képi világgal párbeszédet folytatva született meg az *Állat/Van/Bent* című kötet, amelyben a festmények és a szövegek egyenrangú, egymást erősítő dialógust alkotnak. Krasznahorkainak Herman Melville utáni nyomozásából született meg *A Manhattan-terv* című kötet (2017), amely Oman Rotem intenzív fotóival kiegészülve rögzítette az író New York-i életét, illetve a Moby Dick szerzőjének drámai élettörténete utáni kutatásainak különböző állomásait.

Krasznahorkai prózájának egyik megkülönböztető jegye a zenei lendület. A *Herscht 07769* nyelvi regisztere különböző szó-

lamokból áll össze, akárcsak Bach *Brandenburgi versenyek* című koncertsorozata. A prózában rejlő zeneiség ragadta meg Eötvös Pétert is, mikor *Az ellenállás melankóliája* felhasználásával megalkotta utolsó, egyben egyetlen magyar nyelvű operáját, a *Valuskát*. A Magyar Állami Operaház 2023-ban mutatta be Eötvös egyfelvonásosát, amelyet a kiállítás az opera leglátványosabb díszleteleme, egy hatalmas bálna segítségével idéz meg.

Krasznahorkai prózavilágára nemcsak a társművészetek közötti átjárások, de a konkrét, térbeli helyváltoztatások is hatással vannak. Hatalmas világtérképen keresztül követhetjük nyomon, hol, merre is fordult meg az író. Ezek az utazások természetesen nem öncélú kalandok, hanem művek inspirációs forrásai, mint a fentebb említett *A Manhattan-terv* esetében New York volt. De mongóliai és kínai utazásai nyomán született *Az urgai fogoly* és a *Rombolás és bánat az Ég alatt*, míg a *Seiobo járt odalent* és az *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó* című műveket a japán kultúrával való találkozás ihlette. Mivel Krasznahorkai prózavilága egyesíti magában a keleti és nyugati világot és gondolkozásmódot, így olyan univerzumnak tekinthető, amely a világ bármely pontján képes megszólítani az olvasókat. Ennek köszönhető a nemzetközi siker is, amelyhez hozzájárultak azok a fordítók is, akik kellő szakmai alázattal és beleérzéssel ültették át Krasznahorkai prózáját idegen nyelvekre. A kiállításon az író fordítóival készült interjúk nemcsak az alkotó nemzetközi népszerűségére világítanak rá, de egyben a fordítói munka műhelytitkaiba is bevezetnek.

A Krasznahorkai-életmű kulcsmotívumai köré szerveződő összművészeti kiállítás, a *Minduntalan* nem kevesebbet vállal, mint hogy az író következetesen épülő prózájának összetettségét, motivikus kapcsolódásait, az emberi lét alapjait érintő kérdésfeltevéseit ne csak a rajongóknak, hanem a kérdező, bolyongó érdeklődő látogatóknak is átélhetővé tegye.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Érintetlen fenség (vers)
- 4 **Polgár Veronika:** Az első nap (próza)
- 7 **Lőrincz P. Gabriella:** Újra együtt a télbe; Árnyak; Tiszta lap (versek)
- 8 **Patócs Molnár János:** Love is all you need (versek)
- 15 A tökéletes hullámok – **Lőnhárt Melinda és Varga Melinda** versei (pszichológus)
- 17 **Gáspár Ferenc:** Elsül-e a stukker? (próza)
- 25 **Pethő Lorand:** [csend előtt]; [hideg falak között]; isten a padkán (versek)
- 27 **Lukácsy Katalin:** Társasházi rózsa (próza)
- 31 **Szabó Palócz Attila:** timpanon (vers)
- 34 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XII. (próza)
- 38 **A. Túri Zsuzsa:** Ima lányomért, lányomhoz; Lemondás (versek)
- 41 **Sárfi N. Adrienn:** Az igazi utazó (próza)
- 47 **Kürti László:** sörkeri tisztázás; emu (versek)
- 49 **Szigeti Kovács Viktor:** Nincs (próza)
- 52 **Hegy Botos Attila:** Mindent elfogadni – A Sivatag Királynője (vers)
- 54 **Marta Petreu** versei **Pethő Lorand** fordításában
- 60 A képzelet mint vészkijárat – **Balázs F. Attila** interjúja **A. Túri Zsuzsával**
- 65 A hónap alkotója: **Péter Beáta** – Éhség; Álca; Kicsi nyuszi, nem akartam
- 72 Nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is írunk –
Ilyés Krisztinka beszélgetése **Péter Beátával**
- 80 **Juhász Kristóf:** Fejlődésregény black metallal (Karel Veselý: Fém)
- 84 **Muth Ágota Gizella:** „Nekem muzsikál az értelméd” (Cs. Szabó László: Római muzsika)
- 89 **Oláh András:** Vészterhes idők (Cs. Szabó László: Római muzsika)
- 93 **Hegedűs Imre János:** Klió és Kalliopé násza (Gál Vilmos: Antantmisszió – 1919)
- 97 **Trenka Csaba Gábor:** Wirth Zeppelinje (Wirth Imre: Falkland)
- 101 **Rimóczi László:** A túlélés anatómiája (Scheer Róbert: Nagyanyám könnyebb álmot ígért – Női sorstalanság)
- 106 **Vicente Ferreira da Silva:** Diagnózis – Szakács Péter fordítása
- 110 **Nagyvarjasi Szabó István:** Uroborosz – avagy Dante bugyraihoz közel (esszé)
- 113 **Deák-Sárosi László:** Krasznahorkai és a bolond magyar gének (esszé)
- 141 **Pusztai Ilona:** Útvesztőként megidézett mondatok – Krasznahorkai-kiállítás Szentendrén (esszé)

- **Büszörményi Zoltán:** Érintetlen fenség
 - **Polgár Veronika:** Az első nap
- **Lőrincz P. Gabriella:** Újra együtt a télbe
 - **Patócs Molnár János:**
Love is all you need
 - A tökéletes hullámok –
Lőnhárt Melinda
és **Varga Melinda** versei
- **Gáspár Ferenc:** Elsül-e a stukkér?
 - **Pethő Lorand:** [csend előtt]
- **Lukácsy Katalin:** Társasházi rózsza
 - **Szabó Palóczy Attila:** timpanon
 - **Nagy Zopán:**
Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XII.
- **A. Túri Zsuzsa:** Ima lányomért, lányomhoz
 - **Sárfi N. Adrienn:** Az igazi utazó
 - **Kürti László:** sörkeri tisztázás
 - **Szigeti Kovács Viktor:** Nincs
- **Hegyi Botos Attila:** Mindent elfogadni

1000 FORINT • 10 RON • 2,80 EURÓ

A hónap alkotója: **Péter Beáta**
Éhség: Álca: Kicsi nyuszi, nem akartam

Nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is írunk –
Ilyés Krisztinka beszélgetése
Péter Beátával

Marta Petreu versei **Pethő Lorand** fordításában

A képzelet mint vészkijárat –
Balázs F. Attila interjúja **A. Túri Zsuzsával**

**MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY**

**PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG**